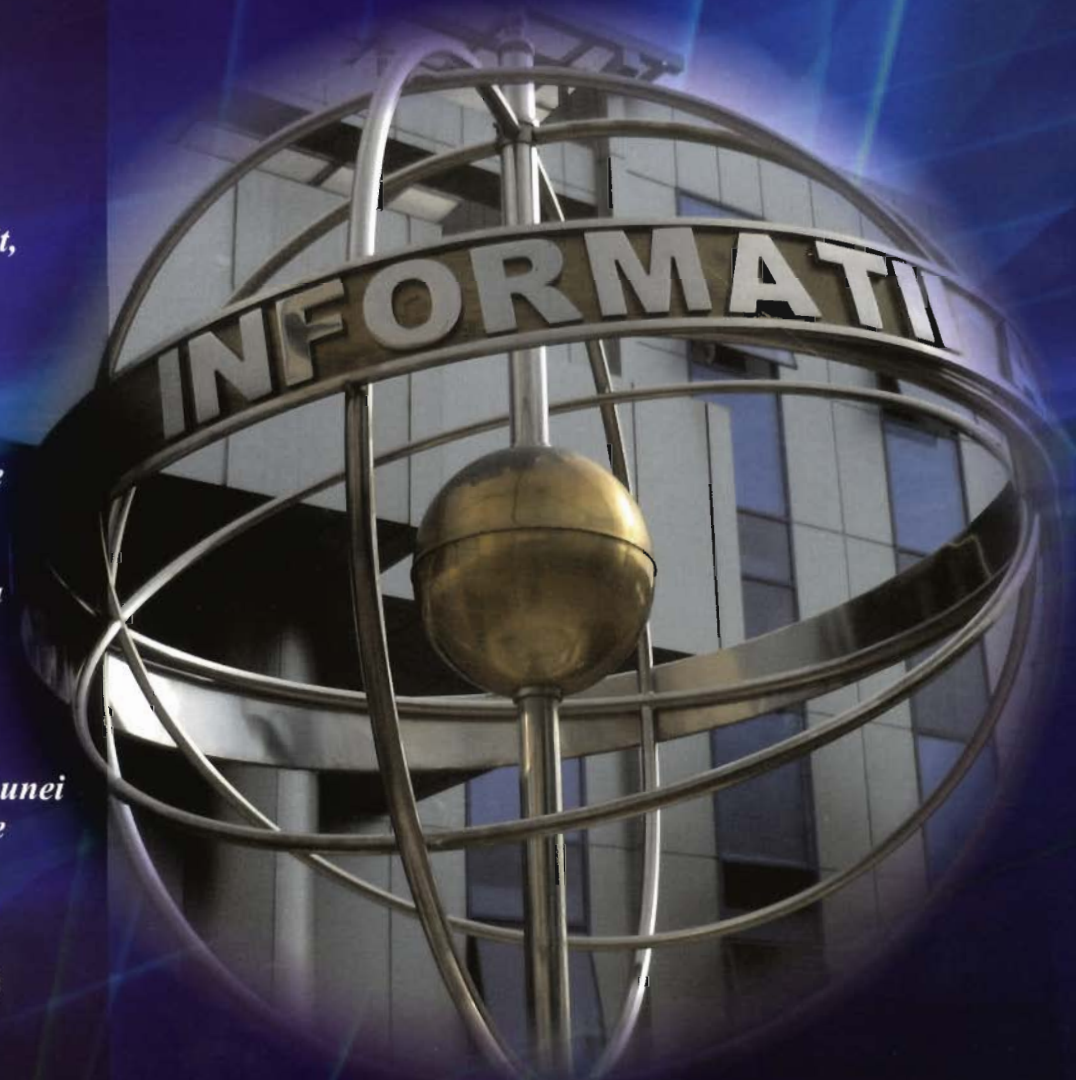

INFOSFERA

DIN CUPRINS:

- *Criza financiară sub lupa predictibilității*
- *Instituționalizarea evaluării riscurilor de securitate*
- *Neutralitatea între mit, imagine și realitate*
- *România în spațiul Mării Negre. Evoluții și perspective*
- *Securitate și echilibru în Regiunea Extinsă a Mării Negre*
- *Necesitatea realizării unei culturi de Intelligence în domeniul militar*
- *Educația permanentă și eficientizarea leadeship-ului în domeniul "informații pentru apărare"*

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Direcția Generală de Informații a Apărării

Anul I nr. 4 2009

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Direcția Generală de Informații a Apărării

REDACȚIA

Redactori: Cătălin ANDRONIC, Ioan-Emanoil CĂLIN,
Alina IONIȚĂ, Tatiana NEGARĂ, Ion NIȚU, Anca Monica POPA, Marinel STAN
Adresa: Redacția revistei *INFOSFERA*,
Bulevardul Vasile Milea nr. 7B, cod 061342, sector 6, București
Tel. / fax (+40) 021 316 58 05
E-mail: redactia.infosfera@agat.ro

Redactor – șef: Colonel Marius-Andrei DIAMESCU

Director onorific: Colonel (r) prof. univ. dr. Teodor REPCIUC

Cuprins

Criza financiară sub lupa predictibilității	3
Napoleon POP, Amalia FUGARU	
Neutralitatea între mit, imagine și realitate	9
Iulian CHIFU	
Instituționalizarea evaluării riscurilor de securitate	18
Hari BUCUR-MARCU	
Aspecte teoretice privind conceptul de „ <i>interes național</i> ”	22
Marius-Andrei DIAMESCU	
Securitate și echilibru în Regiunea Extinsă a Mării Negre.....	27
Cătălin-Iulian BALOG	
Evoluții geopolitice și geostrategice în Regiunea Extinsă a Mării Negre.....	32
Isabela ANCUȚ, Liviu-Mihai DĂNILĂ	
Dileme strategice, politice și juridice ale „ <i>conflictelor înghețate</i> ” din Zona Lărgită a Mării Negre.....	37
Șerban CIOCULESCU	
Riscuri de natură teroristă în Regiunea Extinsă a Mării Negre.....	44
Liviu-Mihai BUȚIU	
România și spațiul Mării Negre. Evoluții și perspective.....	48
Nicolae MICU	
Necesitatea realizării unei culturi de <i>intelligence</i> în domeniul militar.....	53
Constantin APETROAIE	
Educația permanentă și eficientizarea <i>leadership</i> -ului în domeniul „informații pentru apărare”	59
Constantin IFRIM	
Adaptarea psihologiei militare aplicate la cerințele actuale ale domeniului „informații pentru apărare”	64
Ionela DAVID	
Rolul educației de securitate în activitatea de protecție a informațiilor clasificate.....	69
Mariana ALEXE	

Revistă trimestrială editată de Direcția Generală de Informații a Apărării

I.S.S.N. 2065 – 3395

Reproducerea oricărui material din această publicație este interzisă fără acordul prealabil al redacției.

Răspunderea pentru conținutul articolelor revine în exclusivitate autorilor.

CRIZA FINANCIARĂ SUB LUPA PREDICTIBILITĂȚII

Dr. Napoleon POP*
Drd. Amalia FUGARU**

*Totul se întâmplă cu necesitate”,
Leukippos din Milet, cca. 500 î.Hr.*

În orice domeniu, activitatea de cercetare implică efectul de recurență permanentă a informațiilor, respectiv observarea *îmbogățirii* semnificației unei informații anterioare prin elementele aduse de altele ulterioare, nu neapărat conectate direct între ele. Dacă analizăm acest fenomen pe perioade mai îndelungate, se observă că procesul coroborării noilor informații, nu neapărat în ordinea apariției lor cronologice sau secvențiale în raport cu un obiectiv urmărit, ne demonstrează parcă necesitatea unei anumite evoluții, configurând interese urmărite chiar cu obstinație, într-un mediu perceput chiar și aleatoriu.

În sfera noastră de preocupări suntem obligați să reiterăm inseparabilitatea dintre economic și politic¹, cu dezbateră nu prea facilă a determinismului dintre cele două și a momentelor de tracțiune, fie a economicului, fie a politicului asupra celuilalt fenomen. Experiența teoretică și practică ne îndreaptă spre acceptarea caracterului fluid al oricărei evoluții, în sensul că aceasta, prin însăși natura ei determinată de un scop, *curge* într-un anumit sens/direcție. Trebuie să subliniem aici faptul că această curgere nu implică, în mod neapărat, o evoluție lină și, de aceea, caracterul fluid trebuie privit prin prisma realizării/atingerii obiectivului urmărit, ceea ce nu exclude neliniaritatea, ruperile de dinamică și șocurile simetrice sau asimetrice.

În orice evoluție economică trebuie urmărite

cel puțin două paliere de percepție care, abordate din perspectiva interacțiunii, ne conduc la concluzii cu totul diferite de ceea ce înseamnă înțelegerea la prima vedere. Astfel, putem distinge, pe de o parte, o evoluție economică tumultuoasă la vedere care maschează interese politice statornice în profunzime și, pe de altă parte, o evoluție economică „liniștită” la suprafață și care poate ascunde, în adâncime, o agitație de politici perverse. Iată de ce, exaltarea produsă de ceea ce numim o conjunctură economică normală are reflectări dezastruoase când este încadrată în așa numitele **cicluri lungi**, după cum conjuncturi economice agitate, fragile, chiar riscante, pot constitui cicluri lungi de evoluții consolidate, caracterizate prin performanțe de progres incontestabile.

În acest sens, „Marea Moderație”, care reprezintă un exemplu de evoluție conjuncturală fluidă cu conotația exuberanței, a speranței că nimic nu o poate devia major, a fost, de fapt, cel mai bun mediu al unor controverse politice planetare tensionate, întrucât la umbra *liniștii* economice, politicul a încercat soluționarea unor probleme conflictuale majore: procesul de pace din Orientul Mijlociu asociat cu necesitatea democratizării unei părți mai mari a lumii musulmane, gestionarea dezmembrării URSS asociată cu extinderea influenței asupra sateliților CSI, menținerea delimitării dintre bazinele energetice din nord de cele din sud, tocmai pentru a nu se permite contaminarea reciprocă a intereselor strategice în materie de acces la energie, stăpânirea fenomenului de proliferare a oricăror componente care să poată duce la crearea de arme de distrugere în masă. Pe cât de performantă a fost creșterea economică globală, pe atât de tensionate s-au dovedit a fi intervențiile politice în soluționarea conflictului de interese strategice: două războaie în Golf, stagnarea

* **Dr. Napoleon POP** este director al Centrului de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu” din cadrul Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române și membru în Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României.

** **Drd. Amalia FUGARU** este cercetător științific principal la Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române.

¹ Aspect subliniat de autori și în articolul „Criza economică dincolo de economical predominant”, apărut în numărul 2 al revistei *INFOSFERA*, iunie 2009.

procesului de pace în Orientul Mijlociu, proliferarea terorismului internațional cu focalizarea luptei în Afganistan și Pakistan corelat cu atragerea unei coaliții internaționale cât mai largi, antagonizarea Federației Ruse prin încercarea de extinderea a NATO spre est (Ucraina și Georgia), retragerea reprezentanților statului nord-coreean de la negocierile în șase cu privire la programul său nuclear, insistența Iranului în promovarea propriului program nuclear, ineficiența Consiliului de Securitate al ONU, multiplicarea interdependențelor dintre interesele politice regionale în paralel cu scăderea capacității consensuale a marilor actori etc.

Marea Depresiune (1929-1933), Pearl Harbour (1941), atacul de la World Trade Center (2001) reprezintă numai câteva exemple, întinse pe o perioadă de aproximativ 100 de ani, care anunță **începutul unor modificări în ordinea mondială**. Într-un astfel de context, se pune întrebarea firească dacă putem acum, la doi ani de la declanșarea *turbulențelor financiare*, să excludem rolul actualei crize în creionarea unui viitor previzibil? Iată o întrebare care ne apropie de abordarea necesității unei anumite evoluții, din care nu putem exclude predictibilitatea acesteia și eventualitatea premeditării, prin identificarea scopurilor, *intereselor celor presupuși a fi în spatele unei evoluții* în desfășurare. Menționăm, de la bun început, că, în tratarea unor astfel de aspecte sensibile suntem departe de orice teorie a conspirației și subliniem că raționamentele autorilor se fundamentează pe raportul dintre „provocare” și „oportunitate” pe care îl deschide orice evoluție.

Teoria economică, cu toate limitele ei în materie de crize rămâne un instrument de predictibilitate. Dacă acuratețea predictibilității din punct de vedere al magnitudinilor caracteristicilor reale de manifestare ale crizei poate fi discutabilă, nu putem afirma același lucru în ceea ce privește logica acestei manifestări. Experiența în materia gestionării echilibrelor macroeconomice a inventariat suficiente stări de alertă, care trebuie privite ca factori provocatori de criză. Astfel, dacă e să abordăm problema crizei actuale, putem afirma că discrepanța dintre economia reală/nominală și cea financiară, extinsă de la scară națională la cea globală, prefigura, chiar pe fondul percepției unei economii globale performante, o acumulare de dezechilibre.

Dezbaterea pe tema crizei începuse cu mult înaintea fazei sale acute, dar se pare că s-au impus vocile care considerau că riscurile sunt prea îndepărtate și că mai era timp suficient pentru a fi gestionate în marjele de control. După declanșarea crizei, analiștii și-au adus aminte de cei care avertizau asupra iminenței crizei, iar în baza reluării argumentelor acestora au încercat și au reușit să identifice responsabili - persoane fizice cu atribuții în stat (Bill Clinton, George W. Bush, Alan Greenspan, Gordon Brown etc.) - care, sub diferite forme, în mod voit sau nu, au eludat, prin comportamentul lor decizional, normativ (de orientare a priorităților politice și economice etc.), cauzele reale ale crizei. Astăzi, când criza este în plină manifestare, ne vedem obligați să dăm crezare celor care au prezis-o indiferent de argumente, după cum celor „vinovați” trebuie să le atribuim acele circumstanțe care i-au determinat, fie să nu creadă în predictibilitatea crizei, fie să acționeze în sensul acumulării cauzelor ei din cu totul alte motive, cele de natură politică neputând fi excluse. Aici revenim la necesitatea dublei percepții a unei evoluții și a resorturilor ei, o evoluție fiind, în general, manifestarea efectelor unor politici construite pe interese.

La nivelul abordărilor, mult mai elaborate de acum, cu privire la cauzele crizei, lăsând la o parte invocarea facilă a unor elemente tehnice din domeniul reglementării și supravegherii instituțiilor financiare și disciplinei piețelor, reamintim că eludarea contextului politic național și internațional, în condițiile acceptării celui mai mare val al globalizării, ar fi una din greșelile prea ușor asumate de specialiștii care cred că economia este o știință de sine stătătoare. „Marea Moderație” a deschis ochii multora spre fenomenul de avuție și înavuție, chiar prin efectul normelor juridice la dispoziție, blamarea acestora din urmă fiind făcută nu numai prin prisma „wording-ului” asigurat de legiuitor, ci și prin prisma unor categorii filozofice scăpate de legislativ. Legiuitorul a încercat să pună doar semne de egalitate între munca depusă și remunerație (managementul riscului, cota de piață, alte performanțe - bonusuri, compensații), cu încrederea responsabilității onest asumate pentru funcționarea corectă a pieței, ceea ce trasează linia subțire, chiar precară, dintre gradele diferite de reglementare a pieței libere, a instituțiilor financiare și a instrumentelor financiare utilizate.

Criza financiară a atras însă atenția și asupra deficiențelor comportamentului uman, analiști de toate culorile re-evocând un lucru cunoscut și anume că avuția, indiferent cum tratăm știința economică - cu sau fără sinergie cu politicul - are nevoie și de o abordare morală.

Revenirea la moralitatea economică, în contextul cauzelor actualei crize financiare, sugerează cu o mai mare putere faptul că economia nu mai poate progresa fără prezumții aprofundate privind natura umană și invocarea necesității unui comportament uman adecvat, evident fără a dezavua principiile bunei credințe și ale prezumției de nevinovăție. Acest lucru sugerează că însăși predictibilitatea crizei trebuie să se fundamenteze, atât pe instrumentele științifice normale, cât și pe o măsură a moralității în economie, a cărei expresie juridică mai trebuie căutată, însă fără a aduce prejudicii principiilor enumerate mai sus.

Un articol publicat în ziarul austriac „Die Presse” ridică, poate pe bună dreptate, întrebarea cum ar trebui abordată criza - considerăm noi că tot din perspectiva predictibilității, cu ideologii elaborate în secolele trecute (Karl Marx, 1818-1883; John Maynard Keynes, 1883-1946; Friedrich August von Hayek, 1899-1992) sau prin prisma prezentului.¹ Absolutismul promovat din fiecare din acești ideologi, respectiv etatizarea completă a economiei (preluată de regimurile comuniste), politica de îndatorare a statului pentru a genera cerere echitabilă (agreată de social-democrați) și retragerea totală a statului din economie (modelul anglo-saxon) au generat, pe ciclurile lungi, experiențe istorice perdante, iar,

pentru unele națiuni, chiar catastrofe. Aceste experiențe, negate de unii critici, au dispărut din peisaj, dar ideologiile pe care s-au bazat au intrat mereu în sistemul de forjare intuitiv al politicului, care a elaborat și instrumentat politici economice în consecință, de la *laissez-faire*-ul reglementat minimal, pe baza bunei credințe în om și piață, la dogma fezabilității pieței prin intervenția statului, în cele mai multe cazuri lipsită de coerență.

Orice astfel de amestec de ideologii, ducând la conduite de politici economice având în centru un nivel de acceptare a funcționalității pieței, pe de o parte, dar și eșecul demonstrat practic, pe de altă parte, confirmă faptul că actualul model economic perfecționat, oricât de contestat ar fi, putea să prevadă criza.

Atât în economie, cât și în politică, pe lângă știință, este nevoie și de o anumită „artă”, nu ca rezultat al charismei ci dobândită în urma experienței, ca o retrăire a ipostazelor sau generalizărilor surprinse de teorie, prin analiza unor realități anterioare. Reîntoarcerea la economia politică, așa cum a fost tratată de Adam Smith și David Ricardo, nu face decât să ne sugereze că este greu de disociat actuala criză financiară de contextul politic, iar acesta din urmă trebuie privit nu neapărat ca partea vizibilă a prezentului, ci ca resort al unei strategii de anvergură cu scopuri și implementare în timp, contextul politic fiind doar o secvență dintr-o posibilă cronologie anunțată.

Acceptând un astfel de raționament, trebuie să ne întrebăm ce este emblematic în desfășurarea actualei crize, ceea ce am și făcut atunci când am afirmat că ea, criza, trebuie analizată dincolo de predominantul economic,

¹ <http://diepresse.com/home/wirtschaft/economist/diebilanz/465933/index.do?from=suche.intern.portal>

adică să nu rămânem cantonați numai cauzelor vizibile ale crizei, dragi specializării noastre economice.

Criza financiară declanșată în SUA, în august 2007, are nevoie și de o analiză a contextului politic pe o perioadă ceva mai îndelungată, dacă vrem să identificăm tocmai ceea ce pare emblematic în evoluția ei (mai ales în ineficiența imediată a unor mobilizări de resurse impresionante), iar modul în care percepem rezultatele reuniunilor G-20 și nu numai, la o oarecare distanță în timp, evidențiază disensiuni de abordare de economie politică și nu de teorie economică. Mai mult, parcă în încercarea de a se dilua percepția necesității unei abordări de economie politică, asistăm la proliferarea apelului la ideologii, demers care părea să fi apus.

Ne rămâne să cităm din „Die Presse” că actuala *„criză a luat naștere din amestecul toxic de intervenție negândită a statului (un exemplu fiind sloganul politicianist „fiecare american cu casa și mașina sa” - n.n.) și din absența totală de reguli la nivel de stat (oare întâmplător? - n.n.) în anumite domenii ale vieții financiare. Cu mijloace tradiționale, criza nu se poate rezolva. Atâta vreme cât știința economică nu are răspunsuri legate de problemele secolului XXI, se pot construi liniștit și pragmatic strategii de soluționare a crizei, scotocind după fragmente de teorii prin sertarele vechilor gânditori economici, însă vremea răspunsurilor unidimensionale la probleme complexe a luat sfârșit”*¹. Împărtășim și noi această aserțiune a inutilității răspunsurilor unidimensionale, care întărește ideea unui caracter emblematic al desfășurării crizei, atât timp cât nu încercăm să decelăm conotațiile ei politice. Aici, poate, este normal să ne întrebăm dacă nu cumva crizele financiare regionale din America Latină, Rusia, Asia de Sud-Est, suficient de înfricoșătoare, nu ar fi fost testările de anduranță sau teatrele de încercare pentru ce urma să fie.

Pornim de la o configurare - asociere, secvențialitate, încrucișare - ne-întâmplătoare de evenimente economice și politice precedând criza, din perspectiva raportării provocărilor și oportunităților unei astfel de crize profunde la comportamentul politic.

În conotația ei cea mai negativă, premeditarea reprezintă plănuierea unei acțiuni

reprobabile, care frizează moralitatea. Putem considera morală politica unui stat atunci când conduita ei este prezentată ca problemă de interes strategic sau de securitate națională? Răspunsul la această întrebare, dacă nu ar fi legat de domeniul politic, ar putea fi circumscris unei probleme de etică. Nu este cazul politicii, folosirea noțiunii de premeditare, în ceea ce ne privește, fiind o modalitate de accentuare a fundamentului unei strategii, a unui scop strategic, de regulă bine apărât o anumită perioadă de timp, tocmai pentru a se profita de elementul surpriză. Surpriza trebuie însă „împachetată”, la fel ca și instrumentele financiare derivate, din motive fie de disimulare pentru cei mai puțin cunoscători sau inițiați, fie de credibilitate.

Criza financiară, prin caracteristicile sale - punctul de origine și punctele de diseminare, efectele de anvergură - a creat circumstanțele sesizării premeditării ei politice în sens de oportunitate și test în fața unor șocuri de tip provocări, întrucât schimbarea, incertitudinea, evoluțiile confuze și eterogene reprezintă condițiile propice punerii în aplicare a unei acțiuni planificate. Incertitudinile creează întotdeauna așteptări, momentul cel mai bun al *surprizelor*, care în timp se dovedesc a fi premedități.

Acceptând și cauzele politice ale evoluțiilor financiare, criza dă curs facil unui scop politic, putând fi comparată cu un vehicul cărui i se pot anexa scopuri politice. Această afirmație este din plin demonstrată de faptul că, în circumstanțele actualei crizei financiare, au fost devoalate mesaje politice de la cel mai înalt nivel, cel mai pregnant fiind resetarea noii ordini mondiale². Despre acest proces nu s-a mai auzit de mulți ani, dar iată că această criză l-a făcut de actualitate, din motive de oportunitate pentru unii și din motive de provocare pentru alții.

Premeditarea crizei poate fi intuită punându-ne întrebarea de ce aceasta a pornit, de data aceasta, din SUA, cea mai mare putere economică și militară, cu cea mai lungă creștere economică fluidă și cu cel mai puternic centru financiar internațional. Puterea economică și militară ne poate sugera capacitatea de recul la detonarea crizei, creșterea economică îndelungată pe cea de acumulare de resurse necesare

¹ Ibidem.

² “Criza economică dincolo de economical predominant”, *INFOSFERA*, nr. 2, 2009, p.10

acoperii pierderilor, iar explozia din cel mai puternic centru financiar nevoia de reacție.

Discrepanța dintre economia reală și cea financiară trebuie să aibă în oglindă conflictul dintre puterea politică și cea financiară. Unde se poate manifesta acest lucru cel mai bine? Exact acolo unde se situează nodul cel mai puternic și funcțional al sistemului financiar internațional, care nu este altul decât Wall Street. Putem presupune că unele societăți financiare de pe Wall Street, dispunând de capital social, cifre de afaceri și profituri de câteva ori mai mari decât PIB-ul unor țări și beneficiind de prezență internațională pe cele mai îndepărtate piețe, au devenit incomode pentru politic prin puterea financiară, prin modul de structurare globală a rețelei lor financiare, nelipsită și de o putere de influență, poate și prin lipsa de reacție la unele obiective politice mai de largă respirație etc. Dintr-o astfel de perspectivă, poate că era nevoie de o **re-ordonare a percepției puterii** diluate sau uzurpate, prima fiind cea politică cu responsabilități sociale mult mai extinse decât puterea financiară, ceea ce putea aduce după sine, ca soluție, o ajustare, chiar brutală, a sectorului financiar. Dar oare această ajustare trebuia „vândută” ca o intervenție administrativă, greu de admis pentru ideologia economică și politică americană, sau trebuia să fie credibilă?

Atunci, să coroborăm această presupunere cu întrebarea de ce a fost lovit financiar tocmai sectorul imobiliar american, unul din marile motoare ale economiei SUA, cu impact ulterior asupra celui de la doilea motor, industria auto. Credem că răspunsul nu constă numai în simpla conexiune financiară între Wall Street și sectorul imobiliar (cu excluderea și a conotației politice a instrumentului *subprime*, cu nașterea și creșterea fenomenului de *bubble*), ci și în nevoia demonstrației sacrificiului acceptat de puterea politică, ceea ce dă credibilitatea naturalei crizei. Economia de piață este generatoare de crize prin însăși natura ei, dar crizele nu trebuie pur și simplu irosite, nici ca provocări și nici ca oportunități. Politicieni de mare rang, din toată lumea (SUA, Marea Britanie, Franța, Rusia, China), vorbind despre necesitatea unei noi ordini mondiale s-au referit la criza financiară ca la o oportunitate, iar acest lucru nu poate fi trecut ușor cu vederea.

Să nu uităm aspectul reîntoarcerii la

moralitate, ca valoare a democrației de tip occidental, căci despre ce poate fi vorba atunci când accentul pe cauzele crizei și pe soluțiile acesteia a căzut mereu pe reglementare, supraveghere și managementul riscului? Trimiterea este clar la comportamentul uman deviant de la moralitate în sectorul financiar, cu efecte dezastruoase pe termen lung la nivelul încrederii cetățeanului, cel chemat să voteze politicul. Este în interesul politicului ca sectorul financiar, cu o putere deja depășind politicul și decăzut în imoralitatea îmbogățirii fără justă cauză (alături de profituri corporatiste uriașe, *bonus*-uri și compensații individuale greu de imaginat de cetățeanul de rând), să fie readus la locul lui - repetăm, tocmai prin natura celei mai liberale economii de piață - înainte de a ruina ultima șansă a politicului în fața simplului alegător american, predominant încrezător în valoarea moralității.

Dar „reglarea de conturi” a politicului, în sens de nouă ordine, nu a vizat numai societatea americană. Criza financiară izbucnită în SUA a deschis calea, poate mult așteptată și de alții, și pentru resetarea ordinii internaționale, cea existentă, în forma cunoscută a nodurilor de putere în multiplicare și cu pretenții, dovedindu-se ineficientă în soluționarea multor probleme transnaționale și reprezentând chiar pericolul/riscul generării unor disfuncționalități globale, insurmontabile în termeni de securitate, în sensul cel mai larg al cuvântului.

Oare fenomenul de urgență a fost *lansat* întâmplător, pentru că după explicațiile încercate de noi, se pare că și acesta este premeditat, el nefiind intrinsec economiilor respective, ci indus din afară, în principal prin fluxuri de capital în căutare de oportunități. Dacă luăm simplul exemplu al statutului de țară membră a Uniunii Europene, pentru a nu ne îndepărta de meridianul gândirii noastre, atractivitatea pentru capitalul străin pare să fie mai puternic motivată de acceptarea în club, ca oportunitate, decât de oportunitățile create prin efortul național al accedentului, iar exemplele pot continua și pentru alte regiuni geografice unde se situează țările emergente BRIC (Brazilia, Rusia, India, China), recunoscute deja ca puteri economice în devenire.

State precum Rusia și China au văzut în provocările crizei financiare necesitatea declinării deschise (la Forumul de la Davos, ediția 2008) a interesului lor de a beneficia de avantajele noii

ordini mondiale, ceea ce tradus înseamnă alocarea unui loc nu chiar aleatoriu, iar Franța, prin vocea președintelui Nicolas Sarkozy, și-a exprimat dorința de a contribui la noua ordine internațională.

Premeditarea trebuie văzută și în limitarea exceselor, generată de impactul crizei financiare; amintim aici salvarea *selectivă* a unor societăți financiare sistemice (doar AIG și nu și Lehman Brothers), anihilarea activelor toxice, erodarea masivă a unor rezerve valutare (obținute, precum în cazul Rusiei în urma exportului de materii prime energetice, beneficiind - oare nu tot premeditat? - de o escaladare a prețurilor), deprecieri de cursuri ale monedei naționale ale unor țări mai *incomode* (cu efecte colaterale și pentru alții), scăderea prețului internațional la țiței cu erodarea bugetelor de cheltuieli și, implicit, blocarea unor cheltuieli de natură să pericliteze unele echilibre de putere prin ambiții politice și militare brusc exprimate etc. Iată tabloul unei lumi în schimbare, caracterizată de sinergie economică și politică și de o „agitație”, mai mult decât vizibilă, pentru ocuparea unui loc în noua ordine.

Noua ecuație de putere în lume contrapune zona Pacificului celei Atlantice în ceea ce privește funcțiunile economice și financiare globale, contrapune G-7 sau/și G-8 lui G-20, naște simbioza G-2 (SUA - China), implică modificarea raporturilor SUA - Rusia și UE - Rusia și conștientizarea faptului că Rusia nu poate fi antagonizată la infinit, iar dacă Rusia vrea să-i fie recunoscută implicarea, atunci trebuie să o finanțeze. Din această ecuație face parte și continuarea jocului cu programele nucleare ale Coreei de Nord și ale Iranului, jocul temerilor Israelului privind posibile atacuri nucleare din partea Teheranului - cu reflectarea în interesul

SUA pentru scutul antirachetă plasat în vecinătatea Rusiei, toate folosite ca atu-uri vechi într-un context nou, cel al unei noi ordini. În acest nou context, substanța financiară, fie de consumat, fie de economisit, după cum va fi soarta acestor programe, procese, obiective, soluții, decise prin negocieri multilaterale, poate deveni un tichet sau dividend la noua ordine internațională, pentru multe țări.

Dacă, pe de o parte mesajul privind instaurarea unei noi ordini internaționale a devenit din ce în ce mai clar, pe de altă parte nu pare să existe încă consensul asupra reasezării și responsabilităților, întrucât noua ordine va presupune un *burden sharing* cu mai mulți actori, iar conceptul de dominație generală, unipolară, va fi probabil înlocuit cu cel de dominație raportată la o responsabilitate asumată, inclusiv din punct de vedere al contribuției financiare suportabile. Nu credem că e greșit să afirmăm că până la criză, „ordinea publică planetară” a fost asumată militar și financiar de lumea anglo-saxonă, respectiv SUA și Marea Britanie. Costul acestui exercițiu de echilibru global a devenit mult prea mare pentru două țări, comparativ cu participările simbolice, fie pe linia NATO, fie pe dimensiunea de securitate a Uniunii Europene. Ca urmare, este de admis că tocmai emergența premeditată și limitarea exceselor deviate - prin intermediul efectelor crizei - au creat premisele și resursele implicării selective și a altor actori. Ceea ce întrezărim, deocamdată, pentru noua ordine internațională este supremația prin specializare, leadership în responsabilizare, parteneriate noi cu funcțiuni definite, respectiv o multipolarizare cu actori specializați, nici unul cu o supremație totală.

NEUTRALITATEA ÎNTRE MIT, IMAGINE ȘI REALITATE

*Iulian CHIFU**

De-a lungul timpului, noțiunea de „neutralitate” a fost folosită din perspectiva raportului cu războiul. În prezent, există mai multe accepțiuni ale acestui concept. Astfel, **neutralitatea permanentă** reprezintă situația în care se află unele state care și-au asumat obligația permanentă de a nu participa la alianțe militare, de a nu permite baze străine pe teritoriul lor și de a nu permite utilizarea teritoriului lor în scopuri militare. Într-un asemenea caz, statul respectiv ar fi totalmente în afara circuitului militaro-politic (cum a fost cazul Elveției și Austriei). O altă accepțiune este **neutralitatea eventuală**, care constă în atitudinea de neutralitate a unui stat față de un anumit război - amintim aici poziția Japoniei și Turciei față de războiul arabo-israelian din 1967. **Neutralitatea imparțială** se manifestă prin neutralitatea față de toți participanții la un conflict, în timp ce **neutralitatea diferențiată** presupune atitudinea de neutralitate față de unul sau unii dintre beligeranți (se concretizează în atitudinea față de victimă sau agresor și presupune susținerea victimei). **Neutralitatea pozitivă/activă** (neangajare sau nealinie) implică atitudinea de neangajare militară (tradițională în timpul Războiului Rece), adoptată de unele state „neutre”.

În fapt, neutralitatea nu are nimic de-a face cu imaginea teoretică a neutralității permanente, nici cu nealiniea. Neutralitatea nu este nici soluție de securitate, nici angajament pe „ușa din spate” pentru rezolvarea de către comunitatea internațională/garanți a unor probleme ale statului în cauză - trupe străine pe teritoriul său, separatism - nici nu scutește statul în cauză și nu reprezintă un transfer către eventualii garanți ai obligațiilor de a respecta angajamentele luate ca stat neutru - neadmiterea de trupe străine pe teritoriul său, etc.

Studiile comparative arată că, astăzi, în Europa există cinci state pretins „neutre”: patru sunt și au fost, în fapt, nealiniat, și toate sunt

astăzi membre ale Uniunii Europene - **Austria**, **Suedia** și **Finlanda**, care au aderat la UE în 1995, și **Irlanda**; cel de-al cincilea stat este **Elveția**, stat tradițional neutru, practic singurul cu neutralitate permanentă validată prin tratate.

Politica de neutralitate și legea neutralității

Există o confuzie ce se face între politica de neutralitate și legea neutralității. Politica de neutralitate cuprinde acțiuni voluntare în timp de pace a unui stat declarat neutru pentru a-și asigura credibilitatea și eficacitatea propriei neutralități asumate. Politica de neutralitate este foarte flexibilă și poate fi adaptată la circumstanțe.

Legea neutralității a fost codificată ultima oară în 1907, în cadrul Convenției de la Haga, și a fost implementată numai în caz de conflict armat. Ea oprește un stat declarat neutru să intervină în orice conflict, iar, în schimb, îi oferă dreptul la integritate teritorială. În orice moment, altul decât cel al unui conflict, statul neutru poate renunța la statut prin simpla declarație unilaterală. Legea neutralității nu a mai fost revizuită de mai bine de 100 de ani. Convenția de la Haga este bazată pe înțelegerea războiului ca o formă legitimă de politică, o noțiune depășită odată cu intrarea în vigoare a Chartei Națiunilor Unite.

Ca rezultat, legea cutumiară este cea mai importantă doar pentru Elveția și este definită exclusiv de către practica elvețiană, deoarece nu există alte state neutre rămase. Astfel, Suedia, Finlanda și Austria sînt state nealiniat, iar Irlanda este încadrabilă în aceeași categorie. Istoric, neutralitatea a contribuit la stabilitatea Europei și a permis Elveției să ofere bune oficii în mai multe ocazii. În prezent, însă, neutralitatea nu servește decât pentru a marca piatra de temelie a identității elvețiene.

Ambiguitățile neutralității elvețiene

Noțiunea de neutralitate elvețiană a evoluat în timp. De la înfrângerea în bătălia de la Marignano (1515), Confederația Elvețiană s-a abținut să se implice în conflicte, cu excepția nevoii strigente de apărare. Principalul motiv a fost diferența de greutate specifică față de cei

* **dr. Iulian CHIFU** este director al Centrului pentru Prevenirea Conflictelor și Early Warning.

doi mari vecini ai săi, francezii și germanii.

Pacea din Westphalia (1648) și Congresul de la Viena al marilor puteri europene (1815) au recunoscut „**neutralitatea armată permanentă**” a Elveției - din cauza importanței strategice a regiunii Alpine și a cererii constante de luptători mercenari elvețieni (și astăzi paznicii tradiționali ai Scaunului Papal și ai securității de la Vatican). După Primul Război Mondial, Elveția a adoptat „**neutralitatea diferențiată**” și s-a alăturat Ligii Națiunilor susținând formele de sancțiuni economice ale organizației mondiale. Această politică a fost abandonată în 1938 în favoarea „**neutralității integrale**”, când a fost eliminată și posibilitatea ralierei la sancțiuni economice dictate de organizația mondială.

Neutralitatea armată a fost reafirmată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și după încheierea acestuia, neutralitatea devenind un laitmotiv al politicii externe elvețiene. Cum țara reușise să se țină relativ departe de război, neutralitatea a devenit un pilon important al identității naționale elvețiene.

Atunci când Consiliul de Securitate al ONU a adoptat sancțiuni asupra Irakului, după invadarea Kuweitului în 1990, Consiliul Federal Elvețian a sprijinit aceste sancțiuni economice, declarându-le compatibile cu neutralitatea. Deși s-a reîntors astfel la politica neutralității diferențiate, Elveția nu a mai marcat acest lucru și simbolic, cuantificând această opțiune.

Pe de altă parte, încă din 1993, Consiliul Federal Elvețian a schimbat formula tradițională de „*securitate prin neutralitate și independență*” cu cea de „*securitate prin cooperare*”, subliniind astfel că neutralitatea singură nu poate să protejeze țara împotriva amenințărilor noi precum terorismul, crima organizată și distrugerea mediului.

În 1995, Elveția a permis tranzitul personalului și echipamentului militar pentru misiunile internaționale IFOR/SFOR din Bosnia-Herțegovina. Totuși, a respins cererile de survol ale zborurilor militare în timpul crizei din Kosovo, în 1999, și în timpul invaziei din Irak, în 2003, pe motivul lipsei unui mandat ONU, implementând astfel un model al legii clasice a neutralității.

Principiul unei *politici externe și de securitate participativă*, pentru a răspunde amenințărilor moderne, a fost reafirmat de declarațiile succesive ale guvernului elvețian. Cu numai 10 zile înainte de 11 septembrie 2001, revizuirea

parțială a doctrinei militare a intrat în vigoare și a reglementat participarea Elveției la misiunile de menținere a păcii ale ONU și OSCE, oferind baza legală pentru înarmarea soldaților trimiși în misiuni în afara hotarelor pentru auto-protecție.

Micheline Calmy-Rey, ministrul federal elvețian de externe, a înțeles tensiunile între mitul neutralității - important pentru identitatea elvețiană - și realitățile mediului de securitate actual, de aici și promovarea unei „**neutralități active**”, care include solidaritatea cu comunitatea internațională și adaptarea la circumstanțele reale. La rândul său, ministrul elvețian al Apărării, Ueli Maurer, percepe chestiunea neutralității într-o cheie **tradițional-izolaționistă**, rezervând armatei elvețiene rolul principal în apărarea națională și opunându-se implicării în misiuni externe a trupelor.

Totuși, Consiliul Federal (autoritatea executivă elvețiană formată din 7 membri) a tranșat disputa reafirmând angajamentele și deciziile anterioare referitoare la participarea Elveției la operațiunile de menținere a păcii. Acest fapt evidențiază că neutralitatea nu a fost niciodată un scop al politicii externe elvețiene, ci mai degrabă un mijloc pentru a atinge alte obiective, precum securitatea și integritatea teritorială a Elveției. Astfel, se pune ultima piatră în a arăta că neutralitatea elvețiană este o noțiune și concept situat pe un teren alunecos și care nu mai e deloc neutră¹.

Studiu de caz: Suedia și Finlanda

La începutul secolului XXI, s-au observat două tendințe cu influențe majore asupra securității continentului: extinderea NATO și adoptarea noului Concept Strategic al Alianței și extinderea UE cu adoptarea Politicii Externe și de Securitate Comune, în simbioză cu NATO (în special din cauza numărului mare de state membre ale ambelor organizații, în mai mică măsură la nivel instituțional până la revenirea Franței în structurile militare ale Alianței, la summit-ul de la Strasbourg și Kiel, aprilie 2009).

În acest context, s-a conturat poziția complicată a celor două state, neutre în timpul Războiului Rece, dar care, în 1995, s-au integrat (alături de Austria) în UE și își dispută „nealinierea” în contextul participării active la deciziile UE și

¹ Myriam Käser, “Ambiguities of neutrality”, în *ISN Security Watch*, Zurich, 15 decembrie 2008

susținerea PESC/PESA, au relații strânse cu NATO (pe care o privesc ca principal instrument de securitate pe continent) și-și dezvoltă forțele militare interoperabile cu Alianța, participând la misiuni în special în managementul crizelor. De aici și dezbateră constantă în ambele societăți despre cât de nealiniată mai sunt astăzi și dacă optează sau nu pentru integrarea în NATO.

Deși strategiile de securitate ale celor două state sunt diferite, există și elemente comune. Astfel, ambele erau neutre militar în timpul Războiului Rece (în sens de nealiniere) și ambele au renunțat la „nealinierea politică” odată cu intrarea în UE și lansarea PESA. Ambele susțin un rol mai important al UE în politicile de securitate și în arena internațională

și au ratificat fără probleme Tratatul Constituțional și Tratatul de la Lisabona (asumându-și regulile PESAC, clauza de solidaritate și angajamentul respectării politicilor externe comune ale UE). Ambele cooperează cu NATO și sunt observatori în UE. Totuși niciuna nu a decis să renunțe la ne-alinierea formală și să intre în NATO, deși dezbateră internă există în ambele state. Acest lucru le leagă și au o cooperare extrem de strânsă, inclusiv prin articole și politici comune, declarându-se mai aproape decât erau în 1809, când Suedia a pierdut Finlanda în favoarea Rusiei.

Diferențele rezultă, pe de o parte, din statutul geografic și geopolitic - Finlanda este stat de frontieră geopolitică, având graniță cu Rusia, în timp ce Suedia e stat protejat, având Finlanda între ea și Rusia. În timp ce Finlanda a avut două războaie cu URSS în al Doilea Război Mondial, Suedia este în stare de pace de 200 de ani: Finlanda percepe amenințarea rusă direct, Suedia în mai mică măsură - dar și de tradiție - „neutralitatea”, atât cât este ea e mai aproape de tradiția și identitatea suedeză decât de cea finlandeză.

În perioada Războiului Rece, Finlanda a dorit un statut similar Suediei și s-a raportat la decizii de securitate ale acesteia. După prăbușirea URSS și abolirea Tratatului de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală cu Uniunea Sovietică, Finlanda s-a regăsit liberă și nu și-a mai dorit o altă situație, relațiile sale tradiționale cu URSS, normalizate și transferate în relația cu Rusia au creat o nouă valoare adăugată UE și statutul său a prosperat din această plus-valoare strategică. Mai mult, revenită după căderea economică din anii '90, Finlanda nu mai reclamă imitarea modelului social al vecinului său, cum o făcea anterior. Proba independenței de Suedia a Finlandei vine din aderarea la Uniunea Monetară Europeană, pas pe care Suedia nu l-a făcut încă. Deși din punct de vedere oficial, Suedia și Finlanda au fost neutre în timpul Războiului Rece, politicile de neutralitate au fost diferite. Spre deosebire de Suedia, Finlanda s-a aflat în sfera de interese a Uniunii Sovietice. Este cel mai pur element de analiză care ne demonstrează impactul major al poziției geografice asupra politicii de neutralitate. Mai mult, securitatea Suediei era direct legată de cea a Finlandei și invers, deoarece nici una nu dorea ca Finlanda să intre mai mult în controlul militar sau chiar

ocupație rusă, fapt ce ar fi afectat ambele state.

În cazul Suediei, politica de neutralitate a fost o poveste de succes - cu 200 de ani de pace, după pierderea statutului de mare putere. Suedia nu s-a implicat nici în Războiul Crimeei (1853-1856), nici în cele două războaie mondiale, neutralitatea fiind privită ca o soluție de securitate. Cu toate acestea, statul suedez a dispus mereu de o armată puternică și a făcut investiții majore în politica de apărare. Dacă în perioada Războiului Rece a criticat în mod egal ambele tabere, neutralitatea sa reală, dar activă, a fost dublată de pregătiri secrete de cooperare cu NATO în caz de război¹. Deci a fost o neutralitate pe timp de pace care pregătea o raliere la NATO în timp de război, în cazul unui atac din partea URSS.

Raportul Comisiei asupra Politicii de Neutralitate (1994) a dat publicității conținutul relațiilor dintre Suedia și Alianța Nord-Atlantică, din timpul Războiului Rece. Astfel, deși nu avea garanții formale de securitate din Vest și nici nu era pregătită să primească asistență majoră directă din partea NATO, Suedia era pregătită să primească asistență indirectă. Mai mult, Suedia a acționat ca un aliat real al NATO în timp de război; este vorba despre sprijinul acordat pentru bombardamentele strategice în baze aeriene și porturi de la Marea Baltică pe care Suedia le-a oferit, inclusiv a pregătit aeroporturile, lărgind și lungind piste, pregătind eventuale aterizări de urgență ale bombardierelor NATO/americane, inclusiv acordarea dreptului de survol și utilizare a teritoriului în acest scop. Mai mult, Suedia avea, din anii 80, personal militar stabilit într-un cartier general secret în Marea Britanie și avea pregătită conducerea Suediei de către un guvern în exil aici, în caz de atac sovietic.

SUA își luaseră angajamentul apărării Suediei, inclusiv cu utilizarea bombei atomice, prin Decizia din 1960 de pregătire a asistenței în caz de agresiune asupra Suediei. În fapt, Suedia era acoperită de garanții și apărată de către NATO², deoarece era importantă strategic pentru Alianță atât pentru apărarea Norvegiei și

¹ Wilhelm Agrell, *Preparation for the reception of military assistance 1946-1969*

² Tapani Vaahtoranta, Tuomas Forsberg, „Post-neutral or pre-allied. Finnish and Swedish Policies on the EU and NATO as Security Organisations”, *UPI Working Papers*, 29/2000, The Finnish Institute for International Affairs

a Danemarcei, cât și pentru menținerea liniilor maritime transatlantice. Mai mult, NATO nu considera că Suedia ar rămâne neutră în cazul izbucnirii unui conflict cu statele Tratatului de la Varșovia, deci neutralitatea nu era un obstacol pentru cooperarea militară. Suedia era un stat neutru pro-occidental sau chiar cel de-al 17-lea membru al NATO¹.

Suedia nu a intrat în NATO înainte de sfârșitul Războiului Rece și prăbușirea Uniunii Sovietice din cauza Finlandei, care, pe principiul „echilibrului nordic”, risca să fie ocupată de către URSS, fapt care s-ar fi reflectat, în mod direct, asupra propriei securități. Ulterior, cultura neutralității ca bună practică și ca poveste de succes a blocat această perspectivă, deși apariția publică a dovezilor privind „neutralitatea falsă” a Suediei începe să afecteze și să schimbe poziția populației. Ce rămâne sigur este dependența de securitatea Finlandei și, prin urmare, necesitatea coordonării politicilor de intrare în organismele de securitate internaționale.

În cazul Finlandei, situația este complet diferită. Ea a fost lăsată în sfera de interese sovietice și obligată să semneze Tratatul de Prietenie, Cooperare și Asistență Mutuală cu URSS (1948). Acesta conținea elemente de cooperare militară cu Moscova și, pentru a le evita, Finlanda a adoptat neutralitatea din 1955. Cum Moscova intervenea în afacerile interne ale Finlandei, autoritățile de Helsinki au fost obligate să adopte o „politică de flexibilitate” care contrapunea Tratatului cu URSS politica sa de neutralitate - care nu a fost recunoscută de URSS decât în 1989. Potrivit Tratatului, Moscova dorea să mențină statul finlandez în sfera sa de influență, în timp ce Finlanda utiliza neutralitatea pentru a se îndepărta de Moscova. Dar Hrușciiov a forțat cooperarea militară în timpul „crizei notelor din 1961”, fiind însă, în același timp, forțat să accepte amânarea aplicării acordului militar. În 1968, după *Primăvara de la Praga*, s-au intensificat presiunile Moscovei pentru aplicarea prevederilor militare, iar în 1978 Finlanda a reușit cu greu să deturneze exercițiul comun finlandezo-sovietic. Deci neutralitatea Finlandei era una pro-sovietică, și

nicidecum o aliniere (potrivit Tratatului). Mai mult, s-a instituit conceptul de „finlandizare” pentru a exprima controlul total sovietic asupra unei țări formal neocupate și independente. Alternativa la neutralitate a Finlandei a fost integrarea în blocul răsăritean.

După 1989, URSS a utilizat „politica de neutralitate” declarată de Finlanda pentru a bloca accesarea ei în organizațiile occidentale. Astfel, dacă anterior Moscova controla relațiile politice și economice ale Finlandei cu Vestul și le limita drastic, după 1989 ele au fost utilizate pentru a nu permite depărtarea de Moscova - chiar dacă nu mai existau instrumente pentru menținerea în sfera sa de influență. Totuși ambele state au aderat la UE, în 1995, apoi au susținut Politica Externă și de Securitate Comună a Uniunii, inclusiv componenta de Securitate și Apărare, intrând formal în acorduri militare și de securitate cu instituțiile occidentale.

Dacă Finlanda a apărut cu îndârjire neutralitatea contra forțării sale în îndeplinirea acordurilor de cooperare militară din tratatul cu URSS, în paralel a făcut o politică de neutralitate de pregătire pentru a se apăra în cazul unui atac asupra sa. La intrarea în UE, Finlanda a declarat că principala motivație nu este una politică sau economică - deși Finlanda a fost întotdeauna un stat democratic, cu economie de piață - ci una de asigurare a securității, deci Finlanda a avut nevoie de mai mult sprijin extern, occidental, pentru politicile sale de securitate².

De aceea neutralitatea este privită în Finlanda ca un eșec. Acest stat a încercat neutralitatea între cele două războaie mondiale, dar politica a fost un eșec. În 1939, URSS a atacat Finlanda. După eșecul dintre războaie, un alt eșec l-a constituit neutralitatea din timpul Războiului Rece, o perpetuă bătălie pentru a menține țara în afara sferei de influență sovietice. E motivul pentru care publicul din Finlanda, în mod paradoxal, își vede viitorul mai aproape de o garanție viabilă de securitate de tip NATO decât în altă formulă, chiar și într-o neutralitate utilizată astăzi împotriva aspirațiilor sale pro-occidentale.

Deși cu istorii și culturi diferite, Suedia și

¹ Stephen M. Walt, „The Precarious Partnership: America and Europe in the New Era”, Atlantic Security, Council of Foreign Relations, Lillington, 1998

² Mauno Koivisto, *Witness of History. The memories of a former President of Finland 1982-1994*, Hurst and Co, London, 1997

Finlanda nu au fost real neutre, nici măcar nealiniată, în perioada Războiului Rece și nu sunt nici astăzi. Finlanda discută cel mai acut aderarea la NATO, în timp ce are tendința de a amplifica la maximum responsabilitățile UE, căreia îi aparține. Cât despre Suedia, ea are o cultură publică a neutralității mai dezvoltată, ultimele documente din perioada Războiului Rece recomandând-o mai degrabă pentru perspectiva integrării în structurile militare occidentale, iar nealinierea nu este o descriere corectă a situației prezente.

Fără să facem o trecere în revistă a pozițiilor și dezvoltărilor pro-aderare ale partidelor și curentelor politice din cele două țări, ne vom opri în cele ce urmează asupra situației actuale post-neutralitate a celor două state. Am văzut că relația cu UE este extrem de importantă și că ambele state susțin dezvoltarea responsabilităților în domeniul apărării și securității din partea UE. Mai mult, ambele au făcut parte, în perioada crizei transatlantice, din anul 2003, din categoria statelor europene ce au insistat pentru coordonarea relațiilor UE-NATO, recunoscând rolul NATO în securitatea Europei.

În ceea ce privește relația cu NATO, ambele state sunt în Parteneriatul pentru Pace din 1994, apoi au intrat din 1995 în PARP – procesul de planificare și trecere în revistă al NATO și statelor partenere. Din 1997 ambele au adoptat multiple Obiective de interoperabilitate cu Alianța, participă cu armatele la exerciții NATO și au participat în operațiunile IFOR și SFOR din Bosnia și KFOR din Kosovo, 1999. Finlanda a intrat în Dialogul Intensificat din 1996 și ambele state se află în Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic încă din 1997. Finlanda este observator în Consiliul Cooperării Nord-Atlantice încă din 1992 și ambele state au relații diplomatice cu NATO, plus civili și militari în structurile NATO. În fapt, în ceea ce privește cooperarea cu NATO, statutul poate fi descris ca cel de stat membru fără Articolul 5.

În ceea ce privește strategiile de securitate ale celor două state, ele sunt diferite și sunt influențate de cultura, memoria istorică și locațiile geografice diferite. Formal, ambele au politică declarată de nealiniere, dar explicațiile și limitele ei sunt diferite. Finlanda promovează stabilitatea, iar pentru acest lucru, în circumstanțele prezente,

rămâne nealiniată¹, în timp ce Suedia menționează că „nealinierea militară contribuie la stabilitatea unei părți a Europei în vecinătatea căreia se produc schimbări majore”².

Nealinierea declarată este înțeleasă într-un sens extrem de flexibil și cu referire la limitări asupra unor domenii foarte înguste, în ambele cazuri. Suedia a rămas la ideea nealinierii în război, deși atât ea cât și Finlanda acceptă că aceasta este doar o opțiune. Suedia a produs o modificare în 1992 când neutralitatea în război s-a restrâns doar la războaiele din vecinătatea sa, și aici ca o posibilitate: „Suedia își rezervă posibilitatea de a fi neutră în cazul unui război în vecinătatea sa”³. Ulterior, ministrul de Externe, Anna Lindh, a adus noi clarificări susținând că „Suedia nu ar putea să rămână complet neutră dacă, de exemplu, Norvegia sau Estonia ar fi atacate”⁴. Chiar și părintele neutralității suedeze, Sverker Astrom, a fost obligat să recunoască drept superfluă neutralitatea de astăzi pentru că „nu mai e posibil astăzi ca Suedia să rămână neutră în cazul unui război”⁵.

În cazul Finlandei, schimbările în doctrina de securitate sunt și mai radicale⁶. Practic, Finlanda acceptă și „asistența altor state în cazul unui atac”⁷ și nu mai vorbește în documentele sale despre „apărarea independentă”, ci despre „apărarea credibilă”. Primirea asistenței pentru apărare de la SUA și NATO aduce practic la zi diferența ce a existat față de Suedia Războiului Rece. Mai mult, Finlanda acceptă public faptul că aderarea Finlandei la NATO este posibilă în principiu.

De altfel ambele state privesc aderarea la NATO ca o posibilitate, și ambele au susținut că doresc să lase ușa NATO deschisă pentru ele. Și în cazul participării la misiuni internaționale nu există nici o restricție, au făcut-o ambele state, dar Finlanda are menționată în legea privind

¹ Programul de guvernare al celui de-al doilea guvern Pavao Lipponen

² Bjorn von Sidow, „Sweden Security in the 21-st Century”, *Regeringskansliet*, Stockholm, 1999

³ Declarația Guvernului în Dezbaterea Parlamentară asupra politicii Externe, 10 februarie 1999

⁴ Dick Ljungberg, *Dagens Nyheter*, 10 februarie 1999

⁵ Sverker Astrom, *Dagens Nyheter*, 8 februarie 2000

⁶ Kari Mottola, *Between Order, Uncertainty and Possible. – Outlining the Finnish Security Policy as a Member of the EU*, University of Tampere, 1998

⁷ “The European Security Development and Finnish Defense”, Report by the Council of State to the Parliament, 17.03.1997

managementul crizelor obligativitatea unei decizii a Consiliului de Securitate al ONU pentru a participa la orice operațiune.

Aspecte privind neutralitatea R. Moldova

R. Moldova și-a consacrat neutralitatea prin Constituția adoptată în 29 iulie 1994. Potrivit articolului 11, „*Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă*” și „*nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său*”. Din formularea articolului rezultă că tipul de neutralitate promovat este o permanență nedefinită - deci presupus tradițională. Mențiunea faptului că nu permite dislocarea de trupe militare ale altor state este o referință directă la neutralitatea militară, dar acest lucru nu exclude conținutul din primul aliniat care se referă la neutralitatea politică.

În acest context, trebuie să facem referire și la un articolul 7 din Constituție unde este consacrată supremația legii fundamentale: „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică*.” În acest context, considerăm necesar să analizăm toate tratatele, acordurile internaționale și orice altă lege sau act juridic prin prisma Constituției. Avem la dispoziție două școli de abordare: una **normativistă**, riguroasă, exactă, tradițională, care judecă regulile și legile în litera și spiritul lor, și una **funcționalistă**, care pune în prim plan modul real de funcționare în practică a normelor, a raportului de forțe politice și a echilibrului de context, deci a unei libertăți de interpretare a normelor și de nuanțare a interpretărilor pe realitățile curente.

În continuare, vom încerca să interpretăm tipul de politică de neutralitate pe care o propune R. Moldova - bazată și pe concepția și soluția de securitate imaginată - și modul în care se încadrează această realitate în prevederile și normele ce consacră neutralitatea permanentă, respectiv Convenția de la Haga din 1907.

Trebuie de asemenea, să evidențiem două elemente utile pentru dezbaterile ulterioare: în căutarea fundamentelor, argumentelor și a dezbaterii privind introducerea neutralității în cadrul Constituției, am identificat doar o jumătate de pagină neargumentată, în schimb nici o dezbateră publică reală nu a avut loc pe teme de neutralitate până recent, în ultimii 6-8 ani, când societatea civilă și ulterior câteva partide

(începând cu 2005) au introdus în programele lor opțiunea de integrare în NATO. Dezbaterile se suprapun și cu lansarea dezbaterilor privind un Parteneriat Individual cu NATO.

R. Moldova este membră a Parteneriatului pentru Pace al NATO din 1995, are un Plan Individual de Parteneriat cu Alianța și, de asemenea, participă la misiuni internaționale de menținere a păcii, inclusiv în Irak, cu trupe de deminare.

Politicienii au propus două modele: „Elveția Estului” și „finlandizarea” - în contextul unei politici bivectoriale, cu un balans între Est și Vest. În primul caz, motivațiile politicianilor vin de la simbolistica de imagine a Elveției, stat prosper și bine pregătit, situat în Centrul Europei, acceptat drept negociator internațional și care și-a consacrat această neutralitate ca valoare adăugată, și, într-o mai mică măsură, valoarea adăugată a neutralității Elveției pentru unitatea statului, cu referire directă la situația separatismului nistrean. În cel de-al doilea caz, modelul ar fi Finlanda, firește nu cea contemporană, ci Finlanda de după cel de-al Doilea Război Mondial, Finlanda din 1955 care a devenit neutră pentru a-și prezerva independența față de URSS, balansând între Tratatul cu Uniunea Sovietică, care o lăsa în sfera de influență rusă, și legea neutralității, nerecunoscută de către Uniunea Sovietică până în 1989.

Dificultatea majoră a poziției vine din opțiunea afirmată, lansată programatic și normată prin lege (obținută prin consens), a integrării europene. Deși la nivelul acțiunii lucrurile sunt departe de o situație coerentă care să justifice această opțiune, la nivel normativ și declarativ, integrarea în Uniunea Europeană ca obiectiv este evident incompatibilă cu neutralitatea permanentă, proclamată constituțional.

La momentul proclamării constituționale a neutralității permanente, existau o serie de impedimente, acte normative și stări de fapt incompatibile cu statutul de neutralitate permanentă:

- pe teritoriul R. Moldova staționau trupe străine, fără perspectiva reală a retragerii (trupele Armatei a 14-a Ruse);
- Republica Moldova era membră a unei alianțe politice (CSI),¹ în înțelesul relevat mai sus,

¹ Potrivit acordului de la Alma Ata (1993) semnat de președintele Mircea Snegur.

fapt incompatibil cu neutralitatea permanentă;
 - neutralitatea proclamată intern nu a fost niciodată sancționată, recunoscută, garantată extern, deci nu era o neutralitate consacrată¹.

Prin urmare, la data adoptării neutralității permanente, R. Moldova nu a fost în situația de a reprezenta, în fapt, o neutralitate permanentă și nu a fost consacrată ca atare niciodată. Mai mult, nici statul în sine nu a denunțat, schimbat sau amendat acordurile, normele și tratatele anterioare care blocau consacrarea neutralității - apartenența la CSI, trupele străine în afara teritoriului - cum o solicita explicit Constituția la articolul 7. R. Moldova era, în cel mai bun caz, într-o situație de neutralitate militară - fapt ce putea fi susținut de refuzul apartenenței la structurile militare ale CSI, contrazis ulterior prin acordurile privind justiția, afacerile interne, schimbul de informații și cooperarea cu serviciile de informații ale statelor membre CSI, precum și alte acorduri (de exemplu, memorandumul Kozak, din 2003, și recentul acord, semnat în 2009, la Moscova și care consacră rămânerea în continuare a trupelor ruse pe teritoriul său, inclusiv o perioadă după soluționarea conflictului din Transnistria. Putem afirma că R. Moldova prin „neutralitatea sa permanentă” - neargumentată, nedezbătută public, proclamată constituțional și nesancționată internațional - nu este și nu a fost niciodată un stat neutru permanent și nici un stat neutru militar, ci, la limită, un stat nealiniat (și aici cu probleme majore și amendamente multiple pe relația cu statele membre CSI, dar și pe relațiile cu NATO și cu perspectiva integrării în Uniunea Europeană, după Tratatul de la Lisabona).

Dacă este să discutăm aspectele teoretice care decurg din statutul consacrat al neutralității permanente, putem observa următoarele:

- neutralitatea permanentă consacrată este un statut juridic, nu o situație de fapt; în cazul R. Moldova, nici statutul juridic al neutralității nu este complet, nici starea de fapt nu reflectă și nu consacră o neutralitate permanentă;

- baza juridică este complexă: calea convențională internațională - tratat internațional, la care se adaugă calea internă - declarație sau lege. În cazul R. Moldova avem o neutralitate proclamată constituțional cu vicii privind argumentația și dezbateră publică și competență a neutralității;
 - după cum am văzut, ambele componente sunt necesare: tratat fără acordul suveran nu e posibil, declarație unilaterală, neratificată și nerecunoscută, iarăși nu se poate - e doar manifestare *de fapt*, de neangajare, lipsind garanțiile reale, privind recunoașterea și respectarea internațională a unui asemenea statut. Mai grav este faptul că nici declarația de neangajare pe care o reprezintă proclamarea constituțională a neutralității nu a fost respectată în litera și spiritul ei la nivelul autorităților de la Chișinău care au admis derogări grosolane și de la acest statut prin semnarea unor acorduri constrângătoare la nivelul cooperării organelor de forță din statele CSI și prin admiterea unor acorduri ce permiteau staționarea trupelor străine pe teritoriul său;
 - neutralitatea permanentă este un statut juridic al unui stat suveran, statut realizat prin libera sa voință și acceptat, recunoscut ca atare, de celelalte state. La această oră, chiar și recunoașterea formală a unui statut neutru pentru R. Moldova, fără constrângeri și obligații din partea terțelor state, nu s-a consumat în fapt. Maximum obținut a constat în declarații ale unor ambasadori sau funcționari și politicieni ai unor state ce reflectau respectarea prevederilor constituționale de la articolul 11, o chestiune formală ce ține de recunoașterea actelor aprobate de organele alese ale unui stat suveran; nici un document internațional, acord sau declarație ratificată de Parlamentele statelor ce ar trebui să facă recunoașterea formală a neutralității, și nici un angajament asumat legat de neutralitatea proclamată.

Dacă este să analizăm acum modul în care R. Moldova s-a achitat de obligațiile aferente statutului de neutralitate, putem să observăm următoarele:

- R. Moldova participă și a participat la conflicte armate, după proclamarea neutralității, în operațiuni și misiuni militare în afara teritoriului său;
 - evident, nu a păstrat starea de neutralitate în timpul războiului. În afara cazului clasic al participărilor în misiuni externe, s-a pronunțat în cazul altor conflicte, inclusiv în ultimul război ruso-georgian (până la adoptarea

¹ Tentativa ulterioară a Președintelui Vladimir Voronin de a realiza un Pact de Securitate pentru R. Moldova (2003) semnat (și garantat?) de către toți actorii majori cu interese în regiune a eșuat, prin mesajul explicit al tuturor diplomaților contactate că nu vor semna sau consacra un asemenea document și nu-și vor asuma nici o responsabilitate în legătură cu neutralitatea R. Moldova.

- poziției europene de către guvern, dar și după, pronunțările și declarațiile publice ale oficialilor de la Chișinău au fost de condamnare a agresiunii împotriva Georgiei și salutarea intervenției ruse);
- neparticiparea la alianțe militare sau la pregătirea războiului, pe timp de pace este de asemenea un punct nerespectat pe diverse nuanțe: participarea la operațiuni și exerciții internaționale, etc.;
 - a nu admite folosirea teritoriului său pentru amplasarea de baze militare străine - această prevedere este încălcată evident de către numeroase acorduri convenite și semnate - chiar dacă nerespectate - cu Federația Rusă;
 - a nu deține, produce sau experimenta arme nucleare sau componente ale acestora - nu avem date care ar contrazice respectarea în litera și spiritul ei a acestei prevederi;
 - a promova relații de cooperare cu toate statele, fără discriminare, este un subiect contrazis de acțiunile în diferite etape, ale R. Moldova față de România, vecinul său direct.

Absența soluției de securitate. Aberația demilitarizării complete

Un stat neutru este obligat să-și asigure singur securitatea și apărarea teritoriului și a populației. Din acest punct de vedere, chiar admitând că neutralitatea proclamată a R. Moldova ar fi și recunoscută, am văzut că între obligațiile statelor care recunosc neutralitatea (sau garanțiilor neutralității) nu intră garanții privind apărarea suveranității, a integrității teritoriale sau a statului dacă este amenințat, garanții privind securitatea statului respectiv sau sprijin pentru recuperarea unor asemenea drepturi pierdute de statul în sine.

Neutralitatea nu este nici soluție de securitate, nici angajament pentru rezolvarea de către comunitatea internațională/garanți a unor probleme ale statului în cauză - trupe străine pe teritoriul său, separatism - nici nu scutește statul în cauză și nu reprezintă un transfer către eventualii garanți a obligațiilor de a respecta

angajamentele luate ca stat neutru - neadmiterea de trupe străine pe teritoriul său, etc.

Din punct de vedere oficial, R. Moldova nu a reușit niciodată să formuleze o soluție de securitate credibilă, din contra, formula demilitarizării teritoriului și păstrării doar a unui contingent pentru participarea la misiuni internaționale nu doar contrazice neutralitatea permanentă, consacrată juridic, dar nici nu oferă comunității internaționale o soluție credibilă de securitate pentru ca neutralitatea permanentă proclamată să fie credibilă.

În cazul Elveției și Finlandei, ambele state care au fost luate drept modele în declarațiile despre neutralitate ale conducătorilor R. Moldova au armate puternice și soluții de securitate credibile și le-au avut întotdeauna. Demilitarizarea, în sensul eliminării complete a trupelor militare înseamnă incapacitatea de a asigura apărarea statului de unul singur. În cazul R. Moldova, acest lucru face necredibilă proclamarea neutralității - presupune că în timp de război sau în caz de agresiune cineva trebuie să intervină (în cazul unora din documente se vorbește despre stoparea agresiunii pentru un timp scurt până la intervenția comunității internaționale) - în plus generează o vulnerabilitate care se poate transforma în risc și poate deveni, chiar, amenințare la adresa statelor vecine, acestea fiind obligate, în consecință, să planifice și să aloce resurse și forțe pentru a contracara această amenințare a unui stat lipsit de capabilități credibile de apărare la granițele statelor vecine.

În concluzie trebuie spus că adoptarea neutralității proclamate de către R. Moldova nu este consecința unei strategii sau a unei argumentații solide, urmărindu-se de fapt pasarea responsabilității apărării și asigurării securității statului în exterior și neasumarea costurilor acestei obligații a statului față de proprii săi cetățeni, obligație decurgând din însăși statalitatea recunoscută a acestui stat.

INSTITUȚIONALIZAREA EVALUĂRII RISCURILOR DE SECURITATE

*Hari BUCUR-MARCU**

De mai bine de cincisprezece ani, la nivel internațional, există o presiune susținută pentru ca fiecare guvern să instituționalizeze sau să își reinstituționalizeze mecanismele și normele proprii de evaluare a riscurilor și amenințărilor la adresa propriei securități, în sensul controlului democratic asupra sectorului de securitate și al bunei guvernări, ceea ce presupune, printre altele, atât transparența procesului de evaluare a riscurilor, cât și transparența rezultatelor sale.

O asemenea cerință se bazează pe argumentul de bun-simț potrivit căruia o politică de securitate și apărare deschisă observației și influenței publice este mai benefică pentru statul care o promovează decât păstrarea cu strictețe a secretului asupra detaliilor acelei politici. În acest context, evaluarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale este o componentă esențială a unei politici de securitate și apărare. Această presiune internațională este concretizată într-o serie de documente colective, norme și mecanisme internaționale sau regionale de creștere a încrederii între statele suverane, ca actori principali pe scena globală.

Atât Organizația Națiunilor Unite, cât și alte organizații de securitate cu vocație regională, cum sunt Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) sau NATO au dezvoltat unele norme sau recomandări privind cadrul instituțional al formulării și implementării politicilor de securitate și apărare. Aceste recomandări nu sunt obligatorii, în sens juridic, pentru statele membre, ci doar se așteaptă de la aceste state să își respecte angajamentul politic pe care și l-au luat la semnarea sau acceptarea documentelor care introduc respectivele norme și recomandări, cum că le vor aplica la nivel național. Exemple de asemenea documente sunt „*Codul de conduită în aspectele politico-militare ale securității*” (*Code of Conduct on*

Politico-Military Aspects of Security) din 1994 și „*Documentul de la Viena privind măsurile de edificare a încrederii și securității*” (*Vienna Document on Confidence and Security Building Measures*) din 1999, emise de OSCE, sau „*Planul de acțiune al Parteneriatului pentru edificarea instituțiilor de apărare (PAP-DIB)*”, elaborat de NATO în 2004.

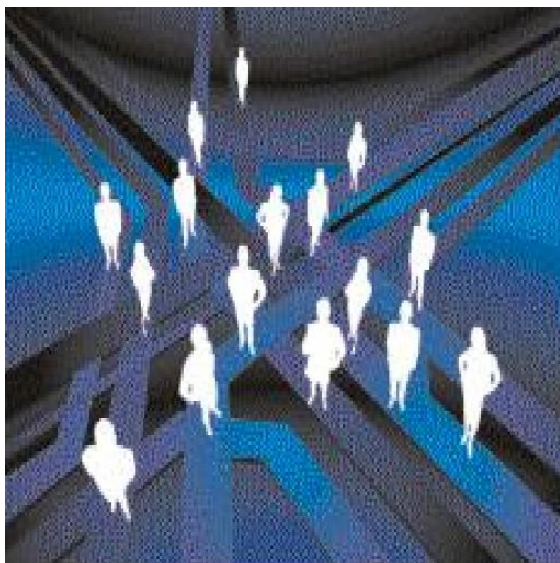
Se întâmplă ca așa-zisele state-țintă ale acestor documente să fie, în primul rând, acele state care doresc să se integreze în modelul cel mai de succes, reprezentat de cei care au câștigat Războiul Rece, respectiv modelul democrației și al economiei de piață liberă. De regulă, aceste state sunt, în primul rând, statele aparținând fostului bloc socialist, cele provenite din dezmembrarea fostei Uniuni Sovietice, precum și state din Asia și Africa. Aceasta nu pentru că alte state dezvoltate social și economic n-ar trebui să își revizuiască propriile aranjamente de instituționalizare a politicilor de securitate și apărare, ci pentru că unele state din categoriile menționate mai sus pot fi mai ușor convinse să pornească pe calea reformelor necesare, sub presiune internațională și ca o condiție obligatorie pentru accesarea la structurile internaționale, cum ar fi Uniunea Europeană și NATO.

Trebuie menționat faptul că ideile din acest articol reprezintă rezultatul preocupărilor autorului privind aspectele legate de edificarea instituției de apărare, în conformitate cu propunerile NATO pentru statele din Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic, în special pentru statele partenere din Caucaz, Asia Centrală și Republica Moldova. În cei cinci ani care au trecut de la lansarea inițiativei PAP-DIB, la Summit-ul NATO de la Istanbul (2004), aceste state au manifestat o abordare diferită a cerințelor de instituționalizare, ceea ce ne duce cu gândul la un comentariu privind semnificațiile de securitate ale demersurilor de a conferi transparență procesului de evaluare a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale și rezultatelor acestuia.

* **Hari BUCUR-MARCU** este Associate Senior Fellow pentru Politici de Apărare în cadrul Centrului pentru Controlul Democratic asupra Forțelor Armate (DCAF) din Geneva.

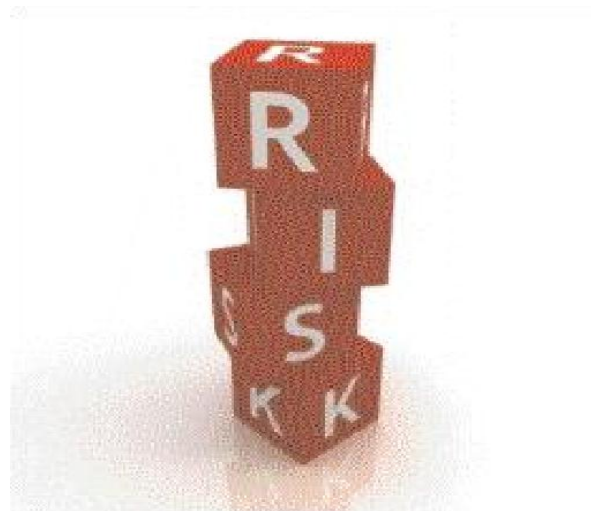
De când există sistemul de state suverane, adică de aproape patru sute de ani, la nivelul fiecărui guvern există o necesitate strategică de informații credibile și cât mai exacte privind intențiile celorlalți actori internaționali în domeniul securității naționale și internaționale. Astfel, o parte semnificativă a structurilor de informații la nivel strategic s-a ocupat și se ocupă de culegerea și procesarea informațiilor de acest tip. În plus, dacă aducem în discuție principiul surprinderii strategice în raporturile de putere dintre state, în special când este implicată și puterea armată, intențiile de poziționare și de acțiune ale unui stat suveran intră în categoria celor mai bine păstrate secrete strategice. Și iată că, în prezent, există cerința expresă ca aceste demersuri să fie transparente.

De ce acest lucru? În primul rând, identificarea, analiza și, mai ales, enunțarea publică a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale, așa cum sunt percepute și acceptate la nivel politic, este un exercițiu obligatoriu și esențial al procesului de constituire a puterii militare a statului. Identificarea nevoilor de apărare, concretizate în cantitatea și calitatea forțelor armate, inclusiv capacitățile pe care aceste forțe le dețin, este realizată pe considerente politice, fiind motivată de riscurile și amenințările identificate, care, la rândul lor, justifică și explică eforturile materiale, financiare și umane pe care națiunea le face în scopul edificării acelor forțe.

Acesta este argumentul formal, corect din punct de vedere politic. Un stat care nu are vocație agresivă sau nu vrea să fie perceput ca având o astfel de vocație, nu poate să-și justifice

puterea militară decât în raport cu riscurile și amenințările la adresa securității statului sau a cetățenilor săi. Cea mai comodă ipostază în care se poate afla un guvern care alocă resurse financiare importante pentru înzestrarea cu armament, echipamente și instalații militare etc. este aceea de a arăta că acestea sunt vitale pentru preservarea existenței statului.

În realitatea înconjurătoare României, situația este mult mai nuanțată decât simpla aplicare a cerințelor menționate anterior. După cum afirmam mai sus, recomandările și normele stabilite la nivel global sau regional sunt plasate sub semnul angajamentelor politice, încălcarea lor sau refuzul de a le pune în practică putând atrage doar consecințe politice și nu sancțiuni în adevăratul sens al cuvântului. Ca urmare, implementarea cerințelor legate de evaluarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale într-o formă instituționalizată, pe baza unor norme general acceptate, rămâne la latitudinea fiecărui guvern din sfera de securitate a României.

În ceea ce privește, atitudinea statelor privind instituționalizarea evaluării riscurilor și amenințărilor, am identificat câteva tipuri (modele).

Există, astfel, state care au instituționalizat pe deplin evaluarea riscurilor la adresa propriei securități. În acest context, se impune să subliniem faptul că instituționalizarea unui proces guvernamental, precum cel al evaluării riscurilor de securitate, presupune mai mult decât normarea acestuia din punct de vedere al reglementărilor necesare și procedurilor de aplicare a acestora. Desigur, este necesar să existe un set de legi și reguli care să reglementeze activitatea agențiilor guvernamentale implicate, de la serviciile de informații la reprezentanții aleși ai poporului.

Dar, la fel de important, pentru ca un astfel de set normativ să aibă o relevanță reală, instituționalizarea presupune un proces care implică existența unor tradiții, cutume și valori însușite și aplicate de toți cei care acționează în cadrul său. Deci, există state, asociate primului model, care au legi, norme și proceduri clare, cunoscute nu numai de către cei implicați, dar și de publicul larg. Plecând de la aceste reglementări, guvernele emit documente oficiale care conțin analize și evaluări ale riscurilor de securitate națională, pe baza cărora sunt fundamentate opțiunile de constituire a forțelor armate naționale.

Putem exemplifica cu marea majoritate a statelor membre NATO, în special cele cu o vechime mai mare, care au dobândit o experiență consistentă și de lungă durată în planificarea apărării și securității proprii și colective. De exemplu, în cazul Turciei, transparența analizei riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale nu este neapărat rezultatul angajamentelor internaționale și nici al presiunilor controlului democratic, ci al seriozității și înaltei responsabilități a leadership-ului militar față de menirea forțelor armate de preservare a securității naționale împotriva unor riscuri și amenințări clar definite. Această acuratețe a făcut posibilă atitudinea fermă a Turciei față de declanșarea războiului din Irak (2003), când manevra strategică de pe teritoriul turcesc în nordul Irakului nu a fost posibilă tocmai datorită rezultatelor evaluării riscurilor, care indicau posibila apariție a unei situații de securitate inacceptabile, din perspectiva autorităților de la Ankara. Iar Statele Unite și ceilalți membri ai „coalitiei de voință” au înțeles și acceptat acest punct de vedere tocmai datorită faptului că el a fost formulat pe baza unui proces ușor de înțeles pentru toată lumea.

Putem spune, fără să greșim, că, în România, procesul de planificare a apărării și, în context, procesul de evaluare a riscurilor și amenințărilor la adresa securității sunt aproape de aceste criterii de completă instituționalizare. Pregătindu-se să devină stat membru NATO, România a amendat Constituția sa în 2003 și a adoptat, până la sfârșitul anului 2004, legile necesare implementării cerințelor de instituționalizare a apărării, inclusiv Lega planificării apărării. Agențiile de securitate și apărare au un statut clar și roluri bine definite în structurile de stat. Puterile legislativă, executivă și juridică ale statului exercită forme

acceptabile de control și supervizare a sectorului de securitate. În consecință, România își îndeplinește angajamentele internaționale, inclusiv participarea cu forțe la diferite misiuni externe. Avem aici în vedere, în mod special, angajamentele privind atingerea obiectivelor pentru forțele destinate apărării comune în cadrul NATO; totodată, calitatea de membru NATO, face imposibil ca România să se înscrie în al doilea tip sau model, pe care îl vom analiza, imediat, mai jos.

Acest al doilea tip este reprezentat de statele care consideră că analiza riscurilor și amenințărilor la adresa propriei securități, precum și concluziile acestei analize, constituie un exercițiu *confidențial*, ca, de altfel, întregul proces de planificare a apărării naționale. Aceste state ori nu publică nimic, ori publică documente de securitate și apărare cu caracter generic, fără valoare de planificare reală sau de alocare de resurse. Este cazul Armeniei și Federației Ruse, printre altele. Dacă, în cazul Armeniei, o asemenea atitudine se explică prin faptul că acest stat se consideră, la modul informal, încă în stare de conflict armat cu Azerbaidjanul și, ca urmare, orice transparență a procesului de planificare a apărării naționale este dăunătoare securității sale, în cazul Federației Ruse lucrurile trebuie, ca întotdeauna, nuanțate. Secretul care înconjoară procesele din domeniul planificării apărării naționale poate duce la comentarii divergente, de la îngrijorarea liderilor politici și militari, care văd în oricare alt actor internațional un posibil inamic, până la mai plauzibila situație că rușii sunt actualmente în incapacitate de planificare strategică și operativă a propriilor capacități militare.

România este ferită să fie inclusă într-un asemenea model prin faptul că este implicată în transpunerea/îndeplinirea obiectivelor documentelor de planificare strategică NATO (cum sunt Concepția strategică - *NATO Strategic Concept*, din 1999, sau Indicațiile politice cuprinzătoare - *Comprehensive Political Guidance*, din 2006) și participă activ la elaborarea și aprobarea noii concepții strategice (noul Concept Strategic al Alianței urmează să fie adoptat în 2010). Aceste documente identifică și actualizează riscurile și amenințările la adresa securității comune a membrilor NATO, deci și a securității României, și indică drumul de urmat pentru realizarea puterii

militare necesară contracarării acestor riscuri și amenințări, într-o manieră transparentă.

Un al treilea tip este cel al statelor care mimează instituționalizarea evaluării riscurilor și amenințărilor. Aceste state au legislația necesară, precum și procedurile pentru aplicarea ei, dar exercițiul acesta duce la documente lipsite de valoare practică. Georgia este un exemplu interesant în acest sens. Cu dorința manifestă de a accede la umbrela de securitate a NATO și având problema teritoriilor separatiste și a implicării F. Ruse în aceste teritorii, guvernul de la Tbilisi a făcut, în ultimii cinci ani, eforturi susținute pentru introducerea unui sistem competitiv de planificare a apărării naționale. Astfel, în anul 2005, a fost publicată Concepția de securitate națională, document esențial pentru conturarea viziunii strategice pentru Georgia și care făcea referire la anumite riscuri și amenințări de securitate. De asemenea, în același an, a fost publicat documentul numit „Evaluarea riscurilor naționale” (National Threat Assessment), prin care sunt definite cerințele militare, pe baza analizei amenințărilor și riscurilor, și care a fost reactualizat în 2007, cu numai un an înainte de războiul cu F. Rusă (august 2008). Subsecventă evaluării riscurilor a fost Strategia militară națională, adoptată la sfârșitul anului 2005. Această strategie ar fi trebuit însoțită, imediat, de „Reevaluarea Strategică a Apărării” (Strategic Defense Review), document care urma să constituie baza procesului de planificare a apărării, dar care a fost aprobat abia în anul 2007 și publicat într-o variantă desecretizată pentru public.

Din punct de vedere al evaluării riscurilor și amenințărilor, aceste documente au fost caracterizate de o auto-cenzură din partea planificatorilor de la Tbilisi, fapt care a diminuat capacitatea de reacție a Georgiei în cazul intervenției armate ruse din august 2008, în sensul că, pe de o parte, nu identificau ca fiind posibilă o intervenție armată rusă pe teritoriul Georgiei, iar, pe de altă parte, certificau că nu există o soluție militară la problema teritoriilor separatiste. Potrivit aprecierii unui expert internațional, implicat în evaluarea problemelor de securitate ale Georgiei, georgienii au considerat inacceptabil să identifice, în documentele lor strategice, F. Rusă ca un posibil agresor în sens clasic sau că forțele armate

georgiene ar trebui să recâștige prin luptă teritoriile separatiste. Evenimentele din august 2008 au arătat că, de fapt, F. Rusă a invadat Georgia, pe când georgienii au intervenit armat în una dintre cele două regiuni separatiste, respectiv Osetia de Sud. Cele două evenimente au găsit atât forțele armate, cât și opinia publică georgiană și internațională total nepregătite pentru o soluție de succes.

O asemenea situație, în care se produc documente strategice ce includ evaluarea riscurilor și amenințărilor de securitate, care sunt supuse atenției publice și sectoarelor de securitate și apărare cu pretenția de utilitate și relevanță pentru demersurile de realizare și angajare a puterii militare a unui stat, dar în realitate nu sunt respectate nici de decidenții politici, nici de planificatorii și realizatorii apărării statului respectiv, este chiar mai dăunătoare decât absența sistemului instituționalizat și a produselor sale.

Deși evaluarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității este un exercițiu esențial politic, aceasta se bazează pe activitatea coerentă și condusă democratic a agențiilor și departamentelor de informații din sistemul securității naționale. În funcție de tipul de atitudine dintre cele descrise mai sus, credibilitatea acestor agenții și departamente poate fi afectată sau nu. Se poate ajunge la situația în care membri ai comunității de informații la nivel național să performeze excepțional în activitatea specifică de colectare și prelucrare de informații de natură tactică, operativă și chiar strategică și, în același timp, exercițiul de evaluare a riscurilor de securitate să fie irelevant sau chiar inexistent. Pentru opinia publică internă și internațională vor fi întotdeauna vizibile rezultatele analizei riscurilor și amenințărilor de securitate, dacă nu în documente formale, cel puțin în declarații politice și atitudini ale statului față de diferitele aspecte de pe agenda internațională de securitate, în timp ce activitatea serviciilor de informații va rămâne, așa cum și trebuie, ferită de ochii publicului. Ca urmare, în conștiința colectivă, calitatea muncii de informații va fi mai ușor legată de evaluarea riscurilor și amenințărilor de securitate decât de culegerea și prelucrarea informațiilor, indiferent cât de importante ar fi acestea din urmă pentru securitatea și apărarea națiunii.

ASPECTE TEORETICE PRIVIND CONCEPTUL DE „INTERES NAȚIONAL”

Marius-Andrei DIAMESCU*

Originile conceptului de *interes național* pot fi asociate cu apariția statului național, în secolele XVII-XVIII. Ca orice concept utilizat politic, noțiunea este greu de surprins într-o definiție unanim acceptată. Elementul central îl constituie noțiunea de „*interes*”. Interesele reprezintă orientări selective, relativ stabile și active care implică interacțiunea directă între diverși actori. Ele presupun planificare, coordonare, consistență, remanență și eficiență, incluzând în structura lor elemente cognitive, afective și volitive.

Conceptul de interes național este foarte vag și presupune o înțelegere în acord cu contextul în care este folosit. Ca o consecință, nu este posibilă o interpretare exhaustivă universal acceptată a acestui concept. Potrivit lui Hans Morgenthau¹ ceea ce numim, în general, interes național e format dintr-un „*nucleu dur*”, prezent în orice împrejurare, și un „*înveliș*” format din elemente *variabile* în funcție de împrejurările istorice. Cu toate acestea, utilizarea de către Morgenthau a termenului de „*interes*”, cu multiple înțelesuri cum sunt conflictul de interese, interes primar sau secundar, comunitate de interese, interese vitale, interese identitare și chiar cu sensul comun de interes, a condus la o și mai mare confuzie. La rândul său, James Rosenau înțelege prin interes național „*tot ceea ce este mai bun*” pentru o societate națională².

Benjamin Frankel³ clasifică abordările asupra conceptului de interes național în două mari categorii: obiective și subiective. În prima categorie el include toate abordările care văd interesul național ca un concept definit cu

ajutorul unor criterii anterior stabilite și asumate de comunitatea în interiorul căreia se dezvoltă. În cea de-a doua categorie sunt cuprinse toate definițiile care interpretează interesul național ca „*un set de referințe subiective care se modifică în mod constant*”.

Unii teoreticieni consideră că factorii care determină modificări în articularea intereselor unui stat sunt de natură economică, politică, ideologică, militară⁴. Astfel, interesul economic al unui stat îl reprezintă conservarea și dezvoltarea potențialului său economic. În prezent, există tendința de a acorda prioritate obiectivului asigurării bunăstării economice (sau dezvoltării în cazul anumitor state) în fața celui al asigurării securității naționale. De-a lungul istoriei, realizarea obiectivelor economice a îmbrăcat diferite forme. În general, se observă tendința entităților statale/organizaționale de a modifica coordonatele sistemului internațional în scopul accederii la resurse ieftine și structurarea unui sistem economic internațional care asigură beneficii. Amintim, în acest context, justificarea economică a cuceririlor portugheze și spaniole din secolele XV-XVII, privind căutarea de surse noi de materii prime, în condițiile decăderii veniturilor nobiliare, aspect care a oferit, în același timp, oportunitatea de a modifica balanța politică și economică mondială⁵. Pe de altă parte, pentru alți autori nu este clar dacă realizarea cooperării în vederea creșterii eficienței economice sau războiul continuu pentru redistribuirea resurselor este forța predominantă care motivează, din umbră, modificarea raporturilor internaționale⁶.

Referitor la dimensiunea economică a puterii și, deci, la criteriul economic de articulare

* Marius-Andrei DIAMESCU este analist militar în cadrul Direcției Generale de Informații a Apărării.

¹ Hans Morgenthau, *Politica între națiuni*, Ed. Polirom, Iași, 2007, cap. „Cele 6 principii ale politicii realiste”

² James Rosenau, *Turbulența în politica mondială*, Ed. Academiei Române, București, 1994

³ Benjamin Frankel, “Pursuing National Interest in the 1990s”, in *In the International Interest: a National Interest reader*, ed. Benjamin Frankel, University Press of America, Washington DC, 1990, p. ix-xi

⁴ Daniel Papp, *Contemporary International Relations. Frameworks for understanding. Third edition*, MacMillan, New York, 1991, p.39

⁵ Immanuel Walerstein, *Sistemul mondial modern*, vol. I, Ed. Meridiane, București, p.50

⁶ Robert Gilpin, *Război și schimbare în politica mondială*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2000, p. 284

a interesului unui stat, Paul Kennedy pornește de la ideea creșterii și descreșterii marilor puteri în funcție de interacțiunea economie-strategie, tradusă în termeni de bogăție și putere. Astfel, fără a minimiza importanța celorlalte tipuri de putere, se susține ideea că statele care au o bază productivă puternică sunt cele care vor câștiga pe termen mediu și lung¹.

Un alt factor care determină dinamica articulării interesului unui stat îl reprezintă cel ideologic. Ideologia, ca sistem intern de valori prin intermediul cărora se poate descifra realitatea înconjurătoare, este, cel puțin la nivel declarativ, alături de moralitate și legalitate, o componentă de bază a politicii externe. Dacă Fukuyama vedea în prăbușirea comunismului sfârșitul evoluției ideologice a umanității și universalizarea democrației liberale occidentale, ca formă finală a guvernării politice², Alvin Toffler consideră că omenirea să afle abia la începutul emergenței unei multitudini de ideologii și apariției democrației în mozaic³.

Relativitatea criteriului ideologic, generată de natura sa subiectivă, îl poate preschimba într-un instrument de justificare a puterii pentru a o transforma în autoritate. Ajungem, astfel, la interesul național formulat în termeni de putere și la afirmațiile lui Morgenthau potrivit cărora supraviețuirea statelor este direct proporțională cu creșterea gradului de putere a acestora. Definită ca o sumă de capacități militare, economice, tehnologice, diplomatice, absolute sau relative, tangibile sau intangibile sau ca și capacitatea de a influența și controla alte state, puterea unui stat apare astfel ca un concept integrator al dimensiunilor economică și ideologică, potențate de cea militară. Ideologia, în afara declinului în care a intrat după încheierea Războiului Rece, este supusă presiunilor economice.

Se poate observa că natura puterii și, deci, a interesului național, se află într-un proces continuu de transformare, în sensul că puterea cuantificată în funcție de capacitățile militare își pierde din relevanță în favoarea altor componente (știință, tehnologie, cunoaștere). Cunoașterea, ca

putere de calitate superioară, devine adevărata pârgă a puterii în detrimentul celorlalte surse: violența (calitate inferioară) și bogăția (calitate medie)⁴.

Apariția actorilor non-statali a determinat și activarea altor poli de putere, mai ales financiară și economică. Pornind de la devalorizarea resurselor militare ale puterii, J. Rosenau consideră criteriul eficacității funcționale ca fiind superior celui al legitimității statului⁵, accentuând faptul că toate dimensiunile puterii (securitate, producție, finanțe, cunoaștere) au tendința de a se încadra în noua schemă a rețelelor globale. Deci, chiar ancorat în accepțiunea de putere, fundamentele interesului național încep să se clatine sub presiunea noilor coordonate ale criteriilor de cuantificare a puterii, coerciția prin forță luând forme mult mai subtile și ne referim aici la influență și control. Cu toate acestea, asigurarea securității fizice a unui stat prin forță militară este și rămâne principalul mijloc de obținere și garantare a securității fizice a statului.

În ceea ce privește componentele subiective ale interesului național, în categoria factorilor determinanți în formularea interesului național se remarcă raportarea la un set de imperative morale universale și atemporale, obligațiile impuse de apartenența la o comunitate internațională, afinitatea culturală sau considerentele etnice.

Identificarea și analiza principalilor factori care stau la baza formulării interesului național al oricărui stat ne dezvăluie comportamentul statului respectiv într-un mediu concurențial, în

¹ Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Fontana Press, London, 1989, p.3

² Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei?*, Ed. Vremea, București, 1994, p.25

³ Alvin Toffler, *Powershift*, Ed. Antet, București, 1995, p. 257

⁴ Idem.

⁵ James Rosenau, *op.cit.*, p.75

funcție de interesul declarat sau reevaluat în funcție de caz.

Astfel dimensiunea economică se dovedește a fi o variabilă cu un grad ridicat de persistență de-a lungul istoriei. În condițiile în care siguranța și dezvoltarea economică reprezintă baza materială a existenței unui stat, situația devine complicată în contextul globalizării deoarece realizarea obiectivelor de natură economică presupune conectarea la o rețea de interdependențe economice în care se regăsesc interesele economice ale celorlalți actori aflați în interacțiune. În concluzie, cel puțin din punct de vedere economic, urmărirea interesului național depășește, în mod necesar, cadrul autarhic și conduce inevitabil la concurență sau/și cooperare între interesele economice ale statelor. Cadrul instituțional al relațiilor economice internaționale, ca și specificul companiilor multinaționale, reprezintă o oglindire a acestei realități complexe. În ciuda interdependenței economice și a perspectivei câștigului reciproc, se perpetuează tendința statelor de a-și promova în mod competitiv și unilateral interesele¹.

De asemenea, dimensiunea militară reprezintă o constantă în formularea interesului național deoarece, după cum am afirmat și mai sus, securitatea va continua să ocupe locul central în politica externă a unui stat, în ciuda vocilor care plasează războiul în zona desuetă a interacțiunii dintre state.

În paradigma realistă asupra relațiilor internaționale, interesul național este definit prin raportarea la stat, ca unitate fundamentală de analiză, considerându-se că interesul național se află la baza comportamentului statelor în exterior. Din acest motiv, formularea interesului național pornește de la cerințele de securitate și, implicit, de la forța militară necesară satisfacerii acestora.

În viziune post-realistă, interesul unui stat reprezintă, pe de o parte, media ponderată a componentelor relevante în definirea sa, inclusiv parametrii reactualizați ai sistemului internațional, și, pe de altă parte, o consecință a modificării intereselor celorlalte state din cadrul sistemului internațional.

Principala problemă este aceea că nu există consens referitor la componentele așa-numitului „interes național strategic”, aspect care face dificilă stabilirea unei ierarhii a amenințărilor

și intereselor, cu atât mai mult cu cât mediul de securitate a devenit extrem de complex și impredictibil. Acest aspect a fost corect sesizat de fostul secretar de stat american, Condoleezza Rice, care, încă din anul 2000, arăta că „*Statele Unite ale Americii au dificultăți extrem de mari în a-și defini interesul național în absența puterii sovietice, fapt evidențiat de referințele continue la perioada post-Război Rece. Totuși fiecare perioadă de tranziție este importantă deoarece poate oferi oportunități strategice (...)*”².

Cu toate acestea se poate afirma că există un acord general cel puțin cu privire la ceea ce constituie unul dintre interesele naționale strategice și anume acel element despre care „*popoarele sau națiunile sunt de acord că trebuie apărut chiar cu prețul existenței lor*”³. Dar și această formulare extrem de subiectivă este problematică deoarece, de departe, este una ambiguă. Din acest motiv soluția propusă de reprezentanții realismului în relațiile internaționale este de a căuta și de a identifica o cale cât mai precisă și obiectivă de a gândi asupra intereselor statelor.

Din această perspectivă, marile puteri își asumă **patru tipuri de interese naționale strategice**. În primul rând, ca în cazul oricărui stat, principala misiune a unei mari puteri este aceea de a-și apăra teritoriul național. În al doilea rând, „*marile puteri au nevoie să-și apere interesele în zonele/spațiile din afara țării care pot contribui direct la amplificarea propriei puteri militare*”⁴. Astfel de spații, în general cu populație numeroasă, coezivă și educată, cu o economie puternică, resurse naturale rare, un înalt nivel de tehnologizare și o remarcabilă putere militară, au o valoare intrinsecă pentru marile puteri și includ elemente importante ale balanței de putere mondiale. De regulă, marile puteri interesate în menținerea *statu-quo*-ului balanței de putere preferă ca aceste spații să rămână independente, în timp ce, la polul opus, marile puteri revizioniste sunt interesate să le controleze. Însă, în ambele cazuri, menținerea

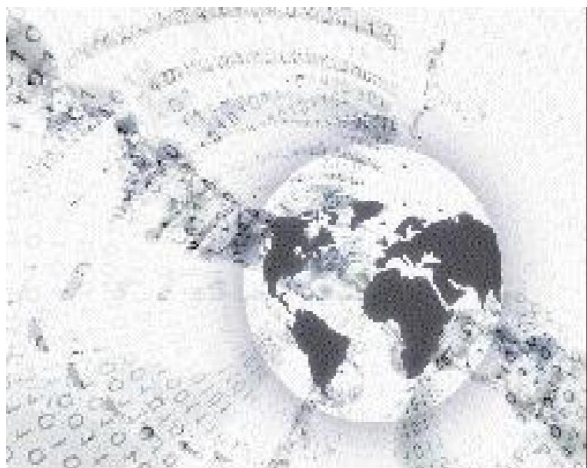
² Condoleezza Rice, „Campaign 2000: Promoting The National Interest”, *Foreign Affairs* january/february 2000, www.foreignaffairs.com/articles/55630/condoleezza-rice/campaign-2000-promoting-the-national-interest

³ Walter Lippmann, *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*, Little, Brown, 1943, p.86

⁴ Nicolas John Spykman, *America's Strategy in World Politics; The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Company, New York, 1942, p.19

¹ Robert Gilpin, *op.cit.*, p.280

unor astfel de spații în sfera de influență/control este considerată un interes vital pentru asigurarea supraviețuirii unei mari puteri. În al treilea rând, există zone care au o valoare intrinsecă redusă, dar care sunt vitale din perspectivă strategică deoarece contribuie la asigurarea securității marilor puteri sau a unor valori ale acestora.

Un astfel de exemplu poate fi considerată Cuba pe timpul crizei rachetelor. Astăzi, este evident că dislocarea rachetelor balistice nucleare sovietice în Cuba a afectat grav balanța nucleară a lumii la acea dată deoarece timpul de zbor al rachetelor sovietice către o potențială țintă de pe teritoriul american a fost scurtat foarte mult, ceea ce a făcut extrem de dificilă o eficientă avertizare a structurilor statului american cu privire la iminența unui atac sovietic, iar SUA nu beneficiau în acel moment de un sistem coerent de avertizare timpurie și reacție la granița sa sudică. Astfel, Cuba a devenit un multiplicator al forței nucleare a Uniunii Sovietice. Cu alte cuvinte, „*valoarea unui spațiu extern/periferic pentru o mare putere este în mod clar dependentă de context*”¹. Cea de-a patra categorie de interese strategice poate fi considerată cea referitoare la zonele fără o valoare semnificativă pentru o mare putere într-un anumit moment. Percepția asupra unui spațiu definit astfel este foarte subiectivă și, în același timp, confuză deoarece se poate aplica practic oricărui teritoriu. O astfel de logică a stat la baza așa numitei „*teorii a dominoului*”, potrivit căreia majoritatea „*periferiilor*” sunt importante pentru marile puteri, oricare dintre acestea putând fi valoroasă

din perspectiva securității². Însă controlul fiecărui teritoriu/spațiu este costisitor și, din acest motiv, trebuie avut permanent în vedere costul aferent renunțării la acestea³. Această a patra categorie de interese strategice devine, în esență, o problemă de economie politică și de management al riscurilor de securitate. Interesele naționale nu derivă din factori externi, ci din opțiunile politice și, de aceea, voluntare, ale elitei aflate la putere.

Cu excepția intereselor naționale strategice, în literatura de specialitate americană mai putem distinge următoarele categorii de interese: interese „vitale” - dacă nu se realizează, vor fi consecințe imediate asupra intereselor naționale; interese „majore” - dacă nu se realizează, se vor produce daune care vor afecta eventual interesele naționale; interese „periferice” - dacă nu se realizează, este puțin probabil ca interesele naționale să fie afectate.

O sinteză a intereselor naționale de securitate formulate de principalele state occidentale ne permite identificarea următoarelor cinci categorii de bază: **apărarea țării** (protecția fizică a cetățenilor și păstrarea integrității teritoriale a statului); **libertatea** (păstrarea sistemului politic al statului și, ceea ce este mai important, a libertății de a alege propria formă de guvernare și propriile instituții politice - stabilirea legitimității sau difuzarea valorilor

¹ Robert E. Harkavy, *Bases Abroad: The Global Military Presence*, Oxford University Press, Oxford, 1989

² Conform acestei teorii, „dacă un obiectiv este pierdut la inamic, alte teritorii contigue acestuia vor fi inevitabil pierdute, apoi altele, ca un întreg șir de piese de domino care cad atunci când a fost doborâtă prima”, conform Snyder, *Deterrence and Defense*, p. 36.

³ Kenneth Boulding, *Conflict and Defense: A General Theory*, Ed. Harper, New York, 1962, p.245-247

fundamentale ale națiunii; **bunăstarea economică** (capacitatea unei națiuni de a-și asigura hrana, habitatul, cele necesare unei vieți prospere); **ordinea mondială** (interesul unei națiuni de a stabili și de a păstra un o conjunctură internațională politică și economică în care să se poată simți în siguranță).

În ceea ce privește statul român, conform Strategiei de Securitate Națională (2007), interesele naționale *„reflectă percepția dominantă, relativ constantă și instituționalizată cu privire la valorile naționale. Ele vizează promovarea, protejarea și apărarea - prin mijloace legitime - a valorilor prin care națiunea română își garantează existența și identitatea, pe baza cărora își construiește viitorul și în temeiul cărora se integrează în comunitatea europeană și euroatlantică și participă la procesul de globalizare”*. În acord cu această definiție, în document se precizează că *„progresul, prosperitatea și securitatea națională ale României nu pot fi decât rezultanta majoră a unui proces complex de promovare și garantare a valorilor și intereselor naționale”* care vizează: integrarea reală și deplină în Uniunea Europeană; asumarea responsabilă a calității de membru al Alianței Nord-Atlantice; menținerea integrității, unității, suveranității și independenței și indivizibilității statului român, în condițiile specifice ale participării la construcția europeană; dezvoltarea unei economii de piață competitive, dinamice și performante; modernizarea radicală a sistemului de educație și valorificarea eficientă a potențialului uman, științific și tehnologic; creșterea bunăstării cetățenilor, a nivelului de trai și de sănătate ale populației; afirmarea și protejarea culturii, identității naționale și vieții spirituale ale românilor, în condițiile create de cadrul unional european¹.

Pentru promovarea valorilor și intereselor naționale, statul român are în vedere următoarele obiective: transformarea profundă și creșterea capacității de acțiune a instituțiilor care au responsabilități în domeniul securității naționale; consolidarea rolului României în cadrul NATO și al UE, concomitent cu întărirea capacității sale de a acționa ca vector dinamic al politicilor vizând securitatea euroatlantică; dezvoltarea economică susținută și garantarea accesului la resurse vitale; prevenirea și contracararea eficientă a terorismului internațional, proliferării armelor de distrugere în masă și a criminalității transfrontaliere; participarea activă, în spiritul legalității internaționale și al multilateralismului efectiv, la operațiuni de pace și la alte acțiuni vizând soluționarea crizelor internaționale; reconfigurarea strategiei de securitate energetică a României în consonanță cu strategia energetică a Uniunii Europene².

În legătura directă cu eforturile depuse în scopul protejării, apărării și promovării intereselor sale de securitate, în Strategia de Securitate Națională a României se arată că țara noastră *„respectă principiile și normele dreptului internațional și dezvoltă dialogul și cooperarea cu organizațiile internaționale și cu statele interesate în realizarea securității internaționale”* și, totodată, că *„România trebuie să fie pregătită ca, împreună cu aliații și partenerii, să folosească toate mijloacele legale - inclusiv cele ce privesc întrebuițarea elementelor de forță ale capacității naționale - ca soluție de ultimă instanță”*³.

¹ *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2007, p.9

² Ibidem, p.18

³ *Idem*.

SECURITATE ȘI ECHILIBRU ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Cătălin-Iulian BALOG*

Lumea în care trăim se transformă și se redimensionează. Strategiile de confruntare se combină cu strategii de parteneriat politico-economic și acțiuni de gestionare internațională a crizelor și conflictelor. În acest context, complexitatea aspectelor politice, economice, sociale, militare și culturale din actualul mediu de securitate au tendința de a transforma orice tentativă de înțelegere a acestora într-un demers analitic care necesită, înainte de orice, o disociere netă între faptele reale și cele ipotetice. Unul dintre spațiile în care se manifestă pregnant această tendință este cel al Regiunii Extinse a Mării Negre (REM^{N1}).

Spațiu al oportunităților strategice, care ar putea să se caracterizeze prin prosperitate, stabilitate și securitate, regiunea poate fi asociată și cu termenii de „incertitudine”, „turbulență” sau „criză”. Această caracteristică ambivalentă este surprinsă și în Carta Albă a Securității și Apărării Naționale a României (2004), document potrivit căruia spațiul Mării Negre reprezintă, în același timp, „o oportunitate și o sursă de risc, aflându-se la intersecția a două axe strategice: 1) Marea Neagră - Marea Mediterană, respectiv flancul sudic al NATO, zonă de importanță strategică pentru Alianța Nord- Atlantică, afectată în principal de riscuri transfrontaliere și 2) Marea Neagră - Caucaz - Marea Caspică, spațiu de tranzit pentru resursele energetice ale Asiei Centrale, influențat de anumite forme de instabilitate subregională provenite din zona Asiei Centrale”².

Problematica actuală a Regiunii Extinse a Mării Negre rezultă din interacțiunea a cel puțin **trei tipuri de probleme specifice** în acest

spațiu: evoluțiile politico-militare din statele regiunii, intersectarea în zonă a intereselor marilor puteri și ale celor regionale și instabilitatea politică dublată de stagnarea economică a zonei.

În continuare, vom aborda **problema evoluțiilor politico-militare** din statele acestei regiuni.

Astfel, **Republica Moldova** se confruntă cu două probleme majore: problema transnistreană și tranziția puterii ca urmare a procesului electoral început în aprilie 2009. Situația politică internă continuă să fie dominată de acțiunile întreprinse de cele două principale forțe politice - Alianța pentru Integrare Europeană și Partidul Comuniștilor, în timp ce întreaga societate este marcată de o profundă divizare pe fond identitar și politic. Criza economică se amplifică permanent, exercitând o influență directă asupra negocierilor dintre comuniști și Alianța pentru Integrare Europeană, pentru depășirea crizei politice. În pofida numeroaselor declarații ale liderilor politici de la Chișinău, scena politică se menține tensionată și imprevizibilă, R. Moldova devenind scena unui conflict între valori, principii de guvernare și culturi politice incompatibile.

Situația internă din **Ucraina** este caracterizată de numeroase tensiuni de ordin politic și social, iar pe plan extern, acest stat are diferențe cu Federația Rusă pentru Peninsula Crimeea³; în același timp, autoritățile de la Kiev încearcă și stabilirea unor relații speciale cu UE și NATO. Mecanismele democratice folosite la limită, instabilitatea instituțională și confruntarea politică permanentă, califică Ucraina drept un stat cu o evoluție imprevizibilă și alterează perspectivele acesteia de aderare la UE și integrare în NATO.

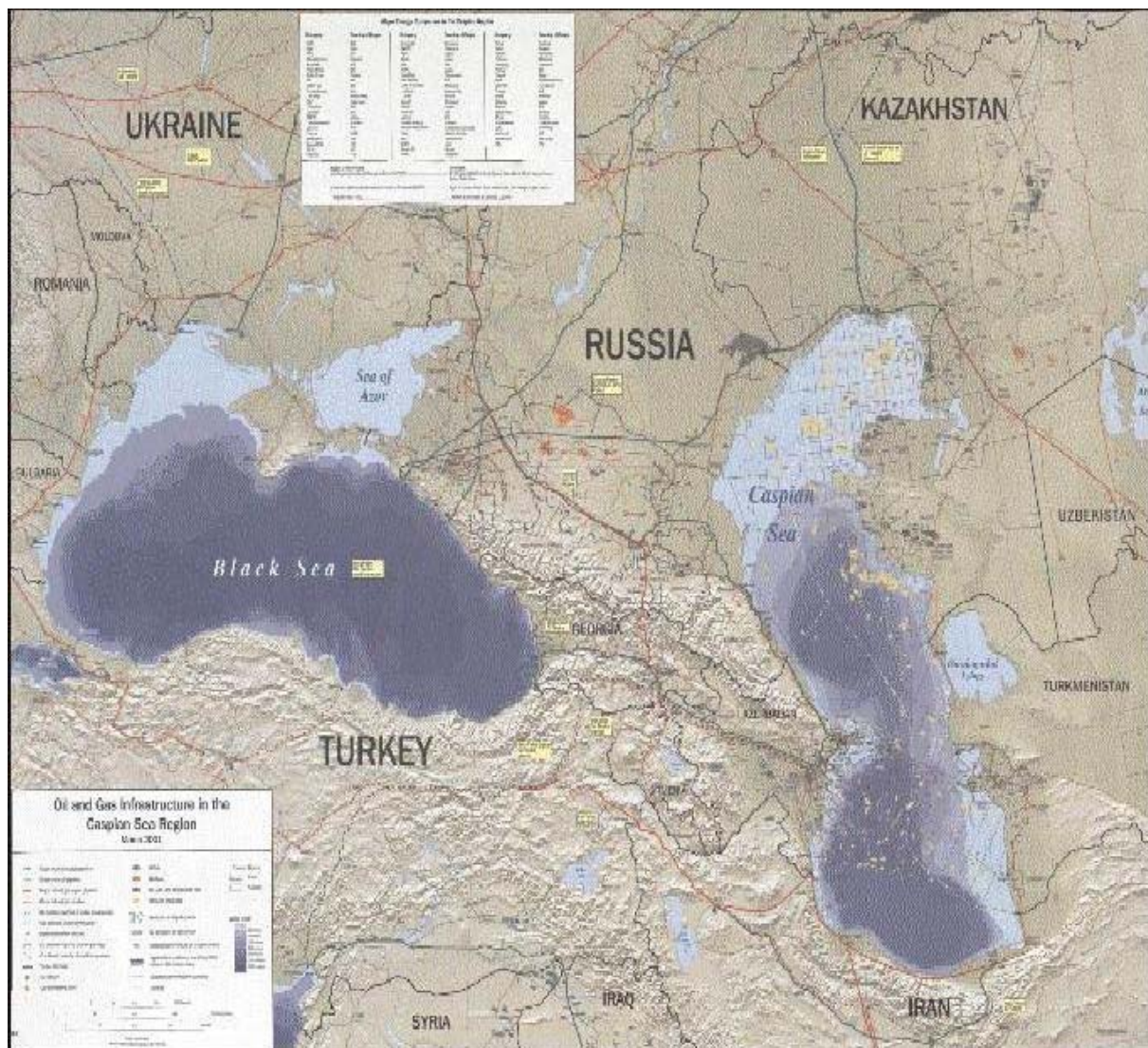
La rândul său, **Georgia**, afectată de războiul

* **Iulian Cătălin BALOG** este expert în probleme de securitate națională în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

¹ Regiunea Extinsă a Mării Negre cuprinde statele riverane, Republica Moldova și statele din zona Caucazului de Sud: Georgia, Armenia și Azerbaidjan.

² *Carta Albă a Securității și Apărării Naționale*, București, 2004, www.mapn.ro/diepa/planificare/carta_alba.htm

³ Crimeea, o regiune cu populație majoritar rusă, a devenit republică autonomă din 1999. Flota rusă a Mării Negre, dislocată la Sevastopol, reprezintă un subiect sensibil care a acutizat criza existentă în relațiile ruso-ucrainene. Moscova nu numai că nu intenționează să înceapă procesul de retragere, ci pune problema revenirii Sevastopolului și a Crimeei la F. Rusă.

cu F. Rusă (august 2008), se află într-o situație dificilă, confruntându-se, pe de o parte, cu lipsa de stabilitate și nevoia de reconstrucție și, pe de altă parte, cu amenințarea dreptului la suveranitate și integritate teritorială. După evenimentele din vara anului 2008 și recunoașterea independenței Abhaziei și Osetiei de Sud de către F. Rusă, se menține pericolul declanșării unui nou conflict, în condițiile în care Moscova exclude dialogul cu autoritățile georgiene și și-a întărit dispozitivul militar din Caucaz. Autoritățile georgiene, confruntate și cu o contestare internă, păstrează o atitudine fermă față de menținerea integrității sale teritoriale, căutând sprijin pentru strategia de eliminare a consecințelor războiului, beneficiind, în continuare, de sprijin occidental, în special din partea SUA. Astfel, la nivel militar, a luat ființă Comisia parteneriatului strategic SUA-Georgia¹. În urma analizei privind modul de desfășurare a conflictului ruso-georgian, realizate de Statul Major General al forțelor armate georgiene, a fost examinată posibilitatea implementării unei noi structuri la nivelul Forțelor Armate georgiene, care să permită utilizarea optimă a acestora în condițiile de teren specifice regiunii sud-caucaziene.

Armenia este interesată, pe de o parte, de reluarea relațiilor cu Turcia, iar pe de altă parte, de soluționarea conflictului cu Azerbaidjanul, pentru a putea ieși din starea de izolare regională care i-a fost impusă. Din acest punct de vedere, una din prioritățile economice ale autorităților de la Erevan o reprezintă participarea la proiectele regionale de transport, inclusiv în domeniul energetic², care, în prezent, ocolesc Armenia. Deși dominația capitalului de proveniență rusă îi asigură Moscovei influența politică în Armenia, oficialitățile de la Erevan nu au exclus bunele legături pe care statul armean continuă să le cultive cu Occidentul. Armenia este singurul stat din Caucazul de Sud care este membru al Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC).

În ceea ce privește **Azerbaidjanul**, acest stat se confruntă cu două chestiuni importante: prima se referă la stadiul reformelor democratice și îmbunătățirea drepturilor omului, liberalizarea

economică și aderarea la Organizația Mondială a Comerțului (OMC) - condiție necesară alăturării unui grup în vederea unor relații mai strânse cu UE, iar cea de-a doua la reintegrarea regiunii Nagorno-Karabah și a regiunilor adiacente acestora, ocupate de Armenia. În contextul regional creat de conflictul din Georgia, președintele azer pare să fie dispus pentru ajungerea la un compromis cu autoritățile armene, admitând soluția dialogului în detrimentul celei militare. Cu toate acestea, Azerbaidjanul continuă să-și consolideze forțele sale armate.

În al doilea rând, evoluția REMN este marcată de probleme generate de **interacțiunea intereselor marilor puteri și a puterilor regionale** și, implicit, a ariilor de securitate ale mai multor centre de putere politică, economică și militară: SUA, UE, NATO, F. Rusă și Turcia, în special. Actorii principali din REMN își propagă la nivel regional propriile probleme, transformându-le în crize ale principalilor actori regionali.

Astfel, după șocul extinderii și dificultățile legate de intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, **Uniunea Europeană** se confruntă cu o problemă de identitate, cu impact asupra extinderii și a politicii sale în regiune. Majoritatea statelor din REMN sunt țări de tranzit al resurselor energetice, ceea ce face ca acestea să dețină un loc important în politica Uniunii. În acest sens, Uniunea a promovat o serie de inițiative pentru a oferi statelor din imediata sa vecinătate o nouă alternativă, cea mai recentă fiind Inițiativa „Parteneriatul Estic”³.

Asumându-și rolul unui centru mondial de putere, cu tendințe hegemonice și revizioniste în spațiul ex-sovietic, **F. Rusă** se confruntă, simultan, cu efectele crizei economico-financiară și cu o criză de auto-definire a statutului său internațional. Comunitatea Statelor Independente, în calitate de organizație regională, aflată sub coordonarea F. Ruse, nu mai are aceeași soliditate inițială, tot mai multe state membre privind din ce în ce mai insistent spre UE, în timp ce Moscova urmărește prin toate mijloacele (politice, economice și de

¹ Prima reuniune a comisiei a avut loc pe 22.06.2009, la Washington, sub conducerea adjunctului secretarului de stat american, James Steinberg, și a ministrului de externe georgian, Grigol Vașadze.

² Proiectul transcontinental de transport TRACECA, proiectul NABUCCO.

³ *Parteneriatul Estic* oferă țărilor participante (R. Belarus, R. Moldova, Ucraina, Georgia, Armenia) acorduri cuprinzătoare de liber schimb, programe complexe finanțate de UE, anularea restricțiilor de călătorie, schimburi culturale și programe de asistență. În schimb, statele din Estul Europei vor trebui să realizeze reforme politice și economice considerabile.

altă natură) să-și mențină statutul de lider regional și să creeze un bloc economic și politico-militar, care se dorește o continuare a fostei Uniuni Sovietice¹. În luna mai 2009, președintele Dmitri Medvedev a promulgat „*Strategia de Securitate Națională a Federației Ruse până în anul 2020*”, document care stabilește prioritățile în materie de politică externă, militară, economică și socială ale statului rus și identifică principalele riscuri și amenințări la adresa F. Ruse.

SUA, care în ultimii ani au fost interesate de democratizarea și stabilizarea REMN, au încheiat parteneriate strategice cu Georgia, Ucraina și, respectiv, Turcia². Afectate de criza economico-financiară, SUA par să se concentreze mai mult asupra problemelor interne și să își reorienteze, sub actuala administrație, prioritățile obiectivelor de politică externă.

Extinderea ariei de securitate a NATO este percepută de către F. Rusă ca o amenințare la adresa propriei securități și, implicit, a sferei sale de influență, temere ponderată de cooperarea, destul de limitată, în cadrul Consiliului NATO-Rusia. Totodată, pornind de la situația din Afganistan, NATO se găsește într-o perioadă de regândire a rolului său de actor major pe scena internațională.

În ceea ce privește **Turcia**, aceasta beneficiază de o poziție strategică remarcabilă și de potențial uman și militar deosebit, acestea transformând-o într-un „*pilon*” al NATO. Guvernul musulman moderat se află într-un echilibru fragil în ceea ce privește relația cu reprezentanții conducerii forțelor armate naționale, însă pe fondul criticilor europene, aceștia din urmă au acceptat menținerea guvernului condus de primul ministru, R. Erdogan.

¹ Potrivit *Strategiei de Securitate Națională a F. Ruse până în anul 2020*, Moscova este dispusă să recurgă la mijloace militare pentru a-și atinge obiectivele de politică externă în sfera de influență declarată, așa cum s-a demonstrat cu ocazia conflictului ruso-georgian.

² După încheierea conflictului ruso-georgian din august 2008, SUA au oferit sprijin Georgiei prin încheierea unui parteneriat strategic intensificat. Deși, pentru noua administrație americană, REMN nu va mai constitui o prioritate a politicii externe „europene”, după Marea Britanie, Turcia (principalul rival regional al Federației RUSE) a fost prima țară vizitată de către președintele american B. Obama, unde a declarat că SUA susțin inițiativa turcă „*Platforma de Stabilitate și Securitate a Caucazului de Sud*”, probabil în cadrul parteneriatului strategic intensificat SUA-Turcia.

OSCE se bucură de credibilitate în sudul Caucazului, dar nu dispune nici de puterea, nici de mijloacele necesare pentru soluționarea marilor probleme ale regiunii, jucând doar rolul de observator.

Cea de-a treia categorie de probleme din REMN este generată de **instabilitatea regimurilor politice, amplificată de problemele economice**. Unele țări din zonă au adoptat un model de regim politic de tip democrat-liberal, fără a însoți această opțiune de investiții și proiecte capabile să declanșeze dezvoltarea economică și socială, în timp ce altele adoptă modelul rus al „*democrației suverane*”. În același timp, trebuie evidențiat faptul că Marea Neagră este plasată la intersecția a trei centre de influență geopolitică: euro-atlantic, ex-sovietic (eurasiatic) și cel al Orientului Mijlociu. Astfel, Ucraina și R. Moldova sunt captive faliei dintre F. Rusă și comunitatea euro-atlantică, iar Caucazul, în întregul său, este o zonă de falie între F. Rusă și Orientul Mijlociu, cu influențe euro-atlantice, Georgia, Armenia și Azerbaidjan fiind confruntate cu dependența economică față de Moscova și tensiuni interetnice cu tendințe separatiste. În ceea ce privește Turcia, aceasta se află pe o linie de mijloc, între instituții și fluxuri economice din Occident și identitatea colectivă a lumii islamice.

Abordarea actuală a REMN pornește de la faptul că acest spațiu se află în epicentrul eforturilor occidentale de a-și proiecta interesele spre zonele Caucazului și Asiei Centrale. Pe măsură ce NATO își extinde atribuțiile și se pregătește pentru o implicare pe termen lung în Afganistan, REMN începe să fie privită într-o altă lumină. „*Punctul de plecare al abordării occidentale de azi în Marea Neagră a fost 11 septembrie 2001, moment care a condus la o modificare a opticii statelor occidentale față de întreaga regiune*”³.

Pe de altă parte, această abordare nu este lipsită de dificultăți. Astfel, una din dilemele legate de modul de creare a unei Regiuni Extinse a Mării Negre a fost subliniată într-un studiu elaborat în anul 2004: „*Finalizarea acestei viziuni pentru o Europă unitară și liberă ar putea fi un avans considerabil pentru cauza democrației, integrării și securității în regiunea euro-atlantică. Ar reprezenta și o poziție mai bună a SUA și UE în*

³ Costin Ionescu, „Marea Neagră - un pivot geopolitic în dispută?”, *Geopolitica*, nr.1/2005, anul IV.

abordarea provocărilor din Orientul Mijlociu Lărgit. Întrebarea cheie nu este dacă acest lucru este dezirabil, ci dacă este realizabil”¹.

Pe măsură ce volumul resurselor energetice care tranzitează zona Caucazului și a Mării Negre sporește cu fiecare zi, regiunea devine din ce în ce mai importantă atât pentru UE, cât și pentru SUA. În acest context, „*politicienii și militarii sunt obligați să acorde o atenție sporită asigurării securității tranzitului petrolului și gazului, cu atât mai mult cu cât conductele, terminalele și tancurile petroliere pot deveni ținte atrăgătoare pentru teroriști*”². Nu întâmplător, la summit-urile Alianței Nord-Atlantice - de la Istanbul (iunie 2004) și București (aprilie 2008) - a fost recunoscută importanța regiunii Mării Negre, fiind lansat un apel către partenerii și aliații riverani ca aceștia să coopereze în vederea consolidării stabilității acestei regiuni. Din acest punct de vedere, țările din regiune au căzut de acord asupra faptului că este necesară coordonarea eforturilor pentru asigurarea securității în zona Mării Negre. Acest lucru nu este numai în folosul Europei, spre care - prin această regiune - tranzitează o cincime din totalul resurselor minerale folosite de către statele membre ale UE, ci și în folosul statelor riverane Mării Negre.

Având în vedere caracteristicile mediului regional de securitate, se poate aprecia că principalele amenințări și provocări din REMN sunt: instabilitatea internă care se manifestă în numeroase state și regiuni, constituite după destrămarea Uniunii Sovietice; accentuarea sau menținerea conflictelor etnic-separatiste; încercările de dezintegrare și constituire a unor entități statale independente (Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud, Nagorno-Karabah); exportul de instabilitate, prin promovarea fundamentalismului islamic și a intereselor statelor islamice către sud-estul Europei și prin existența unor grupuri etnice compacte în aceste zone (turco-tătarii în Peninsula Crimeea, găgăuzii în R. Moldova); competiția economică declanșată de exploatarea și transportul petrolului din Marea Caspică; expansiunea rețelelor și activităților teroriste și a crimei organizate transnaționale (criminalitate

economico-financiară, trafic transfrontalier de persoane, droguri, materiale radioactive și strategice, armament și muniții).

În contextul în care poziționarea strategică a REMN atrage după sine vulnerabilitatea în fața amenințărilor asimetrice, este necesar ca statele din regiune și cele din imediata apropiere să-și mențină focalizată atenția asupra unor fenomene care capătă amploare, cum ar fi terorismul, traficul de droguri și de ființe umane, contrabanda cu armament și proliferarea armelor de distrugere în masă. În ceea ce privește domeniul apărării, riscurile provin din două direcții: conflictele latente existente și grupările armate din anumite regiuni ex-sovietice.

În concluzie, putem observa că Regiunea Extinsă a Mării Negre rămâne o scenă de confruntare a intereselor divergente dintre F. Rusă, care urmărește refacerea sferei de influență în spațiul Comunității Statelor Independente, blocarea extinderii NATO spre frontierele sale și limitarea/interzicerea accesului Occidentului spre resursele energetice caspice prin intermediul Caucazului de Sud, și unele state occidentale importante. În același timp, conflictul ruso-georgian a pus sub semnul întrebării întregul edificiu instituțional de cooperare la Marea Neagră, probând ineficiența tuturor mecanismelor de cooperare regională, indiferent de inițiatorii acestora.

Competiția energetică între Occident și F. Rusă va crește în intensitate, cele două părți angajându-se atât în „bătălia conductelor de tranzit”, cât și în cea pentru impunerea propriei influențe asupra furnizorilor caspici. Practic, „bătălia conductelor” se duce între eforturile europene de materializare a proiectelor de tranzit alternativ și eforturile rusești de blocare a acestora, eforturi concertate pe două direcții: (1) îngrădirea partenerilor strategici desemnați de UE privind tranzitul energetic (Ucraina și Turcia), prin dezvoltarea de proiecte concurente de tranzit care să ocolească cele două state (oleoductul Burgas - Alexandroupolis și gazoductul South Stream) și (2) menținerea monopolului deținut asupra furnizorilor caspici din perioada URSS, în special asupra Kazahstanului, în ceea ce privește petrolul, și Turkmenistanului, în ceea ce privește gazul natural.

¹ Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig, *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre*, Editura IRSI „Nicolae Titulescu”, 2004, p. 26.

² Laurențiu Constantiniu, *Marea Neagră, un lac prea disputat*, Cadran Politic, nr. 39

EVOLUȚII GEOPOLITICE ȘI GEOSTRATEGICE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Ing. dr. Isabela ANCUT*
Drd. Liviu - Mihai DĂNILĂ**

Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN) a fost caracterizată, indiferent de timp, regimuri politice și/sau blocuri politico-militare, de propria sa „*balanță*” de putere, determinată de câteva „*chei*” care au particularizat-o și care au contribuit la reliefarea importanței sale geopolitice și geostrategice.

Dacă în perioada Războiului Rece cele două blocuri politico-militare - NATO și Tratatul de la Varșovia - au demonstrat că echilibrul mondial de putere exista de facto și era tratat cu foarte mare atenție, după prăbușirea blocului sovietic manifestările de insecuritate determinate de situațiile conflictuale din zona Mării Negre au determinat începerea construcției unei noi balanțe de putere, însă cu actori noi (statali și non-statali). Astfel, reasezările de natură geopolitică și geostrategică sunt reliefate de intense și confuze frământări ale căror evoluții au devenit greu de prevăzut, dar care evidențiază cât de concentrate sunt interesele din zonă.

Vulnerabilitățile actorilor regionali, fie că ne referim la entități statale, instituționale sau chiar la inițiative regionale, se pot constitui ca premise pentru manifestarea unor amenințări externe pentru alți actori, totul depinzând de contextul în care acestea devin active sau de perioada și intensitatea cu care acestea se desfășoară. De exemplu, o vulnerabilitate a unui sistem economic aflat în curs de implementare - specifică unui anumit actor din regiune - manifestată intens, pe termen lung, într-un spațiu cu turbulențe politice și sociale, poate deveni o amenințare de natură externă pentru vecinii acestuia.

În ceea ce privește amenințările, în REMN

acestea sunt reprezentate atât de dependența de resurse a unor actori, culminând cu o etapă de cronicizare a stării de insecuritate, determinată de dinamica economică regională și/sau internațională (ex.: încetarea asistenței economice a UE pentru anumite state, recrudescența grupurilor radicale și acțiunea lor prin intermediul pârgurilor financiare etc.), cât și de transformarea competiției pentru creșterea influenței în regiune în conflicte politico-economice, care pot degenera chiar în conflicte militare clasice, directe sau indirecte¹.

Tensiunile existente în regiune sunt rezultatul intersectării intereselor SUA și ale statelor occidentale puternic industrializate, cu cele, nu mai puțin importante, ale statelor riverane (inclusiv Federația Rusă și Turcia) care, fiecare în parte, reclamă recunoașterea formală a statutului de actor, indispensabil în luarea unor decizii strategice privind regiunea. Astfel, jocul geopolitic din REMN este întreținut, în principal, de emergența a două curente contradictorii (prin determinările lor geostrategice), respectiv apropierea/includerea treptată a statelor din zonă în UE și NATO, simultan cu creșterea eforturilor F. Ruse de „*a dezvolta și consolida un bloc politico-militar și economic, care să aibă un cuvânt decisiv în gestionarea evoluției contraproductive în arealul <vecinătății apropiate>*”².

Prin urmare, regiunea este și va fi, în continuare, caracterizată de tensionarea relațiilor dintre Occident și F. Rusă, ca urmare a opiniilor diferite referitoare la extinderea inițiativelor euro-atlantice în spații considerate ca fiind, tradițional, în sfera de influență a Moscovei, dar și asupra modalităților de soluționare a conflictelor și crizelor din zonă.

Din această perspectivă, principalul demers de politică externă al F. Ruse a constatat în reconfigurarea arhitecturii de securitate europeană,

* **Isabela ANCUT** este dr. în științe economice și doctorand la Universitatea Națională de Apărare, specializarea științe militare. În prezent este expert în studii de securitate în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

** **Liviu Mihai DĂNILĂ** este analist militar în cadrul Direcției Generale de Informații a Apărării, doctorand la Universitatea Națională de Apărare.

¹ Sorin Vicol, *Securitatea europeană și securitatea în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, Editura Militară, 2009, pag. 141

² Idem, pag. 108

Moscova dorind să dezvolte o relație de egalitate cu SUA și UE, fapt concretizat atât prin propunerea privind un *Tratat de Securitate Europeană* (TSE¹), cât și prin încercarea de a-și restabili statutul de centru unic de putere în spațiul CSI - orice imixtiune fiind percepută ca o amenințare la adresa *intereselor* sale. În acest sens, autoritățile de la Moscova și-au corelat inițiativele politice și militare pentru spațiul ex-sovietic cu acordarea de ajutoare economice și financiare (ex.: facilități fiscale pentru unele din statele considerate a fi în sfera sa de influență sau dezvoltarea prioritară a relațiilor cu statele CSI, inclusiv prin utilizarea potențialului de integrare regională și subregională oferit de Organizația Tratatului de Securitate Colectivă).

Încă de la crearea sa ca stat independent, în 1991, Ucraina a încercat să realizeze un echilibru, pe plan intern, între estul țării, pro-rus², și vestul mai apropiat, din punct de vedere cultural și istoric, de valorile pro-occidentale. Pe viitor, autoritățile de la Kiev ar putea fi nevoite să-și clarifice poziția referitoare la orientarea pe

termen mediu și lung a statului ucrainean, un prim element în acest sens reprezentându-l rezultatul alegerilor prezidențiale de anul viitor. Pe de altă parte, interesele grupurilor oligarhice din interiorul Ucrainei influențează, încă, în mod semnificativ, atât direcțiile de politică externă, cât și nivelul de stabilitate politică internă a țării. În cazul Ucrainei, F. Rusă desfășoară un joc complex, dus pe mai multe planuri strategice și tactice: geografic, economic și militar.

Un astfel de joc, dar la scară mai redusă, poate fi observat și în cazul R. Moldova, coordonatele fiind de natură etnică, religioasă și militară. În ultimii ani, atitudinea autorităților de la Chișinău a fost de pendulare între deschiderea spre Occident, pe de o parte, și întărirea relațiilor cu F. Rusă³, pe de altă parte. Un aspect determinant în acest caz îl reprezintă aspirațiile de independență ale Autoproclamatei Republici Transnistrene. Deși similitudinile existente între situația separatiștilor abhazi și sud-osetini - actori noi pe scena REMN - pe de o parte, și cea a separatiștilor transnistreni, pe de altă parte, nu sunt de neglijat, probabil că teritoriul R. Moldova, inclusiv al regiunii separatiste transnistrene, nu va deveni un teatru de ostilități militare între Chișinău și Tiraspol⁴.

¹ Principiile postulate în cadrul acestui tratat promovează ideea *securității egale* pentru toate statele și în baza căreia nu se pot permite acțiuni ce ar putea fi percepute ca riscuri pentru securitatea altor state. Cu sprijinul special al Germaniei, Italiei și Franței, dar și al președinției elene a OSCE, s-a reușit organizarea *Reuniunii informale a miniștrilor de externe din statele membre OSCE*, obiectivul acesteia fiind stabilirea cadrului organizațional de analiză a posibilităților de revizuire a arhitecturii de securitate europeană.

² Un procent de 17% din populația Ucrainei este de etnie rusă, 45% din aceasta locuind în zonele considerate a fi fieful partidelor care mențin legături strânse cu Moscova.

³ Șerban Liviu Pavelescu, „Considerații asupra conceptului de Regiune Extinsă a Mării Negre”, *Occasional Papers* 6, 2007, nr.10, Editura Militară, 2007, pag. 153

⁴ Mihail E. Ionescu, „Regiunea Extinsă a Mării Negre: privire istorică și dinamici contemporane”, *Occasional Papers* 6, 2007, nr.10, Editura Militară, 2007, pag. 53

Chiar dacă Moscova și-a suspendat activitatea în cadrul Tratatului CFE și a declanșat ostilitățile împotriva Georgiei (2008), nu dimensiunea militară a fost cea care a definit în mod esențial acțiunile acesteia în REMN, ci cea politico-energetică. În perspectiva contracarării inițiativelor politico-militare occidentale, F. Rusă a reușit să desfășoare și să controleze un joc strategic complex de perpetuare a conflictelor înghețate în spațiul ex-sovietic. Conform concepțiilor autorităților ruse, alimentarea de instabilități controlate în Georgia va descuraja NATO și UE să încheie parteneriate strategice cu aceste state, indiferent dacă se au în vedere dimensiunea economică sau cea militară. F. Rusă a reușit, prin *jocurile* sale să elimine noțiunea de *actor* atribuită Ucrainei, Georgiei și R. Moldova, reinstaurând-o pe cea de *jucător*, paleta metodelor și strategiilor fiind extrem de largă: diplomația, pârghiile economice, menținerea instabilității controlate prin perpetuarea conflictelor înghețate, exploatarea divergențelor etnice și religioase, a intereselor și relațiilor tensionate, aducând în prim-plan noul său concept de *revenire la noțiunea de securitate individuală în detrimentul celei colective*. Pe scurt, Moscova a încercat și va încerca, în continuare, să reducă rolul și importanța actorilor regionali la cel de simpli jucători și să restrângă, totodată, rolul actorilor externi.

Conflictul ruso-georgian a pus sub semnul întrebării întregul edificiu instituțional de cooperare la Marea Neagră, probând ineficiența mecanismelor de cooperare regională, indiferent de inițiatorii acestora. Prin declanșarea operațiunilor militare în republica separatistă Osetia de Sud, Georgia și-a anulat, practic, toate câștigurile politico-militare din ultimul deceniu, putându-se ajunge chiar și la atingerea integrității și suveranității teritoriale, neincluderea sa în Planul de Acțiuni pentru integrarea în NATO sau pierderea statutului de țară sigură pentru tranzitul resurselor energetice din regiunea caspică spre Europa.

Un alt aspect al politicii externe ruse îl reprezintă abordarea prin prisma „*periferiei geopolitice strategice*”. Unul dintre principalii „concuranți” ai F. Ruse în zona graniței sale sudice (dar și pe teritoriul propriu-zis rus - în Transcaucazia, pe Volga sau chiar în Iacutia) este Turcia, stat cu o semnificație geopolitică aparte, în calitate de centru de putere în regiune. În afară de aceasta, Turcia este un nod geopolitic

care leagă regiunile Europei de Sud, Orientului Apropiat și spațiului post-sovietic. Chiar dacă posibilitățile economice pentru tendințele panteurce nu sunt mari (volumul total al investițiilor turce în țările CSI nu depășeau 3 miliarde USD, până de curând), Turcia se sprijină pe afinitatea limbii, pe rădăcinile istorice comune și pe comunitatea de religie. În plus, puterea forțelor militare maritime ale Turciei o depășește, în momentul de față, pe cea a flotei ruse din Marea Neagră.

Pe de altă parte, Turcia a trecut de la atitudinea de răceală față de Moscova, specifică Războiului Rece, la cea de partener, politicile și strategiile Ankarei fiind, uneori, similare sau apropiate celor moscovite¹. Turcia s-a folosit de restabilirea unor relații bune cu F. Rusă și pentru a dezvolta conceptul de *stat eurasiatic*, punte de legătură între Est și Vest, precum și de pivot energetic regional. Strategia Ankarei a vizat consolidarea poziției de lider regional, care să îi confere monede de schimb suplimentare în relația cu UE. Turcia a încercat, cu succes, să forțeze UE în dosarul integrării europene, condiționând participarea la proiectul Nabucco - prin care statul turc primește oricum acces la stocurile europene de gaz - de urgentarea negocierilor de aderare. Se confirmă, astfel, faptul că Turcia a înțeles să își protejeze și promoveze interesele economice, în special energetice, dar și politice, prin construirea unui parteneriat special cu F. Rusă, chiar cu riscul de a genera senzația unei reorientări către Est a politicii externe a țării, în contradicție cu apartenența la NATO a statului laic turc și cu parteneriatul special existent între Washington și Ankara.

Inițial, F. Rusă a inclus Turcia în categoria statelor care sponsorizează mișcările separatiste, mai ales în Caucazul de Sud. Apropierea dintre cei doi actori nu a putut anula subiecte controversate precum separatismul cecen, respectiv kurd; dosarele Nagorno-Karabakh și cipriot; bazele militare ruse din Caucaz; acțiunile de politică externă întreprinse de Turcia în Caucaz și

¹Turcia a pledat și acționat pentru respectarea strictă a prevederilor Convenției de la Montreux privind regimul strâmtoarelor; cooperarea militară din Marea Neagră să se desfășoare, pe cât posibil, exclusiv sub egida uneia dintre cele două inițiative regionale în Marea Neagră - *BLACKSEAFOR* și *BLACK SEA HARMONY*, considerate instrumente necesare și suficiente de securizare, fără a mai fi necesară prezența altor actori statali sau organizaționali - în speță NATO sau SUA.

considerate ca fiind intruziuni în politica internă a Georgiei și Azerbaidjanului sau construcția conductei Baku–Tbilisi–Ceyhan. Există divergențe ruso-turce pe tema dosarului energetic, eforturile ruse de a monopoliza piața energetică europeană și exporturile de hidrocarburi caspice fiind considerate de Turcia drept o încercare de a-i minimiza rolul regional și a o transforma într-un pivot energetic subsumat intereselor occidentale.

În plus, Turcia a început revizuirea politicii externe față de ceilalți *jucători* din regiune, respectiv Armenia și Azerbaidjan. Dacă Armenia nu mai privește recunoașterea de către Turcia a genocidului asupra populației armene drept o pre-condiție pentru stabilirea relațiilor diplomatice bilaterale, în schimb Azerbaidjanul a făcut cunoscut faptul că redeschiderea graniței comune turco-armene, fără soluționarea conflictului din Nagorno-Karabakh, contravine intereselor sale naționale.

Derularea evenimentelor din ultimii ani a evidențiat dificultatea funcționării eficiente a inițiativelor de cooperare regională între statele riverane Mării Negre, precum și cu cele din zona extinsă a acesteia. Pe de altă parte, actorii și jucătorii locali, indiferent de mărime și importanța lor, par să fi conștientizat, în acest context, faptul că pentru asigurarea dezvoltării durabile și a stabilității în zonă este necesară îmbunătățirea formelor de cooperare regională. Din această perspectivă, putem menționa că principalele mecanisme instituționale de cooperare sunt: Organizația Cooperării Economice a Mării Negre (OCEMN/BSEC)¹, Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică (fosta GUAM)², Forumul

Mării Negre pentru Dialog și Parteneriat³, Reuniunea anuală a miniștrilor apărării din Europa de Sud - Est (SEDM)⁴, Grupul Naval de Acțiune Comună în Marea Neagră (BLACKSEAFOR)⁵, Black Sea Harmony (OBSh)⁶, Acordul de cooperare al Gărzilor de Coastă⁷, Cooperarea navală între statele riverane (care este subiectul Documentului privind Creșterea Încrederii și Securității)⁸.

Atât NATO, în special SUA, cât și UE,

³ Forumul are menirea să sprijine țările riverane Mării Negre, să anticipeze și să rezolve rapid și eficient potențialele probleme, înainte ca acestea să devină surse de instabilitate și amenințări la adresa securității regionale.

⁴ Se urmărește sporirea încrederii și transparenței în domeniul militar.

⁵ Este cel mai important organism de cooperare militară între statele riverane, vizând operațiunile de salvare, asistență umanitară, securitatea traficului și protecția mediului, combaterea terorismului și a traficului cu arme de distrugere în masă.

⁶ Se dorește a fi echivalentul operațiunii NATO „Active Endeavour” din M. Mediterană și vizează monitorizarea traficului în zona de coastă și semnalizarea autorităților portuare naționale în privința navelor suspecte.

⁷ Acordul stă la baza cooperării între Gărzile de Coastă/Politiile de Frontieră, fiind constituit într-o serie de acorduri bilaterale între statele riverane, cel mai recent fiind semnat între Bulgaria și Turcia în anul 2003. În acest document au fost introduse și elemente de cooperare multilaterală pe timpul întâlnirilor la nivel regional între factorii de decizie și la nivelul experților care se țin anual din 2000. Punctul culminant al acestui proces a fost luarea deciziei, în 2003, de stabilire a unui *Centru Regional Integrat pentru Coordonare și Informare în Marea Neagră*, situat la Burgas, Bulgaria. Centrul are rolul de a îmbunătăți comunicarea și integrarea la nivel multinațional regional prin menținerea unei legături directe între toate centrele Poliției de Frontieră și coordonarea operațiilor întrunitate ale acestor instituții. Din păcate, cooperarea regională în domeniul Gărzii de Coastă nu a fost folosită la întreaga capacitate datorită angajamentului politic relativ scăzut, mijloacelor inadecvate din dotare și a sub-finanțării. Mai mult, acest potențial este limitat datorită faptului că forțele Gărzii de Coastă pot opera numai în apele teritoriale ale statelor respective.

⁸ Documentul este în vigoare din 2003 și conține referințe explicite la cooperarea în domeniul prevenirii terorismului și prevederi pentru acordarea asistenței în combaterea crimei organizate și traficului ilegal de droguri și armament. *Documentul privind Măsurile de Creștere a Încrederii și Securității în Domeniul Naval în Marea Neagră*, semnat pe 25 aprilie 2002, este un instrument robust care creează o bază solidă pentru eforturile regionale în această direcție. Acest document stipulează cooperarea în domeniul naval cât și contacte la diferite nivele, invitații în bazele navale, schimb de informații și exerciții anuale pentru creșterea încrederii reciproce.

¹ Promovează cooperarea regională în domeniile economic, transporturi, energie și mediu și are grupuri de lucru pentru controlul frontierelor, gestionarea crizelor, contra-terorism. Organizația este structurată pe mai multe dimensiuni de cooperare: guvernamentală, parlamentară, de afaceri, științifică, financiar – bancară, precum *Banca pentru Comerț și Dezvoltare a Mării Negre*, *Fondul pentru Dezvoltarea Proiectelor* în domenii prioritare pentru statele membre.

² A fost inițiată la sugestia SUA, ca structură politico – economică cu rol de alternativă la organizațiile regionale (din spațiul CSI) coordonate de către F. Rusă și care este compusă din Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și R. Moldova și are ca principale obiective crearea unei zone de comerț liber între statele membre. Cu prilejul summit-ului GUAM de la Kiev, din 2006, această structură de cooperare s-a transformat în *Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică* (ODDE), cu sediul la Kiev.

sunt active în regiunea Mării Negre, însă realitatea ne confirmă faptul că nu există încă o coordonare formală. UE a lansat Politica Vecinătății Europene (PVE) - care se adresează țărilor care au granițe comune cu state-membre UE, cum este cazul Moldovei, Ucrainei și al celor trei țări caucaziene. În plus, conceptul PVE urmărește creșterea compatibilității instituțiilor între statele membre UE și țările vecine¹. Cele patru *libertăți* (accesul la comerț, mobilitatea forței de muncă, a investițiilor și călătoriilor) oferite în Politicile de Vecinătate ale Uniunii Europene sunt, în mod evident, complementare la ceea ce pot oferi aliații, mai cu seamă SUA, în termeni de asistență de securitate și ajutor de dezvoltare.

În relația UE cu țările din zona Mării Negre, Moscova pledează pentru configurarea unei „*Dimensiuni pontice*”, similare „*Dimensiunii nordice*”, și în care OCEMN să devină beneficiar al fondurilor europene. În ceea ce privește relația politică a UE cu acest spațiu, Moscova ar dori ca aceasta să fie dezvoltată tot prin intermediul OCEMN, deoarece preferă modul supra-instituționalizat de funcționare și mecanismele de adoptare a deciziilor din cadrul acestei organizații, care permite Rusiei blocarea inițiativelor care nu corespund intereselor sale. Cât despre Sinergia europeană privind Marea Neagră, Moscova susține că va avea succes doar dacă Uniunea Europeană va recunoaște rolul F. Ruse, care ar putea să se implice în astfel de inițiative numai dacă i se solicită valorificarea experienței proprii și dacă este cooptată încă din faza de elaborare a proiectelor.

Inițiativele de cooperare apărute imediat după conflictul din Caucaz au derivat din abordări regionale geopolitice și instituționale. Astfel, autoritățile de la Ankara au anunțat intenția articulării unei Platforme de Stabilitate și Cooperare în Caucaz, la care să adere cele trei state din Caucazul de Sud - Georgia, Armenia și Azerbaidjan, și două puteri regionale, Rusia și Turcia².

Oficialitățile ruse nu numai că și-au declarat inițial susținerea parțială pentru demersul Ankarei, dar au și accelerat participarea lor la rezolvarea problematicei azero-armene.

Astfel de inițiative au avut ca obiectiv prezentarea actorilor regionali ca mediatori indispensabili și restrângerea rolului actorilor externi (în acest caz euro-atlantici). Tot ca o constatare, până la conflictul ruso-georgian, UE nu a reușit să articuleze nicio strategie exhaustivă cu privire la regiunea Mării Negre, centrată pe cea mai sensibilă problemă regională - securitatea, și care să coopteze toți actorii regionali principali. După conflictul din Georgia, diplomația germană (sub patronajul căreia s-a lansat și „*Sinergia Mării Negre*”) a semnalat că intenționează să propună crearea unui cadru de cooperare cuprinzător, care să includă Caucazul, regiunea Mării Negre, precum și Azerbaidjanul, Turkmenistanul și Uzbekistanul³.

Potrivit fostului coordonator special pentru Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Erhard Busek, articularea unui „pact de stabilitate” pentru Caucaz, după modelul sud-european, ar putea contribui la pacificarea regiunii, însă momentan nu este fezabil din cauza lipsei unor resorturi motivaționale puternice pentru țările din regiune. Succesul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est a fost dat de perspectivele integrării în NATO și UE, iar fără astfel de perspective, inițiativa probabil va fi sortită eșecului, pentru că nu există nici o forță motrice în spatele acesteia.

¹ Iulian Chifu, „Zona extinsă a Mării Negre în căutarea unui concept de securitate strategică” pe www.patrir.ro,

² Ideea nu este nouă, încă de la sfârșitul anilor '90 Ankara vehiculând posibilitatea creării unui Grup Pan-Sud-Caucasian. Propunerea turcă, cel mai probabil modelată după Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, care a urmat războiului din Kosovo, vizează aspecte variate, de la creșterea cooperării economice la dezvoltarea de mecanisme de gestionare a crizelor similare OSCE. Scopul principal este crearea condițiilor pentru stabilitate prin cooperare regională, conform noii agende de politică externă a

Ankarei, care urmărește transformarea Turciei în mediator indispensabil în regiunea sud-caucaziană.

³ Noul format ar urma tot modelul Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și ar presupune integrarea inițiativelor regionale existente (Parteneriatul Estic, Sinergia Mării Negre, platforma de cooperare în Caucaz, propusă de Turcia). Elementul de noutate ar fi extinderea cooperării și pe teme de securitate. Obiectivul principal ar fi asigurarea unui rol activ al Europei în procesul de gestionare și eventual soluționare a conflictelor înghețate, cu impact și asupra consolidării securității energetice.

DILEME STRATEGICE, POLITICE ȘI JURIDICE ALE „CONFLICTELOR ÎNGHEȚATE” DIN ZONA LĂRGITĂ A MĂRII NEGRE

Dr. Șerban F. CIOCULESCU*

Actualmente, în sfera politicii externe și de securitate, precum și în mass-media, conflictele din „zona lărgită a Mării Negre” (Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud și Nagorno-Karabach) apar sub denumirea de „conflicte înghețate”. Dincolo de caracterul oarecum confuz, aceste conflicte sunt menționate în toate documentele strategice, de securitate și politică externă ale țărilor din regiune, iar, uneori, și în cele ale UE și NATO. De exemplu, potrivit Strategiei de Securitate Națională a României, „*regiunea Mării Negre este cea mai bogată parte a Europei și – probabil - una din cele mai dense de pe glob, în conflicte separatiste, dispute sau stări tensionate*”, care „*reprezintă grave amenințări la adresa securității regiunii și creează pericolul declanșării sau reizbucnirii unor confruntări violente*”¹. Toate aceste documente afirmă, mai mult sau mai puțin explicit, că prezența acestor conflicte în vecinătatea strategică a UE și NATO constituie o amenințare la adresa securității europene și euroatlantice.

Ne propunem în acest studiu nu atât evaluarea, cât, mai ales, relevarea importanței reale a *conflictelor înghețate* pentru securitatea Zonei Lărgite a Mării Negre. Deși marea majoritate a statelor interesate dorește rezolvarea echitabilă a acestor conflicte, există grave dileme privind căile optime: negocierea revenirii la *statu-quo* sau folosirea forței în scopul „legal” sau „legitim” de a respinge o agresiune externă asociată unei imixțiuni grave în treburile interne. Deși unele

state-victimă pot fi tentate să contracareze violent sprijinul acordat de alte state mișcărilor separatiste, recursul la forță este clar respins de comunitatea internațională și se dovedește contraproductiv. Soarta Georgiei, care a încercat să reocupe militar Osetia de Sud (august 2008), dar care a fost zdrobită militar și, parțial, ocupată de armata rusă, constituie o dovadă în acest sens.

Sintagma de „conflict înghețat” desemnează o situație conflictuală acută, dar fără recurs la violență armată pe scară largă, din cauza epuizării reciproce a combatanților în faza anterioară de conflict militar și/sau a descurajării exercitate de prezența unei puteri regionale sau a unei mari puteri din afara sistemului². Părțile se percep ca fiind, în continuare, în situația de a avea scopuri incompatibile și miza este de tip „joc cu sumă nulă”; așadar, principala preocupare a fiecăreia este de a acumula putere (atât prin consolidare economică și politică internă, prin înarmare, cât și prin eventuale alianțe cu alte state) și de a-și ameliora poziția relativă față de adversari. Rezolvarea finală a conflictului este amân timer, în așteptarea unei conjuncturi favorabile când adversarul va fi convins sau constrâns să cedeze.

Desigur, relațiile internaționale sunt un fenomen complex, nelinier, comportamentul normal al statelor fiind rezultanta unor doze variabile de cooperare, conflict, și, uneori, neutralitate. Privite dintr-o perspectivă realistă și neorealistă, stările de conflict înghețat reprezintă un moment firesc într-o țesătură formată din unități suverane, rivale, temătoare, plasate într-un mediu anarhic, unde fiecare se bazează mai mult pe sine (*self help*) și, ocazional, pe aliați pentru a supraviețui. Din acest unghi, competiția pentru resurse și teritorii între state apare ca fiind absolut normală și greu de ocolit, soluțiile temporare fiind echilibrul de

* **Dr. Șerban Filip Cioculescu** este cercetător științific la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (ISPAIM) și cadru didactic invitat (lector) al Facultății de Științe Politice a Universității București, catedra de Relații Internaționale și Studii Europene. Acest material reprezintă o adaptare a studiului „Conflicte înghețate și crize politico-militare în Regiunea Extinsă a Mării Negre: o radiografie”, apărut în cadrul unui Occasional Papers, publicat în anul 2008 de către Editura Militară, sub egida ISPAIM.

¹ *Strategia de Securitate Națională a României*, Președinția României, București, 2006, www.presidency.ro, p. 33

² Vezi de pildă, Vladimir Socor, *The Frozen Conflicts : a Challenge to Euro-Atlantic Interests*, 2004, German Marshall Fund, www.jamestown.org/images/doc/KonstRon.doc

putere și descurajarea¹. „Înghețarea” stărilor conflictuale este considerată, astfel, un fenomen firesc, mai ales în condițiile parității de putere sau al intervenției unor actori externi. Apariția unor cvasi-state separatiste, nerecunoscute de nimeni, dar sprijinite totuși de unele țări, se explică, mai ales, prin grila de interpretare a sociologiei istorice a statului și a națiunii, fiind destul de numeroase cazurile istorice de favorizare a desprinderii unor teritorii din cadrul unor state, de către alte state, din motive geopolitice.

Din perspectivă liberal-instituționalistă, conflictele înghețate constituie o deviere de la norma corectă de comportament inter-statal, și anume securitatea prin cooperare. Existența lor împiedică evoluția mediului de securitate către forme „îmblânzite” ale anarhiei sistemice, către regimuri internaționale de securitate și, ulterior, către „comunități de securitate²”. În mod obișnuit, atât experții în securitate, cât și politicienii, precum și mass-media, descriu conflictele înghețate ca fiind focare de instabilitate, „pete negre”, zone de turbulență. Automat, asemenea catalogări pleacă de la premisa că mediul internațional de securitate ar trebui să fie stabil, liniar, previzibil, ceea ce constituie mai mult o formă de *wishful thinking* decât de realitate demonstrabilă. Iar faptul că avem timp să ne preocupăm de istoricul și evoluția acestor conflicte care amenință, de regulă, indirect, prin „ricoșeu”, securitatea națională a statelor neafectate direct de ele, se datorează mai ales mediului actual de securitate, caracterizat prin declinul probabilității războaielor dintre marile puteri și mutarea războiului în zona conflictelor interne și al statelor zise „periferice”.

Referindu-ne la conflictele înghețate din Zona Lărgită a Mării Negre, analizăm de fapt binecunoscutele situații conflictuale din spațiul ex-sovietic. Fie că este vorba de Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia sau Nagorno-Karabakh (eventual și Cecenia), toate aceste conflicte au elemente structurale comune, dar și unele diferențe. Ele sunt consecința directă a politicilor aplicate de fosta URSS față de naționalități, expertă în decupaje etno-teritoriale arbitrare, menite să învrăjbească popoarele (principiul „*divide et*

impera”). Conflictele etnice pot fi văzute, eventual, ca „naturale”, în sensul că statele caucaziene sunt multietnice, așadar predispuse la conflicte, dar la fel de adevărat este faptul că F. Rusă le-a favorizat și le-a intensificat deliberat. De pildă, în 2009, Moscova a determinat plecarea misiunilor OSCE și ONU care asigurau un minim de stabilitate la granițele Georgiei cu Osetia de Sud și Abhazia, cu toate că acest lucru agravează, în mod cert, situația de securitate din zonă.

Entități separatiste mai mici și mai slabe au reușit, cu sprijin rusesc, să triumfe în războaiele de la începutul anilor ‘90 împotriva statelor din care făceau parte și luptă constant pentru recunoașterea statalității lor. Conform dreptului internațional, aceste entități nu există, cu toate că unele țări le pot acorda unilateral recunoaștere. Actuala „graniță” dintre entitățile separatiste și statele din care s-au desprins reflectă, în general, linia de front existentă în momentul armistițiului³ între părțile beligerante și nicidecum rezultatul unor negocieri corecte (scenariul disoluției Cehoslovaciei). Entitățile separatiste nu ar putea supraviețui din punct de vedere economic fără ajutorul F. Ruse, iar în cazul Nagorno-Karabakh, fără cel al Armeniei, care, la rândul său, este susținută de Moscova.

Ca elemente de deosebire, se poate demonstra că nu toate minoritățile etnice au o conștiință națională la fel de puternică și o dorință de autonomie autentică, unele fiind manipulate puternic din exterior⁴. În plus, conflictul din Nagorno-Karabakh a fost inițial unul etnic, intern al Azerbaidjanului, dar a evoluat către o rivalitate acută între două state, Armenia și Azerbaidjan, față de primul dintre cele două state Rusia jucând un rol de susținător, iar în relația cu ambele, simultan, de mediator⁵.

Așadar, o tipologie a acestor conflicte înghețate ar trebui să distingă între situațiile unde conflictul etnic a existat independent de

³ Există o conexiune logică și etimologică între noțiunile de „front” și „frontieră” - vezi Michel Foucher, *Fronts et frontières. Un tour du monde géopolitique*, Fayard, Paris, 1994 - mai ales capitolul „L'invention des frontières”.

⁴ Vezi Svante Cornell, *Small Nations and Great Powers. A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Routledge Curzon, 2001, pp. 41-42

⁵ „Report on the Frozen Conflicts Workshop Queen's Centre for International Relations”, 20 April 2007, *Policy Studies Building*, Queen's University, <http://www.queensu.ca/cir/files/Frozen%20Conflict%20Workshop%20Report.pdf>

¹ Șerban F. Cioculescu, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*, Ed. Militară, București, 2007, p. 35

² Emanuel Adler, Michael Barnett, *Security Communities*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998

implicarea F. Ruse și unde minoritățile au afișat constant dorința de secesiune și situațiile în care Moscova a intervenit prin „inginerie” geopolitică și a „fabricat” minorități cu idealuri separatiste. A nu se uita că osetinii și o mare parte a transnistrenilor rusofoni ar dori unirea cu F. Rusă, pe când armenii din Karabah vor, în majoritate, unirea cu Armenia, în timp ce abhazii doresc un stat de sine stătător.

De asemenea, trebuie luate în calcul acele conflicte unde organizațiile internaționale s-au implicat masiv în identificarea de soluții (Nagorno Karabah - „Procesul Minsk” al OSCE) și cele în care acestea au fost mai puțin prezente (Osetia de Sud și Abhazia, unde OSCE și ONU au păstrat un profil discret, fiind apoi înlocuite de misiunea UE de monitorizare la frontieră). De asemenea, trebuie văzut dacă există lideri locali separatiști de tip carismatic, cu legitimitate și putere efectivă sau doar simple marionete ale unei puteri exterioare, dacă există sau nu opoziție internă față de separatiști și de politicile rusești.

Diaspora și refugiații joacă, de asemenea, un rol important, fiind cunoscut cazul armenilor din SUA și UE, dar și din F. Rusă, care au sprijinit efortul de război al conaționalilor din Nagorno-Karabah. În războiul abhazo-georgian, din 1992-1993, F. Rusă a înarmat și trimis în sprijinul abhazilor o miliție cecenă voluntară, condusă de seniorul războiului, Șamil Basaev, iar aceasta a luptat în numele solidarității

musulmane transcaucaziene. Mai cunoscuți sunt cazacii loiali Moscovei, care au participat în aceste războaie de secesiune din anii '90.

Așadar, existența comunităților etnice fără contururi spațiale clar definite, bazate pe triburi și clanuri, și fenomenul migrațiilor transnaționale și al gherilelor deteritorializate au constituit de foarte multă vreme un fenomen destabilizant în regiune, oferind actorilor externi, dornici să fragilizeze un stat-țintă, mase umane ușor de instigat și mobilizat la luptă. Istoria tinde să se repete, astfel că pe 30 octombrie 2007, cu ocazia unui incident pe frontiera abhazo-georgiană, președintele Georgiei a afirmat că, de fapt, în rândurile forțelor ruse de menținere a păcii, care au hărțuit poliția de frontieră georgiană, activau și ceceni (formațiunile paramilitare *kadyrovtsy*) aflați în solda lui Ramzan Kadârov, lider cecen pro-rus¹. Uneori, minoritățile etnice dintr-un stat se învecinează cu majoritatea etnică din alt stat, iar acest lucru alimentează tensiuni și dispute. De exemplu, în Georgia există și o puternică minoritatea armeană, concentrată în sudul statului, și ai cărei membri se plâng frecvent de discriminare și condiții socio-economice grele, înregistrându-se și ciocniri sporadice cu forțele de ordine. Osetia de Sud mai avea populație georgiană (cel puțin până la războiul din august 2008), înconjurată de teritorii georgiene, pe când Abhazia este pură din punct de vedere etnic, cu excepția districtului Gali, și mai izolată geografic de teritoriul georgian. Sentimentul anti-georgian și naționalist este mai puternic la abhazi, care își doresc, în marea majoritate,

¹ Pavel Felgenhauer, "Russian Soldiers Leave South Georgia, Others Deployed In The North", November 14, 2007, http://www.jamestown.org/edm/article.php?article_id=2372588.

independența, decât la osetini, aceștia din urmă fiind mai dependenți de ajutorul rusesc (totuși atât abhazii, cât și osetinii, în proporție de peste 70%, au pașapoarte rusești, iar rubla circulă ca monedă oficială)¹.

Contează și posibilitatea de a se ajunge la o soluție de coexistență pașnică de tip federal, ca alternativă la secesiune, acceptabilă pentru majoritatea populației². Această soluție federală este periodic evocată în cazul Transnistriei și Osetiei de Sud, dar foarte puțin în cazul Abhaziei și aproape deloc în cazul Nagorno-Karabahului. Conflictul transnistrean are o natură preponderent politică și geopolitică și mai puțin una etnică - interesul Moscovei de a controla enclava separatistă și, de asemenea, dorința liderilor separatiști de a menține puterea și de a controla resurse economice valoroase.

Nu putem încheia această perspectivă fără a arăta faptul că atât țările din Caucaz, cât și Republica Moldova, într-o anumită măsură, sunt state cu un aspect pre-modern, prin structurarea loialităților în funcție de etnie, clanuri și rețele socio-economice, și prin economia dominată de aspectele informale. Ele nu au putut deveni arbitri ai clivajelor etnice, sociale și religioase, fiind percepute adesea ca simple instrumente ale unora dintre grupuri, în dauna altora. Trebuie subliniat faptul că regiunea Caucazului de Sud nu dispune de o structură de securitate regională, de tip organizație de cooperare, indispensabilă pentru negocierea de soluții pentru stările conflictuale, spre deosebire de Balcani sau zona Mării Baltice unde s-au creat cu succes

asemenea instituții. Țările caucaziene au relații limitate sau chiar ostile între ele și relații mai intense cu alte state, din afara regiunii (F. Rusă, Turcia, SUA etc.); din acest motiv, mecanismul de „dilemă a securității” este greu de evitat, iar politicile de apărare ale țărilor respective par provocatoare și agresive pentru celelalte state. De exemplu, Orientul Mijlociu și Africa de Nord dispun de Organizația Islamică, de Liga Arabă și de Consiliul de Cooperare al Golfului, așadar au armătură instituțională, deși rezultatele nu sunt deloc spectaculoase. Dar statele din Caucaz duc lipsă de așa ceva și nici nu se întrevăd, pe termen scurt, posibilități de remediere.

Entitățile separatiste care au aspirat să devină state suverane au recurs la imitarea rapidă a modelului statal westfalic: au creat armate, administrații centrale, poliție, justiție, instituții sociale și culturale. Autoritățile rebele au sfârșit prin a crea pseudo-state dictatoriale, fiefuri personale ale unor lideri autoritari de tip Igor Smirnov sau E. Kokoiti. Pe de altă parte, au dezvoltat o obsesie a întâlnirilor cu reprezentanți ai ONU, UE, OSCE, CSI, probabil în speranța obținerii legitimității internaționale. Mai mult chiar, entitățile separatiste au creat diverse forme de cooperare, imitând activitățile statelor. Astfel, în 2006 s-a creat Comunitatea pentru Democrație și Drepturile Popoarelor (CDDP), incluzând Abhazia, Transnistria, Osetia de Sud și Nagorno-Karabah. Faptul că CDDP se reunește, de regulă, în aceeași perioadă cu reuniunile GUAM, poate conduce la ideea că urmărește, de fapt, contracararea legitimității acesteia. Abhazia și Transnistria au ajuns, în 2007, să solicite constituirea, sub egida F. Ruse, a unei forțe de menținere a păcii, imitând cererile similare ale Georgiei și R. Moldovei (dar cu trupe ONU, NATO sau UE).

Prin urmare, credem că tensiunile etnice bazate pe traume istorice, intervenția unor imperii (adesea prin „inventarea” unor națiuni) și inegalitate socio-economică dintre diverse grupuri identitare au reprezentat cauzele structurale ale acestor conflicte, iar ajutorul dat de puteri terțe (inclusiv privilegierea unor minorități) și existența unor „antreprenori identitari” fără scrupule au fost factorii favorizanți. Conflictele au escaladat, mai ales, datorită faptului că acești lideri locali s-au bazat pe sprijinul F. Ruse (și al Armeniei în cazul Nagorno-Karabah) și nu au putut fi descurajați

¹ Salome Asatiani, “Georgia: Could More Dialogue, Fewer Demands, Be Ticket On Abkhazia?”, <http://www.rferl.org/featuresarticle/2008, 16 April 2008>. Literatura de specialitate arată că în Abhazia, identitatea etnică se definește prin opoziție cu cea georgiană (clivajul etnico-lingvistic abhaz vs georgian și cel religios - musulman versus creștin), astfel încât Georgia este văzută de obicei ca un fel de stat „colonial” față de care abhazii au dreptul să revendice statalitate autonomă. La începutul lunii aprilie 2008, când șeful statului georgian a propus din nou autorităților abhaze o autonomie foarte largă („nelimitată”), reprezentare în guvernul central, o eventuală zonă economică liberă și chiar drept de veto privind problemele abhaze, Serghei Bagapsh, autoproclamatul lider al „republicii” abhaze a replicat agresiv: „Au venit (georgienii - n.m.) în patria noastră, Abhazia, să ne omoare și să ne distrugă”, sugerând că a rămâne parte din Georgia este un risc mortal la adresa identității lor naționale.

² *Ibidem*

de țările din care doreau să se desprindă.

În general, crizele au fost escaladate voluntar de separatiști, dornici să atragă represaliile forțelor regulate ale statelor afectate și, apoi, de intervenția unor puteri exterioare. R. Moldova, Georgia și Azerbaijan s-au lăsat „atrased” în conflict neavând opțiuni alternative reale: nici un stat nu cedează de bunăvoie porțiuni din teritoriul său, decât în foarte rarele cazuri de separare voluntară, consimțită de toate părțile (cazul Cehoslovaciei în anul 1993).

Nu e mai puțin adevărat că au fost destule reacții în lanț cauzate de teama unor comunități dominante până atunci de a-și pierde brusc și definitiv privilegiile, așadar un mecanism de „insecuritate societală” și dilemă a securității societale¹. Dacă aplicăm un model clasic, simplu, de soluționare a conflictelor, ar trebui ca după încetarea ostilităților militare, să urmeze o perioadă de armistițiu (refacere a părților, „înghețare” a conflictului), iar apoi prin negocieri și concesii reciproce să se meargă spre o soluție - scenariul optimist. Or, în viziunea negativă, ar urma să reizbucnească războiul.

Din păcate, în toate cele patru cazuri de „conflict înghețat” din spațiul ex-sovietic este vorba de **conflicte durabile** („*protracted conflicts*” în literatura anglo-saxonă a relațiilor internaționale), în care cel puțin una dintre părți are interesul clar de a menține situația existentă, dacă nu își poate atinge scopul maximal ideal. Așadar, chiar dacă Georgia și Moldova ar oferi Abhaziei și Transnistriei o autonomie politico-administrativă maximală, dreptul de a participa la guvernare și alte privilegii politico-economice, acestea nu le-ar accepta deoarece scopul real al separatiștilor este desprinderea de statele respective, iar scopul intermediar îl reprezintă păstrarea situației existente. Așa se explică de ce ofertele făcute de Tbilisi, Chișinău și Baku, deși rațional vorbind ar putea fi satisfăcătoare pentru comunitățile etno-religioase separatiste, permițând păstrarea specificului colectiv, sunt respinse categoric de separatiști. În plus, liderii separatiști au interesul direct de a „îngheța” situația politică, deoarece dacă regiunile secesioniste s-ar reîntoarce la țările de origine, ei și-ar pierde privilegiile de auto-proclamați „șefi de stat și de guvern”.

Prin urmare, liderii separatiști nu resping

propunerile statelor victimă spre a obține mai mult în viitor prin negocieri, ci spre a obține legitimitate internă și a atrage atenția F. Ruse că e posibilă o agresiune armată prin surprindere din partea acelor state frustrate. Iar aceste semnale de alarmă sunt receptate la modul cel mai serios de către Moscova, aceasta intervenind după caz, la nivel verbal sau chiar faptic. De exemplu, acțiunea militară a Georgiei contra Osetiei de Sud, din 8-10 august 2008, a reprezentat o strategie de forță prin care Tbilisi a încercat să dea o replică atacurilor de gherilă osetine printr-o intervenție militară care ar fi dus la ocuparea definitivă a teritoriului separatist. Escaladarea a fost tolerată de georgieni care nu au putut anticipa reacția furibundă a Moscovei, deși aceasta anunțase de multe ori că va face tot ce este necesar ca să apere cetățenii ruși (adică abhazii și osetinii cu cetățenie rusă).

În orice negociere de conflict, taberele opuse au un spectru de opțiuni ce poate fi reprezentat ca o axă cu două puncte: unul sus, numit punct de satisfacție maximală și altul jos, numit punct de ruptură sau de satisfacție minimă acceptabilă². Fiecare adversar vrea să atingă punctul de sus, dar în practică rezultatul negociat tinde să se afle între cele două puncte. Dacă se ajunge la punctul de ruptură, părțile încetează negocierea deoarece nu mai pot obține nimic care să le satisfacă și simt că se află în pierdere. De pildă, în cazul conflictului moldo-transnistrean, Chișinăul are ca punct superior revenirea fără condiții a Transnistriei în componența R. Moldova, iar ca punct minimal menținerea ei într-o structură federativă foarte laxă, unde autoritatea guvernului central este minimă dar prezentă, iar separatiștii nu au drept de veto în Parlament. Dacă separatiștii obțin dreptul de veto și dublează absolut toate structurile de stat (armată, poliție, parlament, fisc etc.), atunci se ajunge sub punctul de ruptură - cum este cazul „proiectului Kozak” din anul 2003. Tot ce se află între aceste puncte convine, teoretic, autorităților de la Chișinău. Pentru separatiști, punctul superior ar fi independența totală de Chișinău, iar cel minimal (de ruptură) menținerea într-o federație în care au drept de veto față de deciziile guvernului central moldovean.

¹ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner, 1998

² Vezi mai ales Jean-Louis Dufour, *Crizele internaționale. De la Beijing la Kosovo*, Ed. Corint, București, 2002, pp. 15-50. De asemenea, Teodor Frunzeti, *Soluționarea crizelor internaționale*, Ed. Institutul European, Iași, 2006

Evident, părțile nu își dezvăluie reciproc punctele de ruptură, dar ele se pot deduce din diverse poziții și atitudini de parcurs. Se observă ușor că punctul de ruptură al Chișinăului nu corespunde cu punctul de ruptură al Tiraspolului, deoarece nu există un acord privind eventualul drept de veto al uneia dintre părți. Teoretic, dacă autoritățile de la Chișinău ar fi acceptat „planul Kozak”, el ar fi corespuns cu aria de dinainte de punctul de ruptură transnistrean și conflictul putea ajunge la final. Este clar că fără sprijinul direct al F. Ruse, punctul de ruptură al separatiștilor ar fi fost unul mai apropiat de un compromis (autonomie extinsă, dar fără drept de veto), dar și cel al moldovenilor ar fi tins către o autonomie limitată și controlată. În ceea ce privește așa-zisul „plan Iușcenko-Poroșenko”, din vara anului 2005, el ar fi avut un punct de ruptură ceva mai favorabil R. Moldova, dar nu suficient de mult încât Chișinăul să accepte compromisul.

Un alt aspect se referă la caracteristicile negocierii - de pildă, georgienii abordează relațiile cu abhazii și osetinii atât cu mesaje de conciliere și compromis, cât și cu o retorică eroico-militară, percepută drept agresivă de aceștia¹. Astfel, în anul 2006, ministrul Apărării georgian de la acea vreme, Irakli Okruașvili, anunța că va petrece noul an în Abhazia, sugerând, așadar, o intervenție militară. În schimb, F. Rusă a inversat complet propria strategie de susținere a separatismelor etno-teritoriale atunci când în 2009 a anunțat victoria totală contra separatiștilor ceceni și l-a „mandatat” pe președintele cecen Kadırov, instalat la putere de Moscova, să îi combată armat pe separatiștii din Daghestan. Acest fapt avea loc după ce Moscova instalase baze militare permanente în Abhazia și Osetia de Sud și determinase plecarea misiunilor OSCE și ONU din zona de graniță cu Georgia.

În concluzie, „vina” pentru declanșarea conflictului a aparținut atât minorităților separatiste cât și, într-o anumită măsură, statelor-victimă, pe fondul raportării la chestiunea separației ca la un „joc cu sumă nulă” și al activării mecanismului de spirală a violenței cu bază etno-politică (identitară). Liderii separatiști au jucat rolul de antreprenori identitari, instigând populațiile minoritare să se revolte și să lupte pentru propria statalitate. Aceste populații aveau deja un univers

mental (de așteptare) plin de imagini negative la adresa „majoritarilor”, acumulasera frustrări și resentimente. Însă influența factorului extern (mai ales intervenția F. Ruse) a avut un rol decisiv în escaladarea conflictului și, mai ales, în împiedicarea găsirii unor soluții convenabile părților.

Teoria conflictelor ne demonstrează că existența unor conflicte de lungă durată, care au inclus și ciocniri militare sângeroase, face foarte dificilă rezolvarea acestora deoarece părțile dezvoltă o simbolistică eroico-națională care face puțin probabil compromisul. Miturile politice și discursurile eroice devin instrumentele favorite ale liderilor, iar compromisul apare ca fiind trădare. Eroismul soldaților pe câmpul de luptă, sacrificiul civililor nevinovați, nedreptatea istorică sunt elemente care produc mituri etno-politice persistente. Existența acestor conflicte, amintirea masacrelor comise, miturile eroice și problema refugiaților sunt considerate de politologul Roy Allison ca fiind „un obstacol important în calea dezvoltării unor identități regionale mai largi, în locul celor definite prin criterii etnice și naționaliste mai restrictive”².

Teoretic, dispariția sau discreditarea în timp a liderilor extremiști și dispariția biologică a adepților separatismului și conflictului pot ameliora situația. Astfel, de exemplu, aproape nimeni nu mai revendică azi în Germania provinciile Alsacia și Lorena sau Silezia. Însă, acest lucru necesită timp și multă răbdare. Dar teoria ne mai spune și că, dacă nu se poate negocia rezolvarea conflictului în mod global (*package deal*), este mai bine să se înceapă cu unele aspecte considerate minore, mai mult tehnice, unde compromisul pare mai degrabă realizabil. Iar după ce se vor obține succese „sectoriale”, părțile vor dezvolta un minim necesar de încredere reciprocă și vor tinde către alte compromisuri pozitive. De pildă, se poate observa că între separatiști și guvernele statelor victimă nu se poate negocia din start statutul final al teritoriilor respective: transnistrenii, abhazii etc. nici nu vor să discute despre posibila revenire de facto în componența Moldovei și respectiv Georgiei, iar cele două țări nu concep pierderea

¹ Salome Asatiani, op.cit.

² Roy Allison, „The Unresolved Conflicts in the Black Sea Region”, in Olexander Pavliuk, Ivanna Klimpush-Tsintadze (eds), *The Black Sea Region. Cooperation and Security Building*, East West Institute, 2004, p. 87

definitivă a acestor teritorii¹. La fel, armenii din Karabah resping din start scenariul revenirii provinciei la Azerbaidjan, în aceste condiții negociindu-se un eventual referendum popular care să decidă soarta teritoriului², revenirea refugiaților sau eliberarea celorlalte districte azere (Lachin etc.) ocupate de armeni. Armenii spun că dacă ar ceda Nagorno-Karabah, ar rămâne izolat sudul țării, prins între acest teritoriu și enclava azeră Nahicevan. Compromisul este perceput, în aceste situații, ca echivalent cu sinuciderea geopolitică a unei națiuni.

S-a dovedit până acum că nici soluția negociată a revenirii la *statu-quo ante* și nici recursul la violență din partea statelor victimă nu au fost strategii de succes. Primul scenariu presupune fie eliminarea regimurilor separatiste, fie „convingerea” lor, prin diverse metode, de a renunța la revendicările maximaliste și de a se mulțumi cu un statut de autonomie lărgită. Varianta „eliminării” a fost deja realizată cu succes de către președintele Georgiei, Saakașvili, contra liderilor separatiști din Adjaria și s-a soldat cu alungarea liderului Abașidze și preluarea controlului de către guvernul de la Tbilisi asupra provinciei rebele (mai 2004). Ulterior, forțele armate georgiene au ocupat și Defileul Kodori, impunând acolo un „guvern” creat în exil, favorabil revenirii Abhaziei în componența Georgiei. De menționat că zona Kodori era singura din Abhazia care nu era controlată de guvernul separatist, ci de un lider local, Emzar Kvitsiani, legat însă de interesele separatiștilor osetini. Invocând rebeliunea acestuia, guvernul de la Tbilisi a preluat controlul direct asupra regiunii, obligându-l să se refugieze. De asemenea, în aprilie 2007, președintele Georgiei a autorizat crearea unei structuri politico-administrative paralele, intitulată „unitatea administrativă temporară” din Osetia de Sud, de natură a reprezenta interesele populației osetine față de Tbilisi. Așadar, una dintre metodele aflate la dispoziția statului afectat de secesiune este duplicarea structurilor de guvernare prin

entități loiale față de centru, create „în exil”, adică pe teritoriul său. Se știe că efectul prezenței ONU și OSCE asupra conflictelor din Abhazia și Osetia de Sud a fost unul redus. Misiunea ONU de observare în Georgia (UNOMIG) nu a putut împiedica instalarea forței ruse de menținere a păcii (sub autoritatea CSI) și nici nu a permis întoarcerea celor peste 200.000 de refugiați de etnie georgiană.

Tergiversarea soluționării acestor conflicte de către separatiștii susținuți de un actor extern foarte puternic a permis menținerea țărilor afectate în stare de instabilitate și de slăbiciune socio-politică și economică. În același timp, „dezghețarea” bruscă a conflictului georgiano-ruso-abhaz s-a soldat cu victime și distrugerii, precum și cu debilitarea regimului democratic de la Tbilisi, dar mai ales cu modificarea – ilegală din punct de vedere al dreptului internațional – a ordinii teritoriale acceptate prin Actul Final de la Helsinki (Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, 1975). Războiul ruso-georgian din 2008 a demonstrat din plin că un conflict înghețat gestionat deficitar se poate transforma oricând într-un conflict militar deschis. Acest scenariu s-a realizat pe 8-13 august 2008, când forțe militare georgiene au invocat agresiunile la graniță ale osetinilor spre a desfășura un atac terestru și aerian contra Osetiei de Sud. Președintele Saakașvili a preferat soluția militară fără a lua în calcul riposta dură a F. Ruse sau scontând pe o reacție americană care ar fi inhibat voința de represalii a rușilor. Moscova a ripostat militar în nordul și centrul Georgiei, a recuperat Osetia de Sud și a îndemnat milițiile abhaze să deschidă un nou front în Abhazia, ceea ce a reprezentat eșecul strategiei de recuperare teritorială, inițiată de autoritățile georgiene.

Deși soarta acestor „conflicte înghețate” ar trebui negociată de reprezentanții părților direct implicate, cu sprijin extern multilateral, în fapt unele mari puteri practică imixtiunea brutală în afacerile interne ale țărilor din Zona Lărgită a Mării Negre și vor să ofere legitimitate și legalitate entităților separatiste. Ignorarea regulilor de drept internațional prin favorizarea fragmentării teritoriale a unor state-națiune post-sovietice este un fapt grav, aducător de instabilitate, teamă și tentația înarmării în scopul luării revanșei sau măcar al descurajării agresiunilor.

¹ De menționat că în R. Moldova există totuși un curent politic actualmente puțin reprezentativ, care militează pentru abandonarea Transnistriei și renunțarea la neutralitate, urmată de solicitarea aderării la NATO și UE.

² Un asemenea referendum ar fi corect doar dacă în prealabil s-ar permite reîntoarcerea zecilor de mii de azeri alungați de războiul din 1991-1994, altfel va vota doar o parte din populație.

RISURI DE NATURĂ TERORISTĂ ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

*Liviu-Mihai BUȚIU**

Spațiu de legătură între Europa și Asia, între Occident și Orient, între creștinism și islamism, Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN) reflectă, în bună măsură, evoluția și tendințele din viața politică, economică și socială manifestate în plan internațional și, îndeosebi, european. Reprezentând prelungirea bazinului mediteranean către Marea Caspică și, de aici, către Asia Centrală și Orientul Mijlociu, REMN are caracteristici politice și de securitate asemănătoare zonei Balcanilor, dar și trăsături proprii, determinate de interesele țărilor riverane și de cele ale principalilor actori pretendenți la topul ierarhiei mondiale (SUA, UE, Rusia, China), de potențialul economic, militar și demografic, precum și de rolul de element de legătură între Asia Centrală și Orientul Mijlociu (în jocul intereselor politice și economice globale).

Vidul de securitate generat de destrămarea URSS și de desființarea Tratatului de la Varșovia, pe fondul tranziției la statul de drept și la economia de piață, au condus la transformarea REMN într-un spațiu de instabilitate, marcat de dispute de natură politico-militară și economică, dar și de preocuparea altor state de a-și revizui interesele în zonă.

Analiza conflictelor și stărilor tensionate din REMN evidențiază faptul că majoritatea au premise istorice asemănătoare, la care se adaugă faptul că, în contextul tranziției, întreaga zonă se confruntă cu probleme de natură economică, politică și socială. Din acest punct de vedere, pe fondul existenței unor vulnerabilități specifice, în REMN continuă să se manifeste amenințări și provocări militare sau non-militare, care pot pune în pericol securitatea și stabilitatea întregii regiuni. În funcție de natura lor, factorii de risc sunt generați de: **probleme de natură politică** (ex.: mediul politic instabil și sensibil care determină diminuarea autorității statale și proliferarea unor fenomene specifice crimei

organizate; implicarea unor personalități politice și militare în activități ilegale; amplificarea și generalizarea corupției), **probleme de securitate** (ex.: persistența unor stări tensionate latente, determinate de mișcări separatiste sau dispute teritoriale; incapacitatea multor state de a-și securiza eficient frontierele, fapt ce permite proliferarea rețelilor de crimă organizată transfrontalieră; existența în zonă a unei cantități impresionante de armament insuficient securizat sau deținut ilegal), **probleme economice și sociale** (ex.: existența decalajelor între state, ca urmare a crizelor economice, a reformelor, a privatizărilor cu implicații politice și a liberalizării prețurilor; scăderea nivelului de trai al populației; emigrația în masă, ca rezultat al unor situații conflictuale interne și externe).

Acești factori de risc pot genera stări de pericol și amenințări la nivel regional sau cu impact internațional, în funcție de anumite conjuncturi, pot evolua către:

- instabilitate internă în statele constituite după destrămarea Uniunii Sovietice și a Iugoslaviei;
- accentuarea sau menținerea conflictelor etnic-separatiste, corelate cu încercările de dezintegrare și constituire a unor entități statale independente și cu prezența unor facțiuni paramilitare în regiune;
- competiția economică declanșată de exploatarea și transportul petrolului din Marea Caspică,

* **Liviu-Mihai BUȚIU** este analist politico-militar în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

aspect care poate contribui fie la aplanarea unor dispute, fie la acutizarea și diversificarea stărilor tensionate;

- apariția și persistența unor vulnerabilități ce pot alimenta factori de risc neconvenționali privind mediul și sănătatea populației, pe fondul ineficienței unor mecanisme de coordonare a acțiunilor de protecție în situații de urgențe civile (poluare, pandemii, contrabandă cu bunuri de consum contrafăcute etc.);
- importul de instabilitate în regiune ca efect al manifestării fundamentalismului islamic, îndeosebi wahhabit, pe fondul existenței unor grupuri etnice defavorizate în aceste zone și al susținerii financiare acordate de către țări islamice;
- expansiunea rețelelor și activităților teroriste și a crimei organizate transnaționale (criminalitate economico-financiară, trafic transfrontalier de persoane, droguri, materiale radioactive și strategice, armament și muniții):
 - acțiunile structurilor criminalității organizate sunt favorizate de climatul politic instabil din unele state sau spații limitrofe, de corupție și de starea precară din punct de vedere economic a populației, contribuind la proliferarea contrabandei, migrației ilegale și altor activități infracționale;
 - fluxurile migraționiste traversează regiunea preponderent pe rute terestre (Ucraina și Turcia fiind plăci turnante), dar, pe fondul măsurilor de securizare a frontierelor întreprinse de statele membre și candidate la Uniunea Europeană, este de așteptat o sporire a fluxurilor de migrație din Africa, Orientul Mijlociu și Orientul Extrem pe rute maritime ce traversează bazinul Mării Negre;
 - traficul cu armament, tehnică de luptă și muniție este stimulat atât de existența unor zone cu potențial conflictual ridicat, a unei mari cantități de arme în regiune, cât și de producția de armament a unor regiuni separatiste, nesupusă unor verificări internaționale (ex. Transnistria) - o parte a armamentului traficant se transportă prin porturile de la Marea Neagră, rutele maritime de contrabandă fiind considerate de traficanți mai sigure decât cele terestre;
 - traficul cu materiale strategice, consecință a conlucrării între grupările/organizațiile

teroriste și mafiele apărute în regiune, în special în spațiul ex-sovietic, reprezintă, de asemenea, o gravă amenințare la adresa securității și stabilității zonei;

- traficul cu droguri este favorizat de dezvoltarea pieței de producție și consum a stupefiantelor, precum și de schimbarea și diversificarea rutelor, inclusiv a celor maritime.

- tendința elementelor teroriste de a utiliza filierele și rutele infracționalității transfrontaliere, a suportului logistic și uman al acestora, pentru asigurarea surselor de finanțare;
- proliferarea și diseminarea necontrolată a tehnologiilor și materialelor nucleare, a mijloacelor de distrugere în masă, a armamentelor și altor mijloace letale neconvenționale.

Amploarea fără precedent a fenomenului terorist și a crimei organizate, concomitent cu dinamizarea competiției pentru resurse energetice și căile de transport al acestora, a adus zona Mării Negre de la periferie spre centrul atenției principalelor organisme europene și euro-atlantice.

Dintre statele riverane Mării Negre, Turcia este caracterizată de potențialul terorist cel mai ridicat, în acest complex de amenințări asimetrice înscriindu-se resurgența fundamentalismului islamic, etno-separatismul kurd, ultra-naționalismul și extremismul de stânga, exemple concludente fiind atentatele executate în Istanbul, Cesmet, Kusadasi și Antalya după anul 2000. Deși obiectivele vizate de teroriști au fost preponderent guvernamentale, civile și turistice, nu sunt excluse atentate asupra facilităților energetice sau a rutelor de transport maritim. Dintre organizațiile teroriste active în Turcia pot fi menționate următoarele:

- Partidul Muncitorilor din Kurdistan (Congresul Poporului din Kurdistan, PKK, KONGRAGEL, KADEK), grupare cu fundamente marxist-leniniste, al cărei obiectiv este crearea unui stat kurd independent. Principalele ținte ale actelor teroriste au fost forțele guvernamentale de securitate din Turcia, oficiali turci locali și locuitori ai satelor care se opuneau grupării.
- Hezbollah-ul turc, organizație fundamentalist islamică kurdă care a apărut ca reacție la acțiunile grupării teroriste de extremă stângă Partidul Muncitorilor din Kurdistan împotriva musulmanilor din sud-estul Turciei, unde dorește să instaureze un stat fundamentalist

islamic independent.

- Partidul/Frontul Revoluționar de Eliberare a Poporului (DHKP/C), promovează o ideologie marxist-leninistă și se declară în mod virulent împotriva SUA, NATO și împotriva administrației turcești.

La rândul său, Federația Rusă se confruntă cu o mare provocare la adresa securității naționale și regionale - „palestinizarea” Caucazului de Nord. Administrația de la Kremlin apreciază că situația din Cecenia s-a stabilizat în ultimii ani, cu participarea unor impresionante forțe militare ruse, însă pe plan mai larg zona Caucazului de Nord rămâne marcată de ciocniri cu islamisti radicali, organizați pe fronturi distincte în principalele enclave cu populații preponderent musulmane, în unele dintre acestea legile statului fiind înlocuite cu *Sharia* islamică. Securizarea zonei devine cu atât mai importantă pentru F. Rusă cu cât singurul port rus important la Marea Neagră - Novorosiisk, prin care trec exporturile de petrol către Europa, este înconjurat de un arc de instabilitate.

În ceea ce privește Ucraina, o zonă cu un grad de risc apreciabil, prin prisma prezenței unor organizații islamiste extremiste, o reprezintă Peninsula Crimeea. Aceste organizații sunt în strânsă legătură cu mișcările separatist-teroriste din Cecenia, având *wahhabismul* ca bază ideologică comună. Totodată, Crimeea a devenit unul din locurile „de atracție” pentru luptătorii ceceni, care încearcă să facă din această zonă un loc de propagare a ideologiei *wahhabite* și o bază logistică și umană pentru sprijinul acțiunilor teroriste din Afganistan, Irak sau Cecenia. Răspândirea cultului *wahhabit* în Crimeea, în rândul comunității tătare, reprezintă mai mult un pericol la adresa securității regionale decât a Ucrainei. În plus, zona poate fi folosită pentru tranzitul unor elemente teroriste/extremiste către Europa de Vest.

În ceea ce privește România, principalele amenințări de natură teroristă la adresa securității naționale derivă din evoluțiile externe care pot influența dinamica unor organizații străine considerate pe plan internațional drept teroriste. Acestea sunt reprezentate în România de nuclee care, deși nu au întreprins acțiuni teroriste asupra unor obiective de pe teritoriul național, și-ar putea modifica, în viitor, această atitudine.

În România, infiltrarea actorilor terorismului

internațional și transnațional s-a produs începând cu anii '90, constatându-se, în prezent, tendința de structurare a unor adevărate rețele și filiale autonome. Acestea acționează ilegal, sub diferite acoperiri, în vederea colectării de fonduri pentru organizațiile teroriste, strângerii de informații despre potențialele ținte de pe teritoriul țării noastre și organizării unor structuri logistice capabile să sponsorizeze viitoare atacuri.

Prezența în România a aproximativ 10.000 de kurzi, mulți membri activi sau simpatizanți ai PKK, reprezintă un factor important de amenințare, deoarece această organizație folosește în mod tradițional teritoriile țărilor gazdă din Europa ca teatru de acțiuni contra intereselor Turciei, uneori împreună cu elemente ale Frontului Revoluționar de Eliberare Populară.

Organele mandatate cu apărarea siguranței naționale au descoperit în România și prezența unor elemente teroriste aparținând Babbar Khalsa și Tigrii Eliberatori ai Eelamului Tamil (L.T.T.E.), în condițiile în care România s-a confruntat, în anul 1991, cu un atac terorist dirijat împotriva unui diplomat indian.

O altă amenințare teroristă o reprezintă prezența și activitatea unor membri și susținători ai organizațiilor palestinienne care se opun procesului de pace din Orientul Apropiat (*Al-Fatah-Consiliul Revoluționar, Frontul Popular de Eliberare a Palestinei, Frontul Democratic de Eliberare a Palestinei și altele*). De asemenea, în România a mai fost constatată prezența și activitatea unor grupări fundamentalist-islamice (Frăția Musulmană, Hezbollah), precum și a unor elemente tactice ale organizațiilor teroriste din Europa Occidentală.

Pericolul pentru siguranța națională a României, ca urmare a prezenței/acțiunilor acestor organizații, este determinat de:

- crearea și consolidarea unor structuri de acoperire, în principal de natură comercială, care asigură condițiile de legalitate privind stabilirea în țara noastră a membrilor acestor organizații teroriste;
- stabilirea în România a unor membri cu experiență din centrele de pregătire ale unor organizații teroriste, care asigură activitățile clandestine de culegere de informații despre reprezentanții legitimi ai Autorității Naționale Palestiniene, obiective israeliene și occidentale din țara noastră;
- menținerea în conservare a unor membri cu

capabilități executive teroriste deosebite, care pot intra în acțiune la ordin;

- preocuparea constantă de realizare a unor depozite clandestine de armament, muniții și explozivi, în vederea folosirii în acțiuni teroriste;
- racolarea de aderenți din rândul cetățenilor români/rezidenților (persoane debusolate, nemulțumite social, cu convingeri etnice/religioase extremiste), în vederea pregătirii și utilizării acestora pentru susținerea și executarea acțiunilor teroriste, contra unor sume mari de bani sau în virtutea unor convingeri;
- existența unor conaționali care derulează activități comerciale sau care au înființat fundații/ asociații în România pentru crearea condițiilor care să faciliteze spălarea banilor proveniți din activități ilicite.

Totodată, atentatele teroriste din SUA, Spania, Marea Britanie și Turcia au adus în prim plan rolul jucat de statele REMN în prevenirea și combaterea pătrunderii ilegale de membri și susținerii logistice și financiare a celulelor europene ale organizațiilor teroriste, cât și rolul ulterior, major în războiul antiterorist, REMN oferind acces direct la zonele de risc din Asia Centrală și Orientul Mijlociu Extins.

În acest context, principalele acțiuni și reacții teroriste, care pot afecta securitatea în REMN, au origini atât regionale, cât și globale, și ar putea include următoarele aspecte:

- intensificarea acțiunilor teroriste cu profil identitar împotriva autorității ruse în Caucazul de Nord și în Asia Centrală;
- recrudescența terorismului etnic și religios și chiar a ostilităților tip gherilă în Nagorno-Karabah, Cecenia, Osetia de Nord, Ingușetia și în alte spații din Caucaz;
- acțiuni ale mafiei internaționale (îndeosebi rusești) în zona Caucazului, pentru crearea unei stări de haos în exploatarea și transportul petrolului;
- acțiuni ale separatiștilor de la Tiraspol pentru menținerea unei stări de tensiune în zonă, care să asigure condițiile exercitării și menținerii influenței rusești în acest spațiu;
- acțiuni de destabilizare încurajate sau întreținute de diferite cercuri de interese politice și economice care urmăresc realizarea unor obiective punctuale, în principal de natură financiară;
- acțiuni teroriste ale rețelelor de traficanți sau în sprijinul acestor rețele.

O tendință importantă pentru activitățile teroriste din REMN o reprezintă trecerea de la grupări bine localizate, organizate în jurul unei anumite baze teritoriale sau regionale, susținute uneori de state-sponsor, la rețele internaționale, delocalizate. Acestea apelează tot mai mult la surse alternative de finanțare, inclusiv la sponsorizare privată, trafic de narcotice, crimă și comerț ilegal. Datorită disponibilității de a forma alianțe practice, conjuncturale, a sporit și caracterul de imprevizibilitate al acțiunilor pe care le coordonează, precum și capacitatea acestor rețele de a comite acte de violență extremă.

Deosebit de actuală este amplificarea terorismului cu caracter etnic și religios, aflat la originea unui mare număr de incidente care s-au produs în lume în decursul ultimilor ani. De asemenea, așa-numitul *terorism național* continuă să fie prezent în numeroase state, majoritatea cazurilor fiind consecința tensiunilor politice atribuite revendicărilor teritoriale, conflictelor etnice și religioase sau unor regimuri politice instabile. Cazuistica în materie relevă faptul că anumite state continuă să finanțeze și să asigure grupurilor teroriste susținerea logistică, existând încă tabere de antrenament în Asia, în Orientul Mijlociu și în Africa de Nord.

Teroriștii își perfecționează constant metodele, atât pe plan acțional, cât și în ceea ce privește manipularea opiniei publice și a mass-media. Astfel, imensul interes pe care îl suscită acest fenomen în mediile de informare a favorizat difuzarea imaginilor atentatelor dincolo de granițele statului în care au fost comise, ceea ce conduce, în mod perfid, la o popularizare a cauzei lor.

Terorismul nu va putea fi eradicat complet, deoarece este un fenomen imposibil de anihilat pe termen scurt. Comunitatea internațională are însă puterea să-l pună sub supraveghere, să-i limiteze efectele și să protejeze omenirea împotriva lui. De aceea, prima măsură de protecție este cunoașterea profundă a acestui fenomen, în toată complexitatea lui, inclusiv sub noile sale aspecte, depistarea cauzelor care-l generează, precum și executarea de acțiuni unitare și concertate asupra reprezentanților acestuia.

ROMÂNIA ȘI SPAȚIUL MĂRII NEGRE. EVOLUȚII ȘI PERSPECTIVE

*Ambasador Nicolae MICU**

Evoluții geopolitice în Estul Europei

Faptul că la reuniunea la nivel înalt a țărilor NATO, desfășurată la București în aprilie 2008, membrii Alianței nu au putut ajunge la un consens asupra acordării planului de acțiuni pentru aderare (Membership Action Plan) Georgiei și Ucrainei, a ridicat un semn de întrebare în legătură cu perspectivele extinderii NATO în zonele respective. Patru luni mai târziu a urmat războiul georgiano-rus (august 2008), încheiat printr-o mediere hotărâtă și eficientă a președintelui Franței, Nicolas Sarkozy, în calitate de reprezentant al statului care deținea președinția Uniunii Europene, dar și cu proclamarea independenței a două regiuni ale Georgiei - Osetia de Sud și Abhazia. Federația Rusă a găsit în proclamarea unilaterală anterioară a independenței Kosovo, un temei și o justificare pentru recunoașterea noului statut al celor două entități georgiene.

În ultimul timp, și în special după instalarea la Washington a noii administrații americane, situația geopolitică din Regiunea Extinsă a Mării Negre a cunoscut schimbări sensibile. Cea mai semnificativă schimbare în situația geopolitică a spațiului extins al Mării Negre constă într-o deplasare a accentului politicii externe a celui mai puternic stat al lumii - SUA - din Europa către Asia. Din punct de vedere al intereselor naționale și globale americane, rațiunile acestei reorientări de accent sunt clare și logice. În primul rând, președintele Barack Obama a moștenit de la predecesorul său o situație de neînviat: războiul de opt ani din Afganistan și cel de șase ani din Irak, care au cauzat SUA imense pagube materiale, numeroase victime și, foarte important, o scădere considerabilă a prestigiului și influenței sale în lume. Pentru

ieșirea onorabilă din aceste conflicte în care numai abordarea militară nu pare capabilă să ofere soluții viabile, ca și pentru scoaterea din impas a negocierilor vizând pacea în Orientul Mijlociu și pentru rezolvarea dosarelor nucleare ale Iranului și Coreei de Nord, SUA au nevoie vitală de concursul politic și diplomatic al Federației Ruse, Chinei, Turciei, Iranului și al altor state asiatice.

Tocmai de aceea, guvernul SUA a decis să modifice poziția americană din ultimii ani față de lumea islamică și să caute căi de normalizare a relațiilor cu Iranul. Actualmente, în SUA se înțelege tot mai clar că fără un concurs pozitiv din partea Iranului, este dificilă, dacă nu chiar imposibilă, o stabilizare a situației din Irak și Afganistan, care să permită ieșirea responsabilă din aceste conflicte. Această înțelegere explică, în mare măsură, o serie de acte și demersuri ale noii administrații americane. Astfel, prima vizită a unui înalt reprezentant al noului guvern al SUA, secretarul de stat Hillary Clinton, în afara continentului american nu a mai avut loc în Europa, conform tradiției, ci în Asia. Această vizită a inclus, pe lângă Japonia, Coreea de Sud și China, de asemenea, Indonezia, în calitate de cel mai populat stat musulman. Iar când a venit în Europa pentru reuniunile G-20, NATO și ale parteneriatului SUA-UE, în primăvara acestui an, președintele Obama a vizitat o singură țară în context bilateral - Turcia, în special pentru influența pe care o are acest stat în Orientul Mijlociu, Irak, Afganistan și Iran și, bineînțeles, în regiunea Mării Negre, Caucazul de Sud și Asia Centrală. Totodată, Turcia este privită ca un factor esențial de legătură și bună înțelegere între lumea creștină (europeană și transatlantică) și cea musulmană, jucând, în același timp, un rol major în tranzitul de petrol și gaze din zona Caspicii și Asiei Centrale către Europa și, implicit, în asigurarea securității energetice europene.

În aceeași logică se înscrie și suspendarea proiectului de amplasare în Republica Cehia și

* **Nicolae Micu**, fost ambasador extraordinar și plenipotențiar și reprezentant permanent al României la Consiliul Europei, este în prezent redactor-șef al revistei *Romanian Journal of International and Regional Studies*, publicație editată de Institutul Român de Studii Internaționale din cadrul Fundației EURISC.

Polonia a unui sistem de apărare anti-rachetă, care era privit de către Federația Rusă ca o amenințare la adresa securității sale, iar de către Iran ca o măsură incompatibilă cu intențiile declarate ale guvernului american de a căuta o reglementare diplomatică a neînțelegerilor cu această țară. Acordul semnat la 10 octombrie a.c. între Turcia și Armenia cu privire la normalizarea relațiilor dintre cele două state introduce, la rândul său, un element semnificativ nou în ecuația cooperării regionale din Regiunea Extinsă a Mării Negre, cu consecințe potențial favorabile pentru reglementarea conflictului din Nagorno - Karabah.

Pe de altă parte, criza economică globală a afectat sever și economia țărilor din spațiul Mării Negre, obligându-le să caute mai insistent modalități de intensificare a cooperării lor bilaterale și regionale, ca și a raporturilor dintre ele și Uniunea Europeană, în perspectiva eventualelor aderări la această organizație.

Cerințe ale cooperării regionale în zona Mării Negre

Noua conjunctură internațională invită la un efort sporit din partea statelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre și a Uniunii Europene pentru amplificarea cooperării regionale în vederea consolidării păcii, stabilității și securității, ca și a accelerării proceselor de dezvoltare economică în această importantă parte a continentului. În gândirea politică europeană se afirmă, tot mai pregnant, convingerea că obiectivul creării unei Europe democratice, pașnice și unite, enunțat în Carta de la Paris pentru o nouă Europă (din noiembrie 1990), și al exercitării efective a rolului de echilibru al Uniunii Europene pe scena mondială nu va putea fi atins pe deplin atât timp cât părți ale continentului vor continua să rămână instabile.

În plus, asigurarea stabilității în zona Mării Negre, ca spațiu de legătură cu zonele bogate în hidrocarburi din bazinul Mării Caspice, Asiei Centrale și Golfului Persic, este de o însemnătate fundamentală pentru securitatea energetică europeană. În același sens, este neîndoielnic că numai în condiții de pace și stabilitate și printr-o largă cooperare regională pot fi combătute eficient fenomenele de crimă organizată, trafic ilicit de stupefianți și arme, terorism și degradare a mediului, și depășite diferendele și conflictele din zonă, care amenință, într-o măsură crescândă, întreaga Europă. Toate acestea indică, în mod

clar, rațiunile prezenței Uniunii Europene în formularea și înfăptuirea proiectelor regionale din bazinul Mării Negre și evidențiază, totodată, cerințele unei implicări mai substanțiale a UE în eforturile de pace, stabilitate și progres din această zonă.

Mecanismele cooperării în Regiunea Extinsă a Mării Negre

Pentru promovarea cooperării regionale, a păcii și stabilității în zona Mării Negre, nu lipsesc mecanismele de acțiune multilaterală special create în acest scop. Curând după căderea barierelor ideologice din Europa, cele șase state riverane la Marea Neagră - Bulgaria, Georgia, România, F. Rusă, Turcia și Ucraina - împreună cu alte cinci națiuni situate în proximitatea acestui spațiu - Albania, Armenia, Azerbaidjan, Grecia și Republica Moldova, au adoptat la inițiativa Turciei (Istanbul, 25 iunie 1992), programul de Cooperare Economică a Mării Negre. Filozofia de bază a acestei inițiative constă în aceea că o cooperare regională reușită, de natură să contribuie la accelerarea proceselor de dezvoltare economică și socială, care reprezintă interesul major comun al tuturor țărilor din zonă, ar conduce inevitabil la creșterea încrederii reciproce dintre ele și, implicit, la crearea unui climat mai favorabil pentru reglementarea prin eforturi unite a problemelor din această parte a Europei.

Inițiativa a fost gândită, de asemenea, ca o parte integrantă a proceselor de integrare europeană și ca un aport important la efortul istoric de edificare a unei Europe unite, democratice, pașnice și prospere. Amplificarea cooperării multilaterale dintre țările din spațiul pontic a condus, în 1998, la crearea Organizației pentru Cooperare Economică a Mării Negre (OCEMN). În contextul OCEMN, la care s-a alăturat și Serbia, și în strânsă conlucrare cu aceasta, o serie de alte structuri aduc contribuții semnificative, fiecare în sfera sa de activitate, la întărirea cooperării și înțelegerii reciproce în zonă. Aceste structuri cuprind Adunarea Parlamentară a OCEMN, Banca pentru Comerț și Dezvoltare a Mării Negre, Consiliul Oamenilor de Afaceri, Centrul Internațional de Studii în problemele Mării Negre, Rețeaua Universităților din regiunea Mării Negre, Euroregiunea Mării Negre. Deși OCEMN s-a consacrat de la început impulsivității cooperării regionale, în special pe plan economic, ea joacă, în același timp, un rol

important în domeniul securității, cum ar fi combaterea crimei organizate, în înțelesul larg al cuvântului, sau conlucrarea în lichidarea situațiilor de catastrofe naturale sau tehnologice. Totodată, întâlnirile periodice ale miniștrilor de externe, cu ocazia reuniunilor consiliului ministerial, joacă un rol de primă însemnătate în dezvoltarea cooperării politice și realizarea unei mai bune înțelegeri între statele din regiune. Celelalte mecanisme din structura OCEMN contribuie și ele semnificativ la colaborarea regională în domeniile parlamentar, investițional, academic, științific și al autorităților locale.

Cunoscutul specialist în istoria Mării Negre, Neal Ascherson, consideră că semnificația specială a Cooperării Economice a Mării Negre constă tocmai în faptul că, pentru prima dată în istoria milenară a acestei regiuni, toate națiunile din Bazinul Mării Negre au decis să se reunească pentru a examina împreună, ca parteneri egali, problemele lor comune și să adopte decizii corespunzătoare intereselor lor. Este posibil, conchide Ascherson, „*ca soarta a însăși Mării Negre, a apelor și faunei sale să înceapă să realizeze ceea ce activitatea umană nu a reușit să înfăptuiască în decurs de atâtea milenii: unirea popoarelor care trăiesc în jurul său.*”¹

Pentru Uniunea Europeană, asigurarea stabilității în Regiunea Extinsă a Mării Negre este de însemnătate fundamentală, din mai multe puncte de vedere. În primul rând, această zonă este parte integrantă a continentului european și, ca atare, este crucial ca evoluția ei să meargă în aceeași direcție a edificării unei Europe unite, democratice, pașnice și prospere. În al doilea rând, Regiunea Extinsă a Mării Negre este un coridor esențial de transport de resurse energetice din zona Mării Caspice, Asiei Centrale și Golfului Persic către Europa, care depinde într-o măsură substanțială, de importurile de petrol și gaze. Prin urmare, stabilitatea și securitatea spațiului pontic reprezintă o condiție esențială a siguranței infrastructurilor de energie din această zonă și, în acest sens, o componentă majoră a securității energetice europene. În al treilea rând, în această parte estică a Europei, persistă un număr de conflicte așa-zise „înghețate” și stări de tensiune, care frânează cooperarea regională, menține în zonă un climat de neîncredere și

instabilitate și proiectează pe tot continentul spectrul unor noi posibile explozii și confruntări militare. Este vorba de conflictele din Nagorno - Karabah și Transnistria, ca și de stările de tensiune generate de războiul georgiano-rus și de proclamarea unilaterală a independenței Abhaziei și Osetiei de Sud.

Toate aceste rațiuni au determinat Uniunea Europeană să întreprindă, în ultimii ani, o serie de inițiative menite să asiste statele din bazinul Mării Negre în eforturile de stimulare a cooperării regionale și de consolidare a stabilității și securității în regiune, precum și în aspirațiile lor de aderare la această organizație. Prima dintre aceste inițiative, cunoscută sub denumirea de Politica Europeană de Vecinătate (PEV), și-a propus dezvoltarea colaborării dintre UE și 17 state din spațiile pontic și mediteranean, în vederea grăbirii proceselor de apropiere treptată a acestora de standardele comunitare pe plan politic, umanitar, juridic și economic. În zona Mării Negre, țările care au beneficiat de programele PEV - Armenia, Azerbaidjan, Georgia, R. Moldova și Ucraina - au făcut pași însemnați pe traiectoria integrării lor europene.

Prin aderarea Bulgariei și a României la Uniunea Europeană, la 1 ianuarie 2007, UE a devenit o entitate riverană la Marea Neagră. De pe această poziție, ea a înțeles mai bine interesul său major în participarea la proiecte regionale vizând modernizarea și dezvoltarea infrastructurilor de transport, comunicații și energie, combaterea crimei organizate, traficului ilicit de stupefiante și arme, protecția mediului și reglementarea diplomatică a conflictelor și diferendelor din zonă. Astfel, în urma insistențelor Greciei, României, Bulgariei și a celorlalți membri ai OCEMN ca UE să susțină mai substanțial cooperarea regională în spațiul Mării Negre, tot așa cum a făcut-o și în cazul colaborării în zona Mării Baltice, Uniunea Europeană a răspuns

¹ Neal Ascherson, *Black Sea*, Jonathan Cape, London, 1995, pag.270

pozitiv prin inițiativa din 11 aprilie 2007, privind Sinergia Mării Negre. După cum se știe, aceasta a fost lansată oficial la reuniunea miniștrilor de externe ai țărilor UE și ale OCEMN, din 14 februarie 2008, de la Kiev.

Cea mai recentă inițiativă a UE, formulată la propunerea Poloniei și Suediei, vizând cooperarea regională în zona Mării Negre, este Parteneriatul Estic (PE), lansat oficial la Praga, la data de 7 mai 2009. Inițiativa are ca principal obiectiv o intensificare a colaborării dezvoltate de UE în ultimii ani în cadrul Politicii Europene de Vecinătate cu cinci state din Regiunea Extinsă a Mării Negre - Armenia, Azerbaidjan, Georgia, R. Moldova și Ucraina – plus Belarus. În esență, Parteneriatul Estic își propune să sprijine mai substanțial cele șase țări partenere în accelerarea proceselor de apropiere a acestora de standardele UE, în perspectiva eventualei lor aderări la această organizație. Programele care sunt sau urmează să fie înfăptuite în cadrul PE, și cărora UE le va aloca aproape 800 de milioane de euro pentru viitorii patru ani, vor cuprinde, în principal, patru domenii esențiale: promovarea democrației, buneii guvernări și a stabilității în aceste țări; stimularea integrării economice și a convergenței lor cu politicile sectoriale ale UE; asigurarea securității energetice; încurajarea contactelor între oameni în raporturile țărilor partenere cu UE. În desfășurarea acestor programe, UE și statele partenere urmează să organizeze reuniuni la nivel înalt odată la doi ani, întâlniri ale miniștrilor de externe anual și ședințe la nivel de experți de două ori pe an pentru fiecare dintre cele patru domenii menționate. Este de așteptat ca înfăptuirea proiectelor din cadrul PE să contribuie sensibil la stabilitatea, securitatea și prosperitatea țărilor partenere, precum și ale întregii zone.

Pe lângă cele trei direcții de acțiune desfășurate de UE în Regiunea Extinsă a Mării Negre, sunt de avut în vedere, desigur, celelalte două programe esențiale ale acesteia în zonă: Parteneriatul strategic UE - Rusia și negocierile de preaderare UE - Turcia. Toate aceste inițiative și programe de cooperare regională în bazinul Mării Negre, împreună cu proiectele înfăptuite în cadrul OCEMN și al instituțiilor sale, sunt, fără îndoială, complementare, scopul lor comun fiind accelerarea progresului și consolidarea stabilității și securității în întregul spațiu pontic.

Perspectivile cooperării multilaterale în regiunea Mării Negre

Privind spre viitor, este evident că Regiunea Extinsă a Mării Negre dispune de un potențial considerabil de dezvoltare, în continuare, a cooperării regionale, în avantajul major al statelor din această parte a Europei și al întregului continent. Uniunea Europeană, prin țările membre din zonă - Bulgaria, Grecia și România - și prin inițiativele sale la Marea Neagră poate contribui, de asemenea, într-o măsură substanțială la înscrierea tuturor statelor din acest spațiu pe traiectoria valorilor politice, economice, democratice și de securitate europene. Un aport semnificativ la stabilitatea și securitatea regiunii, și în special la aprofundarea reformelor democratice și la eforturile de reglementare pașnică a conflictelor și diferendelor din această parte a continentului, revine Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) și Consiliului Europei (CE). În calitatea lor de state membre ale celor două organizații, toate națiunile din spațiul pontic au subscris la principiile și valorile OSCE și CE și, prin urmare, la obligația respectării și transpunerii lor în viață. În același spirit, și NATO, prin membrii săi de la Marea Neagră - Bulgaria, Grecia, România și Turcia - și prin parteneriatele promovate de Alianță cu Federația Rusă, Ucraina și alte țări din regiune, este în poziția de a aduce o contribuție esențială la stabilitatea și securitatea acestui spațiu, în interesul comun al tuturor statelor din zonă, al întregii Europe, al SUA și al păcii mondiale.

Nu în ultimul rând, Organizația Națiunilor Unite (ONU), prin atenția crescândă pe care o atribuie extinderii cooperării regionale în diferite zone ale globului și prin statutul de observator al OCEMN la ONU, reprezintă un sprijin considerabil în favoarea adâncirii colaborării multilaterale în Regiunea Extinsă a Mării Negre.

Rolul României

România, ca stat membru al UE, NATO, OSCE, Consiliului Europei și ONU, riveran la Marea Neagră și având raporturi tradițional bune cu toate celelalte națiuni din spațiul pontic, are de jucat un rol important în creșterea eficacității OCEMN și în promovarea inițiativelor UE în această parte a Europei. De altfel, factori de răspundere ai Uniunii Europene au subliniat, în nenumărate ocazii, că aceasta așteaptă din partea țării noastre contribuții de substanță la construirea

unui climat de încredere și bună vecinătate între toate țările din regiunea Mării Negre și la amplificarea cooperării între ele și UE. În acest sens, țara noastră care, împreună cu Bulgaria și Grecia, a jucat un rol deosebit în lansarea Sinergiei Mării Negre, poate acționa acum, în zonă și la Bruxelles, pentru dezvoltarea acestei inițiative într-o strategie a Uniunii Europene, cu obiective și priorități precise pentru spațiul pontic, după modelul strategiilor UE pentru regiunea Mării Baltice și pentru Procesul de Cooperare Dunăreană. De asemenea, având în vedere faptul că problemele acestei părți a Europei nu pot fi soluționate decât prin mijloace politico-diplomatice, printr-o cooperare largă, cu luarea în considerare a intereselor tuturor părților în cauză, ar fi potrivită

crearea la nivelul instituțiilor specializate din țară (MAE, în primul rând) a unui mecanism special de conciliere și mediere pentru încurajarea soluționării diferendelor și conflictelor din Regiunea Extinsă a Mării Negre. Pentru succesul inițiativelor românești în acest spațiu, este, desigur, esențial ca substanța lor să fie stabilită în strânsă conlucrare cu Turcia, Grecia, F. Rusă, Ucraina, precum și cu celelalte state din zonă.

O asemenea abordare ar contribui, în mod efectiv, la întărirea poziției României în regiune, sporind, în același timp, influența sa în debaterile din cadrul Uniunii Europene cu privire la construcția europeană și la creșterea rolului moderator al UE în politica mondială.

NECESITATEA REALIZĂRII UNEI CULTURI DE INTELLIGENCE ÎN DOMENIUL MILITAR

Col. dr. Constantin APETROAIE*

„Agențiile de informații care își ignoră trecutul sunt la fel de vulnerabile ca persoanele care își pierd memoria”.

Christopher Andrew și David Dilks

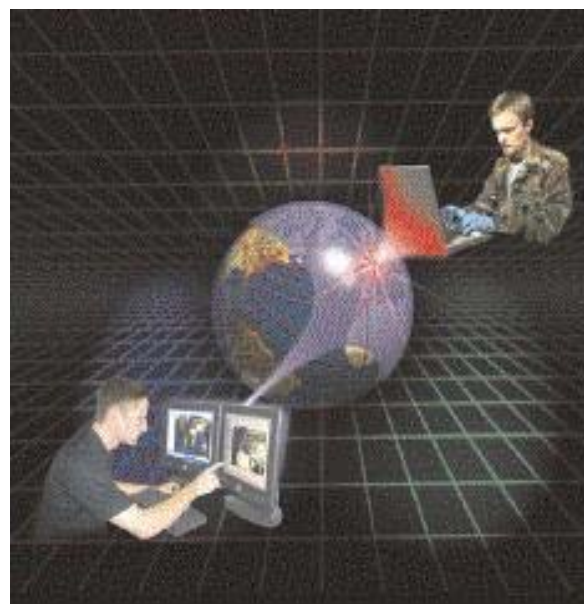
Strategia de Securitate Națională a României subliniază că „la început de mileniu, lumea a intrat într-o nouă fază a evoluției sale, marcată de coexistența și confruntarea unor tendințe pozitive majore cu altele care generează riscuri, amenințări și pericole. Vechea ordine mondială, bazată pe o logică bipolară - caracterizată de rivalitate și capacitate de anihilare reciprocă a unor blocuri de state - a dispărut, iar tranziția postbipolară s-a încheiat, în timp ce germenii construcției unei noi arhitecturi globale de securitate ocupă un loc tot mai important în cadrul preocupărilor comunității internaționale”¹.

Lumea se află într-un amplu proces de transformare și remodelare, caracterizat, pe de o parte, de extinderea valorilor occidentale, reprezentate de afirmarea democrației, a drepturilor omului și a principiilor economiei de piață, iar pe de altă parte, de cristalizarea unor ideologii fundamentaliste și extremiste, de promovarea terorii și amenințării cu forța. În paralel, se constată menținerea și diversificarea riscurilor de natură militară și nonmilitară, în primul rând a terorismului, precum și creșterea gradului de vulnerabilitate a instituțiilor internaționale și naționale în fața acestora.

Caracteristicile vieții social-politice și economice mondiale necesită o nouă abordare a activității de informații, abordare care să permită eliminarea neajunsurilor politice și profesionale care au influențat negativ această activitate. Acțiunile desfășurate de grupări teroriste au scos în evidență faptul că existența unor deficiențe în activitatea de informații generează o mare vulnerabilitate a țintelor la atacurile asimetrice. Contracararea riscurilor, amenințărilor directe și

vulnerabilităților potențiale, inclusiv a celor transnaționale, de genul terorismului, necesită o angajare totală și susținută a structurilor de informații militare, știut fiind că cine deține informația, deține puterea.

Astfel, pentru ca factorii de decizie politico-militari și militari, precum și comandanții tuturor structurilor tactic-operative să poată lua cele mai bune decizii în timp util, este necesar, pe de o parte, ca structurile destinate activității de informații să asigure produse specifice de calitate din domeniul informațiilor pentru apărare cu privire la problemele de interes național, iar pe de altă parte, liderii politico-militari și militari să posede cunoștințele necesare exploatarei, manipulării și difuzării, în deplină siguranță și în cunoștință de cauză a informațiilor disponibile.

Din aspectele menționate reiese **necesitatea formării și dezvoltării unei concepții unitare**, comune, atât la nivelul producătorilor, cât și al beneficiarilor produselor de intelligence. Realizarea unei astfel de concepții trebuie să se fundamenteze pe o **cultură de intelligence** la nivelul întregului

* **Col. dr. Constantin Apetroaie** este expert pe probleme de analiză de intelligence în cadrul Direcției Generale de Informații a Apărării.

¹ *Strategia de Securitate Națională a României*, 2007, p.9

spectru militar. Demersul de a stabili necesitatea reală a formării unei culturi de intelligence în domeniul militar ar putea fi mai ușor înțeles prin definirea separată a *culturii* și *intelligence*-ului și, pe această bază a *culturii de intelligence*, ca parte a culturii de securitate atât la nivel general, cât și în cazul nostru particular.

La nivelul factorilor de decizie politică și politico-militară este necesar să existe o înțelegere cuprinzătoare a culturii, atât organizaționale, cât și sociale, în scopul conștientizării eficienței activităților specifice, pe de o parte, și înțelegerii necesității modificării comportamentului organizațional într-un mod cerut de o viziune strategică.

În sensul cel mai larg, noțiunea de *cultură* desemnează totalitatea credințelor de bază, valorilor și criteriilor care ghidează comportamentul social, modul în care definesc ceea ce este drept și corespunzător și felul în care fac aprecieri asupra lor și a altora. *Cultura* este, prin urmare, un cadru comun de referință în care oamenii dezvoltă pârghiile adecvate, prin care se realizează consensul asupra aspectelor importante, și stabilesc scopurile comune și obiectivele de realizat. Acest cadru comun de referință reprezintă un instrument de descifrare a tiparelor (*patterns*) de producere a evenimentelor, în special a intențiilor și acțiunilor altor oameni. *Cultura*, ca și cadru comun de referință, devine astfel importantă pentru o comunicare eficientă. Elementele care concură la formarea ideii generale de cultură sunt normele, valorile, tradițiile, credințele și, nu în ultimul rând, practicile etice.

Termenul de *intelligence* a fost și este abordat diferit în funcție de cultură, evoluție istorică și preocupările cercetării științifice în domeniu. Cea mai simplă definiție ar fi aceea că *intelligence*-ul reprezintă capacitatea de a avea informații pentru a înțelege și rezolva o problemă sau „capacitatea de trata situații noi prin furnizarea de răspunsuri alternative”¹. Dintr-o perspectivă mai complexă, activitatea de informații poate fi abordată ca **proces** (succesiune de activități prin care informațiile secrete sunt colectate, analizate și diseminate), ca **produs** (analize, rapoarte, prezentări generatoare de acțiune) și ca **organizație** (o comunitate de unități sau agenții

care desfășoară activități specifice)².

Dacă unele definiții tratează noțiunea de *intelligence* într-un mod restrictiv, cu referire doar la una din componentele sale (capacități, activități, operații), Stevan Dedijer apreciază că *intelligence* reprezintă însăși informația și procesarea sa, iar organizația care se ocupă de ea caută să o obțină, să o evalueze și s-o utilizeze în condiții mai mult sau mai puțin secrete, de competiție sau de cooperare, necesare conducerii oricărui sistem social și în strânsă legătură cu natura, capacitatea, intențiile, operațiile actuale sau potențiale ale opozanților interni sau externi³.

Dacă Michael Hermann, fost ofițer în serviciile de informații britanice, consideră că *intelligence* reprezintă o formă a puterii statului⁴, potrivit altor teoreticieni acesta nu este decât un mijloc de exercitare a puterii politice.

Succesul în *intelligence* contribuie la stabilitatea și securitatea unei națiuni. Pe de altă parte, scăderea încrederii în securitatea individuală, în capacitatea statului de a-și proteja cetățenii și valorile fundamentale poate avea ca efect discreditarea instituțiilor de *intelligence* în rândul populației.

Sintagma „*cultură de intelligence*” poate fi definită ca un complex de norme, concepte, valori, tradiții, credințe și practici etice prin intermediul căruia personalul, altul decât cel care lucrează în serviciile de informații, este pregătit să asigure, atât la pace, cât și în situații conflictuale, protecția valorilor, istoriei și tradițiilor naționale față de un potențial adversar, din perspectiva activității de *intelligence*. Problema culturii de *intelligence* este de mare actualitate și armatele moderne au definit atât modalitățile de realizare, tipul și durata cursurilor, cât și structurile care organizează și desfășoară activitățile de învățământ în domeniul *intelligence*. Nivelul cunoștințelor transmise este diferit, în funcție de gradul cursanților și locul ocupat de aceștia în cadrul ierarhiei militare.

Pentru a putea identifica, în continuare, utilitatea și căile de promovare a *culturii de intelligence*, se impune abordarea *culturii de*

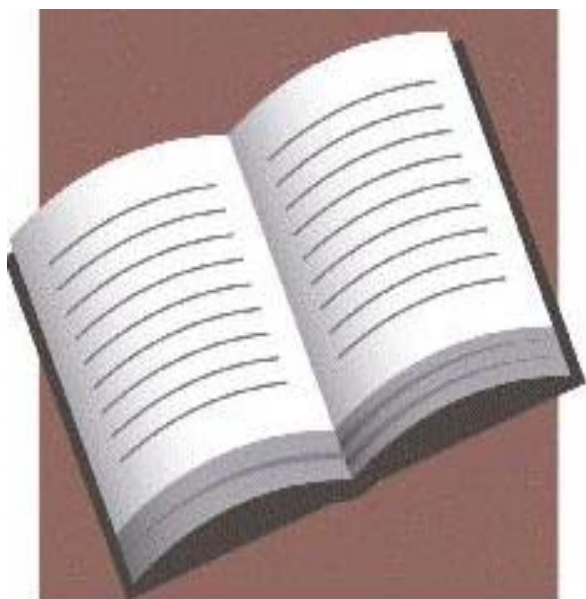
¹ G.D. Garson, *Handbook of Political Science Methods*, Holbrook Press, 1976, în *O provocare strategică: războiul informațional*, 2002, pag. 92

² Gheorghe Savu, Adrian Pârlog *Producția de intelligence*, Editura MEDRO, 2008, pag. 25

³ Stevan Dedijer, „Development & Intelligence 2003-2053”, *National security and the future*, vol.3 No.3-4. September 2002, Zagreb, pag. 3-14

⁴ Michael HERMANN, *Intelligence power in peace and war*, Cambridge University Press, 2003, p. 10

securitate (concept care include *cultura de intelligence*), iar pentru completarea acestui cadru, ar putea fi invocate și unele elemente asociate *culturii de securitate* la nivel european.

La modul general, *cultura de securitate* reprezintă pregătirea întregii societăți în spiritul apărării patriei, respectării legii și valorilor naționale, a obiceiurilor neamului și tradițiilor pentru contracararea unui posibil adversar intern sau extern, constituind un reper de conduită, moral, educativ și formativ.

Pentru realizarea unei culturi naționale de securitate este necesară și cunoașterea culturii de securitate a comunității europene. Creșterea numărului de operații în afara granițelor, a misiunilor desfășurate în contextul *Politicii Europene de Securitate și Apărare*, a măsurilor antiteroriste luate, precum și întărirea angajamentelor de a atinge cerințele de prevenire a conflictelor și de management al crizelor, evidențiază clar rolul Uniunii Europene în problematica securității și, prin urmare, nevoia de acceptare și legitimare a acesteia. Instituționalizarea domeniului de securitate a evoluat în discursul european și a plasat răspunsul UE la provocările globale în raport direct cu evoluția culturii europene de securitate. Acesta identifică, pe de o parte, amenințările la adresa Europei și, pe de altă parte, reiterează principiile ce trebuie să călăuzească acțiunile bătrânului continent.

Într-un astfel de context, *strategia europeană de securitate* s-a dovedit a fi un important punct de referință. Deși există încă diferențe de opinie cu privire la formularea unei concepții de securitate

unitare la nivel european, evoluția culturilor naționale de securitate ale statelor din Europa Centrală și de Est a cunoscut un curs ascendent.

În acest context, *cultura de intelligence*, ca parte componentă a *culturii de securitate*, reprezintă o preocupare pentru toate statele și îndeosebi țările membre NATO și/sau UE. Astăzi serviciile de informații pentru apărare nu se mai concentrează aproape exclusiv pe domeniile politico-militar și militar, misiunile lor acoperind parțial multe alte domenii (economic, social, educațional, precum și terorism, crimă organizată, trafic de armament, de persoane și de substanțe interzise etc.).

În domeniul militar, formarea *culturii de intelligence* reprezintă un proces complex și de durată care nu se desfășoară fără dificultăți. Astfel, în unele țări occidentale, s-a constatat că studiile de intelligence, ca disciplină a învățământului academic, au fost dezvoltate cu dificultate la nivelul universităților, posibil și din cauza faptului că o mare parte din conținutul temelor era clasificat și, de asemenea, din cauza reținerilor manifestate de instituțiile respective de învățământ de a conlucra cu serviciile de informații/contrainformații/securitate, de teamă că ar putea fi “penetrate”, “manevrate”, “pervertite” ori “corupte” de către acestea.

În timpul Războiului Rece, doar câteva universități occidentale aveau oferte de cursuri de intelligence și acestea erau mai mult de istorie a informațiilor, în timp ce majoritatea programelor academice de relații internaționale, științe politice și chiar de studii ale conflictelor evitau să facă orice referiri la *intelligence*. La sfârșitul secolului trecut, un raport întocmit de

conducerea Asociației Școlilor de Relații Internaționale din Canada acorda o importanță redusă studiilor de securitate, neglijând complet studiile de *intelligence*, care, mai târziu, au fost catalogate drept „dimensiunea lipsă” (*missing dimension*) a studiilor de relații internaționale¹. S-a constatat o dezvoltare a programelor universitare de studii internaționale și de istorie a diplomației în mai multe instituții de învățământ superior, dar fără ca acestea să includă teme de *intelligence*. Interesul mediului academic pentru dependența de *intelligence* a politicului și a relațiilor internaționale a fost “trezit” de preocuparea tot mai pregnantă a publicului pentru evenimentele din Chile (instaurarea, în 1973, a unui regim militar marcat de numeroase încălcări ale drepturilor omului) și Iran (izbucnirea revoluției iranene în 1978), scandalurile politice de amploare (Watergate), dezvăluirile sau mărturisirile unor foști ofițeri de *intelligence*, atentatele teroriste din 11 septembrie 2001 sau evoluțiile recente din teatrele de operații (Irak, Afganistan sau Balcani) cu implicații directe asupra mediului de securitate.

Ca urmare a acestui interes, ofițeri și foști ofițeri de informații cu experiență în domeniul operativ-informativ au fost solicitați să susțină în colegii și universități cursuri cu referiri la activitatea de *intelligence* și să promoveze interesul universitar în acest nou domeniu de studii. În același timp cu instituționalizarea studiilor de *intelligence* în învățământul superior, s-au dezvoltat exponențial cercetarea științifică academică, precum și elaborarea de către studenți a unor materiale pe tematica *intelligence*. Pentru conștientizarea importanței domeniului informațiilor au fost inițiate diferite forme de colaborare (asociații/colegii/institute) pentru studii de securitate și informații, unele devenind forum de dialog pentru guvern, cadre didactice, ofițeri de informații ș.a.

O privire asupra studiilor actuale din alte țări în domeniul *culturii de intelligence* remarcă patru tipuri de abordare a tematicilor: cea din punct de vedere *istoric* (unde accentul este pus pe experiențele anterioare și pe “personalitățile”

în domeniu); *funcțională* (axată pe activitățile și procesele operaționale); *structurală* (studierea rolului serviciilor de informații în derularea relațiilor internaționale) și *politică* (care se adresează factorilor politici de decizie).

În domeniul militar, *cultura de intelligence* reprezintă complexul de norme, concepte, valori, tradiții, credințe și practici etice, prin intermediul căruia personalul armatei este pregătit continuu pentru a fi capabil să asigure, atât la pace, cât și în situații conflictuale, protecția valorilor europene, naționale și militare în fața unui potențial adversar, utilizarea eficientă a informațiilor și produselor informative în luarea deciziilor și hotărârilor și transmiterea oportună a informațiilor obținute.

Implementarea *culturii de intelligence* în rândul forțelor armate ale statelor europene se realizează în funcție de obiectivele propuse și de posibilitățile umane, material-financiare, precum și de asigurarea cadrului legal. O caracteristică comună a acestor state este utilizarea unui personal specializat pentru instruirea specifică a întregului personal din structurile militare, realizarea de studii privind impactul și modul de pregătire în diversele etape ale învățământului militar etc.

Cultura de *intelligence* se formează prin module distincte de pregătire, de-a lungul carierei militare, prin cursuri în cadrul instituțiilor militare de învățământ sau centrelor de pregătire în domeniul *intelligence*.

Baza culturii de *intelligence* se realizează în perioada de formare a viitorilor ofițeri prin „Cursul introductiv în domeniul informațiilor militare”, care pune accentul pe transmiterea și însușirea cunoștințelor legate de ciclul informațional și metodele de prelucrare și exploatare a informațiilor. În cadrul pregătirii militare superioare sunt prevăzute discipline de *intelligence* specifice fiecărei categorii de forțe armate, axate pe însușirea metodelor de culegere și de analiză a informațiilor.

Pregătirea ulterioară a ofițerilor în domeniul *intelligence* se face pe timpul cursurilor de carieră și de nivel în cadrul disciplinei de *intelligence*. La începutul carierei militare, ofițerii sunt școlarizați în *intelligence-ul tactic și pregătirea informativă a câmpului de luptă*. Ulterior, pregătirea continuă cu *intelligence-ul* de nivel operativ și strategic, specific misiunilor categoriilor de forțe ale armatei. Pentru a asigura pregătirea

¹ Christopher Andrews and David Dilks, eds. *The Missing Dimension: Governments and Intelligence Communities in the Twentieth Century*, London and Basingstoke, Macmillan Ltd, 1984, in *Conflict Quarterly*, Winter 1986, pg 58, http://www.lib.unb.ca/Texts/JCS/CQ/vol006_1winter1986/stafford.pdf

necesară conducerii optime a unităților și marilor unități în cadrul tactic și operativ, pentru comandanții de batalioane, regimente și brigăzi sunt organizate cursuri de intelligence.

O atenție deosebită este acordată ofițerilor din unitățile operative cărora le este destinat un curs cu un pronunțat caracter practic, cu durată variabilă, în funcție de domeniul în care se face specializarea.

Pasul premergător pentru acceptarea și generalizarea culturii de securitate (inclusiv a culturii de intelligence) în societatea românească contemporană și clarificarea conceptuală a acestei noțiuni a fost făcut prin adoptarea, la 23 iunie 2005, în Consiliul Suprem de Apărare a Țării, a Doctrinei Naționale a Informațiilor pentru Securitate Națională, care, în Nota de fundamentare, prevede că aceasta *„se adresează factorilor implicați în realizarea securității naționale din sfera legislativului, executivului, sistemului național de securitate, autorităților și instituțiilor publice, organizațiilor de drept privat, celor neguvernamentale, altor forme asociative ale societății civile, constituind baza teoretică a activităților și preocupărilor referitoare la domeniul securității naționale și al serviciilor de informații, contrainformații și securitate”*.

Contextul realităților actuale generate de apartenența României la NATO și UE, precum și experiența obținută în pregătirea și desfășurarea misiunilor în teatrele de operații pun în evidență necesitatea acumulării unor cunoștințe specifice și formării unui limbaj comun domeniului informațiilor pentru apărare. În prezent, personalul Armatei României posedă elemente ale unei culturi de intelligence axate în principal pe probleme legate de pregătirea acțiunilor militare și, într-o mai mică măsură, pe domeniul informațiilor pentru apărare, în ansamblul lor.

Introducerea sistematică a elementelor componente ale culturii de intelligence, în etapa de formare profesională a personalului în cadrul instituțiilor militare de învățământ, reprezintă o necesitate ce derivă din evoluția actuală a mediului internațional de securitate, a riscurilor și amenințărilor la adresa României și a amplorii participării Armatei României la operațiile militare internaționale. Astfel, se impune ca, în cadrul instituțiilor militare de învățământ, să se introducă disciplina ”Informații pentru apărare”, într-un quantum de ore diferit, în funcție de instituția

militară de învățământ și de forma de pregătire. Baza unei culturi de intelligence solide trebuie să înceapă încă din liceele militare, în cadrul ședințelor de pregătire militară, prin abordarea noțiunilor introductive. Formarea culturii de intelligence va continua apoi, pe durata cursurilor din academiile categoriilor de forțe și din școlile de aplicații, cu teme de nivel tactic și tactic-operativ.

La nivelul de pregătire militară superioară, în cadrul Universității Naționale de Apărare este necesar să se introducă disciplina ”Informații pentru apărare” cu teme de nivel operativ și strategic la cursurile de masterat, iar la cursurile post universitare de conducere să includă o tematică specifică privind elemente de conducere a structurilor de informații de la nivel brigadă și superioare, exploatarea eficientă a produselor structurilor de informații pentru apărare, managementul cererilor de informații etc.

Un prim pas în implementarea culturii de intelligence a fost deja făcut prin organizarea și desfășurarea de cursuri de pregătire în domeniul informațiilor pentru apărare în cadrul centrelor de pregătire destinate personalului din structurile de cercetare, informații, contrainformații și cele de securitate militară; prin asigurarea perfecționării pregătirii de intelligence în cadrul unor cursuri postuniversitare organizate de Colegiul de informații pentru apărare, din cadrul Universității Naționale de Apărare, dar și prin demersurile de conștientizare a necesității corelării acestora cu promovarea în carieră pentru comandanții de la eșalon brigadă (similare) și superioare.

În sprijinul formării culturii de intelligence, comandanții și șefii de la toate eșaloanele pot utiliza tehnici și instrumente specifice pregătirii personalului: organizarea și desfășurarea de simpozioane, seminarii și conferințe, promovarea unor articole tematice în publicații militare, elaborarea și editarea unor studii și lucrări de specialitate, pregătirea pentru misiunile externe etc. Studiile de *intelligence* de genul celor menționate nu își propun să pregătească personal care să activeze în domeniul *intelligence*, acest lucru ținând strict de resortul componentelor comunității naționale de informații. Rolul studiilor în cauză, indiferent că se adresează personalului din structurile forțelor armate sau mediului civil, se consideră a fi, de la caz la caz, cel de inițiere/dezvoltare a cunoștințelor și de construire a

încrederii privind strategiile, structurile și funcționarea serviciilor de informații și organismelor de securitate atât în prezent, cât și în perspectivă. Totodată, aceste studii au drept scop educarea participanților în privința aspectelor legate de *intelligence* pentru a contribui la o înțelegere pragmatică a importanței comunității naționale de informații pe multiple planuri, precum și relaționarea factorilor politici, militari, economici, sociali ș.a. cu domeniul *intelligence*.

În prezent, un serviciu de informații pentru apărare este solicitat, tot mai mult, să ofere nu doar produse rezultate din procesarea informațiilor, ci și opțiuni acționale, în baza unor modele de proiectare a deciziilor, capabile să simuleze consecințele deciziilor strategice și să vizualizeze variantele posibile. Se poate astfel afirma că activitatea de *intelligence* devine tot mai mult o activitate bazată mai ales pe colectarea informațiilor din surse deschise/oficiale (media, studii, bănci de date, sondaje etc.), pe prelevarea de date/informații utile și pe utilizarea unor specialiști în modelarea fenomenelor specifice evoluției societății pentru a putea fi astfel integrate cu alte surse secrete tehnice ori umane.

O consecință logică a acestui fapt o reprezintă necesitatea dezvoltării unei culturi temeinice de *intelligence* la nivelul întregului personal al Armatei, astfel încât beneficiarii produselor de *intelligence* să înțeleagă, să aprecieze și să utilizeze la maxim potențialul acestora, indiferent de eșalonul, funcția sau gradul în ierarhia militară.

Adaptarea activității de *intelligence* la noile realități impune reconsiderări fundamentale pornind de la educația și pregătirea profesională a ofițerilor de informații, concomitent cu cea a întregului personal al Armatei, la definirea noilor atribuții și, implicit, a competențelor asumate, de la o nouă matrice legislativă și instituțională, la educația cetățenilor ca factori activi în managementul elementelor asociate securității naționale și, în final, la reconfigurarea relației public-privat în sfera securității.

În concluzie, feed-back-ul culturii de securitate trebuie să fie rezultatul activității de *intelligence* și *counterintelligence*, înțeleasă, acceptată și aplicată conștient la toate nivelurile ierarhiei militare, de la vârful piramidei militare până la ultimul nivel de execuție și în mediul adiacent acestei instituții.

EDUCAȚIA PERMANENTĂ ȘI EFICIENTIZAREA LEADERSHIP-ULUI ÎN DOMENIUL „INFORMAȚII PENTRU APĂRARE”

Drd. Constantin IFRIM*

„Leadership-ul și învățarea sunt indispensabile unul altuia.”
John F. Kennedy

În prezent, în toate organizațiile și la toate nivelurile, este resimțită acut, chiar dacă în diferite grade, nevoia unui *leadership* modern și eficient. Disproporția dintre creșterea exponențială a cererii, în raport cu dezvoltarea insuficientă a capacităților de formare a unui număr suficient de lideri, este universal recunoscută, fiind reflectată atât în lucrările de specialitate¹, cât și la nivelul publicului larg².

Performanța unei organizații care, în funcție de natura și locul acesteia, poate avea o paletă largă de înțelesuri, de la simpla supraviețuire până la nivelul maxim de competitivitate cu întindere cvasi-globală, este determinată de calitatea *leadership*-ului. Acest adevăr incontestabil se manifestă și mai pregnant în cazul organizațiilor care acționează în domenii caracterizate de un grad înalt și foarte înalt de competiție, așa cum este domeniul intelligence.

Toate aceste elemente conduc inexorabil la necesitatea fundamentării și implementării, în etapa actuală, a unui demers sistematic de formare a liderilor, ca o componentă a procesului formării și perfecționării personalului din domeniul informațiilor pentru apărare. Acest demers trebuie, totodată, integrat și coordonat cu celelalte

componente educaționale circumscrise efortului de creare și instituire treptată a unei culturi de intelligence, în cadrul căreia structurile specifice de pregătire în domeniul informațiilor pentru apărare joacă un rol central.

Demersul nostru pornește de la principiul conform căruia succesul reprezintă rezultanta acțiunii combinate a trei componente: auto-perfecționarea, experiența structurată și educația formală. Instituțiile de învățământ (componenta formală) trebuie să direcționeze experiența și să asigure consultanță autoeducației. Este de la sine înțeles faptul că acest tip de implicare, împreună cu faptul că aici se desfășoară și o activitate semnificativă de cercetare fundamentală și specializată, impun ca sarcina orientării întregului proces să revină tot acestora.

Primul pas în această direcție îl reprezintă analiza detaliată a condițiilor contextuale în care se va desfășura procesul menționat. În pofida existenței unui număr foarte mare de studii, analize și teorii în materie de *leadership*, ceea ce

* **Drd. Constantin IFRIM** este comandor în cadrul Direcției Generale de Informații a Apărării.

¹ James MacGregor Burns, „Leadership” și „The crisis of Leadership” în *The Leader's Companion*, cap.2: „Una din cele mai intense nevoi ale timpurilor noastre o reprezintă foamea după un leadership adecvat și creativ”, „Running alone, Presidential Leadership JFK to Bush II”: *America are nevoie de lideri mai buni*; John W Gardner, „The Cry for Leadership” în *The Leader's Companion*, cap.1: „De ce nu avem noi un leadership mai bun?”; Lee Iaccoca „Where Have All the Leaders Gone?”, etc. - toți în Kristan Wheaton, *Introduction to Leadership*, ianuarie 2009, www.mciis.org.

² De exemplu, 80% din cetățenii americani consideră că națiunea traversează o criză de leadership (conform *National Leadership Index*, Harvard University, noiembrie 2008).

știm în realitate și am putea folosi cu adevărat este foarte puțin. În oglindă cu multitudinea de școli de management existente, atât în țara noastră, cât și peste tot în lume, nu se poate vorbi încă de o școală autentică de *leadership*, ci doar de abordări secvențiale sau chiar tangențiale. Mai mult decât atât, chiar și aceste abordări incomplete suferă de un mare grad de teoretizare și nu conduc, după cum ar fi firesc, la însușirea unor deprinderi practice adecvate funcțiilor specifice. Astfel, tot ce s-ar putea face pe această linie se rezumă, pe de o parte, la procesarea adecvată a unui anumit volum de cunoștințe din surse academice de vârf din diverse țări cu preocupări avansate în domeniu¹ și din autorii consacrați² și, pe de altă parte, la ceea ce ar putea fi obținut prin colaborare cu firme de consultanță și de *coaching* atent selecționate. După conturarea corpusului principal de idei, principii și cunoștințe teoretice necesar a fi transmise subiecților, se poate trece la determinarea acelor deprinderi practice necesar de format și dezvoltat la aceștia, în strânsă legătură cu nevoile de structurare logică a etapelor de urmat și necesitățile reale ale pozițiilor ierarhice ce urmează a fi deținute. Urmează apoi o distribuție adecvată a cunoștințelor și deprinderilor identificate ca fiind necesare pe structura cursurilor existente. Se va lua totodată în calcul coordonarea cu acțiunile pe această linie ce vor trebui continuate și pe perioadele dintre cursurile individuale urmate de personalul țintă. La nevoie, se vor prevedea cursuri de *leadership* de sine stătătoare pentru acoperirea nevoilor specifice structurilor de informații pentru apărare deservite.

În prima etapă, se impune evaluarea atentă a trăsăturilor de bază ale *leadership*-ului de intelligence care trebuie urmărite în formarea și perfecționarea liderilor. Aceasta presupune evaluarea mediului și a constrângerilor specifice asupra subiectului acțiunii, dezvoltarea trăsăturilor

și deprinderilor, redefinirea și modificarea atitudinii subiectului și modelării acestuia pentru a face față cu succes în cele mai diverse situații, cu îndeplinirea obiectivelor prestabilite, continuarea autoevaluării performanței sale și dezvoltarea potențialului de *leadership* deținut.

Dintre fundamentele cu impact semnificativ în încheierea unui proces coerent amintim definirea *leadership*-ului de intelligence și eficientizarea utilizării tipurilor de putere. Deși numărul de definiții date *leadership*-ului este practic egal cu cel al autorilor care au abordat subiectul, analiza structurată și coroborarea tuturor elementelor la care fac referire lucrările de specialitate au permis lansarea unei definiții-propunere pentru *leadership-ul de intelligence* de către catedra de specialitate a Institutului american Mercyhurst³. Apreciem că această definiție întrunește toate condițiile pentru a fi utilizată în continuare pentru scopurile activității de formare și perfecționare a liderilor din domeniul informațiilor pentru apărare. În urma adaptării la specificul limbii române a traducerii din limba engleză, această definiție arată astfel: „*Leadership-ul este arta de a inspira oamenii să accepte schimbarea și dezvoltarea instituțional-organizațională, în vederea îndeplinirii acelor obiective care reprezintă cel mai adecvat lucru pentru ei, pentru organizație și pentru aceia pe care organizația îi deserveste*”⁴.

Această abordare pune în centrul activității personalul - resursa principală a oricărei organizații. asupra căreia liderul trebuie să acționeze cu mijloace specifice. Scopul acțiunii sale este acela de a capacita resursa umană existentă, acest lucru fiind posibil prin inspirație și influențarea pozitivă a personalului, concomitent cu promovarea intereselor legitime atât individuale cât și colective ale personalului la același nivel cu interesele organizației și ale beneficiarilor.

Un al doilea tip de influențe care rezultă din fundamentele *leadership*-ului poate fi generat de utilizarea tipurilor de putere. Relația puterii cu *leadership*-ul a fost perfect surprinsă de Aristotel: „*Nu confundați conducerea cu puterea. Conducerea conferă putere, însă puterea nu*

¹ Câteva exemple în acest sens ar putea fi reprezentantele diferitelor „școli” de *leadership*: Harvard Business School, aflată în poziție de lider în cadrul școlii americane, The Chartered Institute of Personnel and Development - www.cipd.co.uk și The Institute of Leadership - www.iofl.org sau www.instituteofleadership.com pentru școala britanică, INSEAD Fontainebleau pentru școala franceză, ș.a.

² Printre cei mai reprezentativi autori amintim pe Abraham Zaleznik, John Kotter, Jim Collins, Tom Davenport, Daniel Goleman, Adele Lynn, Stephen Covey, John Maxwell, Graham Lee, Manfred Kets de Vries, Hilarie Owen, etc.

³ Mercyhurst College, Institute for Intelligence Studies, www.mciis.org

⁴ În original: „*Leadership is the art of inspiring people to accept change and improve to accomplish goals that are the right thing to do for themselves, the organization and those whom the organization supports.*”

aduce conducere”¹. Cu mici excepții, literatura de specialitate face referire, în principal, la cinci tipuri de putere ²: puterea coercitivă (bazată pe frică) - constând în abilitatea liderului de a pedepsi subordonații „pentru lipsa de conformare”; puterea de recompensă - legată de „abilitatea liderului de a furniza recompense” celor considerați merituosi; puterea legitimă - generată de „poziția liderului în ierarhia organizației”; puterea expertizei - bazată pe recunoașterea de către subordonați a liderului ca „unic deținător de expertiză”; puterea referențială - determinată de capacitatea liderului de a se face admirat „pentru una sau mai multe trăsături personale”.

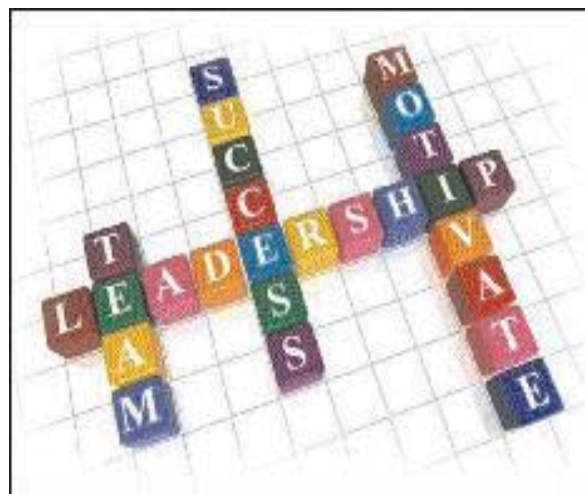
Din cele două componente de fundamentare a *leadership*-ului decurg principalele responsabilități ale acestuia, din care se deduc ulterior calitățile și trăsăturile a căror formare și perfecționare trebuie urmărite. Responsabilitățile liderului din domeniul intelligence pot fi rezumate astfel:

- să câștige și să mențină încrederea oamenilor din organizație;
- să identifice răspunsul adecvat la schimbările externe care afectează organizația și măsurile necesare îmbunătățiri mediului intern al organizației;
- să stabilească cele mai adecvate obiective pentru oamenii din organizație, pentru organizația însăși și pentru beneficiarii activității organizației;
- să inspire personalul în sensul acceptării de către acesta a schimbării (personale și organizaționale) în scopul îndeplinirii obiectivelor.

Pentru a se putea achita de aceste responsabilități, viitorul lider trebuie să posede

unele calități și trăsături specifice (generale, individuale și de lucru) care vor fi îmbunătățite prin procesul educațional specific. În acest articol, am ales să ne rezumăm la abordarea calităților generale ale viitorului lider.

Calitățile și trăsăturile generale ale liderului militar și ale celui de intelligence au făcut obiectul a numeroase studii întreprinse de organizații și de specialiști recunoscuți. În pofida diferitelor perspective aparținând celor implicați, există un consens larg cu privire la cinci trăsături fundamentale asupra cărora atât cei implicați în formarea și perfecționarea liderilor, cât și viitorii lideri înșiși trebuie să se aplece cu atenție și responsabilitate. Primele trei, și anume **integritatea**, **competența** și **curajul**, sunt indispensabile pentru obținerea încrederii subordonaților, în vreme ce ultimele două, **viziunea** și **capacitatea de a-i inspira pe ceilalți**, sunt esențiale pentru a conduce procesele de schimbare/transformare a organizației. Evident, fiecare dintre aceste trăsături necesită o tratare detaliată din care să rezulte rațiunea pentru care a fost inclusă în categoria celor fundamentale în detrimentul altor trăsături și calități care ar putea fi considerate, poate pe bună dreptate, la fel de importante, precum apelul la principii, cinstea, curiozitatea, îndrăzneala, etc. În acest context, sunt necesare două observații. Prima este că cele cinci trăsături menționate nu le exclud pe celelalte care ar putea fi invocate, ci se află chiar în centrul activității liderului, astfel încât absența oricăreia dintre ele ar compromite total calitatea de lider. În al doilea rând, aceste cinci trăsături sunt acceptate ca având cel mai mare grad de reprezentativitate și le implică obligatoriu pe celelalte propozabile. De exemplu, integritatea presupune automat atât apelul la principii cât și

¹ Aristotel, *Politica*, accesată pe Internet la <http://www.scribd.com/doc/3046109/Aristotel-Politica> în 02.09.2009

² Desmond D. Martin, Richard L. Shell, *The Relationship Between Power and Leadership*, cap IX

onestitate. Pentru scopul articolului de față apreciem ca fiind suficientă o scurtă trecere în revistă a principalelor considerente în legătură cu fiecare din trăsăturile fundamentale menționate.

Integritatea, reprezentând în esență concordanța dintre principii și comportament, este indispensabilă unui lider. În primul rând, numirea într-un post de conducere nu aduce recunoașterea automată a calității de lider. Dacă, anterior numirii, viitorul lider era cunoscut pentru integritatea sa, acesta va fi recunoscut și acceptat foarte repede; în caz contrar, oamenii vor încerca să afle totul despre persoana sa pe căi informale. Altfel spus, reputația precede persoana, facilitând semnificativ abordarea directă a activității. În al doilea rând, după instalarea în funcție, liderul trebuie să confirme și să consolideze încrederea acordată inițial prin concordanța permanentă dintre principiile declarate și comportament. În al treilea rând, comportamentul integru al liderului va induce și subordonaților un tip adecvat de comportament, în situații neașteptate sau chiar de criză, aceștia devenind conștienți de faptul că liderul respectă cu fermitate și consecvență un set de principii solide. În ultimul rând, trebuie subliniat faptul că liderul nu poate supraveghea permanent activitățile desfășurate de subordonați. Astfel, aceștia trebuie să-și exerseze propria lor integritate și să acționeze cu bună credință, bucurându-se de încrederea liderului și fiind motivați de exemplul său.

Cele două condiții asociate competenței¹ unui lider de intelligence sunt profesionalismul și capacitatea de a înțelege oamenii. Definită dintr-o astfel de perspectivă, competența nu se rezumă numai la abilitățile specifice meseriei (dobândite prin instrucție, educație și experiență), ci include și toate competențele și abilitățile de lider dobândite de-a lungul unei practici constante. Aceasta contribuie fundamental la câștigarea și menținerea încrederii la locul de muncă.

Manifestarea curajului în ambele sale componente - fizic și moral - ca trăsătură indispensabilă făuririi încrederii în cadrul organizației, presupune asumarea riscurilor și oferirea exemplului personal, în situații extreme existând

riscul să-și compromită cariera. Liderul va permite celor cu care lucrează să își asume, la rândul lor, riscuri similare, iar în situații de eșec își va asuma responsabilitatea pentru acțiunile acestora. Subliniem în acest context că, în mod special în domeniul de intelligence, unde liderul își reprezintă organizația în relațiile cu beneficiarii, acesta trebuie să aibă tăria susținerii produselor specifice.

Integritatea, competența și curajul sunt strâns interconectate. Curajul este rezultatul integrității și competenței, pentru că își are originea în încrederea de sine, care vine din faptul că în trecut ai fost capabil să îți menții integritatea de a face ceea ce trebuie și ai avut competența profesională și de leadership pentru a-ți îndeplini sarcinile încredințate. Ca urmare, menținându-ți integritatea și perfecționându-ți pregătirea profesională și de leadership, vei avea curajul de a face și pe viitor ceea ce trebuie. Cercul se închide prin aceea că, prin curajul de a face ceea ce trebuie, vei continua să-ți demonstrezi integritatea și să îți întărești reputația de lider competent.

Abilitatea de a gândi la viitor sau de a planifica viitorul cu imaginație și inteligență este prima componentă a setului de calități indispensabile liderului de intelligence pentru a putea gestiona schimbarea. Noțiunea de „viziune”, excluzând conotațiile sale mistice, presupune, în prima fază, un efort laborios de culegere și procesare a informațiilor privind mediul intern și extern al organizației, modelele de relaționare și interconectare, evoluția probabilă a acestora, descifrarea celui mai probabil curs al evoluțiilor de care depinde activitatea viitoare a organizației etc. În acest context, liderul identifică cea mai importantă provocare externă cu care organizația va trebui să se confrunte. O a doua componentă o reprezintă suma concepțiilor profesionale ale liderului, formate pe baza cunoștințelor și a experienței sale. Acestea li se adaugă contribuțiile celorlalți membri ai organizației, obținute prin consultare și/sau acțiune voluntară. În final, intuiția liderului cu privire la ce se întâmplă în organizație, dar mai ales referitor la ce îi rezervă acesteia viitorul, vine să închidă cercul analizei întreprinse. Pe baza concluziilor reieșite din această analiză, liderul va trebui să fundamenteze o proiecție a ceea ce urmează să devină organizația pe care o conduce și schițează strategiile generale

¹ „Abilitatea de a face ceva bine” sau „o îndemânare de care ai nevoie într-o anumită slujbă sau pentru a îndeplini o anumită sarcină” - *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, Oxford University Press, London, 2002

de urmat pentru a atinge aceste obiective. Viziunea nu trebuie să fie inovativă cu orice preț. În realitate, cele mai multe viziuni care și-au dovedit eficiența nu au fost deloc inovative, ci mai degrabă au reprezentat o combinație particularizată a unor idei binecunoscute¹. În esență, o asemenea viziune ar trebui să includă principalele elemente de răspuns la întrebarea „Unde ar trebui să se situeze această organizație peste trei-cinci ani pentru a-și îndeplini misiunile pe care le va avea?”, urmată de întrebarea „Cum poate ajunge acolo?”.

În fine, ultima cerință fundamentală care stă în fața liderului și cea de a doua necesară pentru a gestiona schimbarea este capacitatea sa de a-i inspira pe ceilalți². Elaborarea unei viziuni este doar începutul adevăratei munci a liderului. Factorul timp este critic pentru etapa de implementare a viziunii, în condițiile unui mandat limitat. În cazul liderilor militari și/sau de intelligence, acesta se rezumă la aproximativ trei-patru ani, în acest caz liderul fiind nevoit să înceapă imediat să comunice celorlalți viziunea sa și să nu înceteze să o facă ori de câte ori este necesar sau are ocazia. Cea mai frecventă greșeală în această etapă³ o reprezintă *insuficiența comunicării*, apreciată ca desfășurându-se la aproximativ o zecime din necesar. Implementarea viziunii mai necesită⁴, printre altele, împuternicirea

altora de a acționa în cadrul viziunii, planificarea și generarea unor succese pe termen scurt, consolidarea rezultatelor pozitive dobândite și instituționalizarea noilor abordări propuse. Nimic însă nu este mai important decât atitudinea pozitivă și entuziasmul afișate de lider, însoțite de utilizarea adecvată a retoricii, logicii și emoțiilor în comunicare. „*Dispoziția liderului este contagioasă*” și dacă el este „*optimist, autentic și se simte în putere*” cei care lucrează cu el „*simt și acționează la fel*”⁵. Cu alte cuvinte „*subordonații își oglindesc întocmai liderii*”⁶.

Pe baza consolidării trăsăturilor fundamentale se poate trece la etapele următoare de formare și perfecționare, abordând setul trăsăturilor de caracter (cultură, etică, morală, valori, principii și obiceiuri) și, ulterior, cel al trăsăturilor de lucru (tipul și stilul de leadership, echipa inter-departamentală, echipa intra-departamentală și liderul-manager), completând astfel întregul proces.

Concluzionând, formarea și perfecționarea liderilor de intelligence de pe toate treptele ierarhice constituie o sarcină dificilă, de mare actualitate și cu un impact semnificativ asupra viitorului organizației de informații pentru apărare, fapt ce reclamă cu necesitate adoptarea măsurilor corespunzătoare pentru realizarea triadei autoperfecționare - experiență structurată-proces educațional.

¹ John P. Kotter, „What leaders really do”, *Harvard Business Review*, HBR OnPoint Product no. 3820, www.hbr.org

² Referitor la această caracteristică a liderului, în literatura de specialitate întâlnim noțiuni precum „*lider inspirațional*”, „*lider transformțional*”, „*liderul tranzacțional*” sau „*liderul charismatic*”. La fel se întâmplă și cu stilurile de leadership, unde prevalează, de regulă, una din caracteristici.

³ John Kotter, „Leading Change: Why Transformational Effort Fail”, capitolul „Eight Steps to Transforming Your Organization”, *Harvard Business Review*, january 2007

⁴ Idem.

⁵ Daniel Goleman, Richard Boyatis, Annie McKee, „Primal Leadership The Hidden Driver of Great Performance”, *Harvard Business Review*, december 2001

⁶ Daniel Goleman, Richard Boyatis, „Social Intelligence and the Biology of Leadership”, *Harvard Business Review*, september 2008

ADAPTAREA PSIHOLOGIEI MILITARE APLICATE LA CERINȚELE ACTUALE ALE DOMENIULUI „INFORMAȚII PENTRU APĂRARE”

*Lt. col. psiholog Ionela DAVID**

Factorul uman și asigurarea pregătirii profesionale a personalului din domeniul informațiilor pentru apărare reprezintă aspecte definitorii ale arhitecturii de informații. Succesul oricărui serviciu de informații, nu numai al celui pentru apărare, este strict condiționat de organizarea, pregătirea și conducerea personalului pentru obținerea de performanțe în domeniul informațiilor. Pregătirea trebuie să pornească de la misiunea de îndeplinit și de la calitatea de membru al unei alianțe/coaliții. Aceasta se poate desfășura prin cursuri în țară sau în străinătate. O arhitectură modernă a structurilor de informații militare va trebui să conțină, în propria organică, structuri de pregătire a personalului propriu. Aceste structuri vor putea realiza, pe de o parte, pregătirea de specialitate a personalului din domeniul informațiilor pentru apărare și, pe de altă parte, dezvoltarea cercetării în domeniu¹.

Structurile specifice de instruire în acest domeniu asigură pregătirea unitară și coerentă prin cursuri, la nivel tactic, operativ și strategic, a personalului cu atribuții în domeniul informații pentru apărare. În mod firesc, activitățile de pregătire se încadrează în procesul de adaptare la realitate, dar mai ales de calibrare la o realitate

viitoare, în vederea generării unui răspuns adecvat la provocările potențiale: dinamica sistemului internațional de securitate și a domeniului de responsabilitate, tipologia amenințărilor și agresiunilor, diversificarea actorilor, apariția de noi comportamente, tehnologii și percepții potențial ostile etc.

Una dintre activitățile circumscrise trinomului *selecție - formare - asistență*, care trebuie să răspundă cerințelor prezentate mai sus, o reprezintă și pregătirea psihologică specifică, desfășurată în cadrul cursurilor.

Imperativul dezvoltării și perfecționării muncii în domeniul informațiilor pentru apărare aduce în prim plan calitatea cadrelor de la toate eșaloanele ierarhice (tactic, operativ, strategic), problema concordanței dintre potențialul lor psihoaptitudinal și de personalitate cu solicitările psihice, din ce în ce mai ample și specifice, ale procesului permanent de formare, perfecționare profesională și operațională. Capacitatea de adaptare profesională a cadrelor din serviciile de informații se realizează printr-un sistem din ce în ce mai riguros și coerent de selecționare și formare, care trebuie perfecționat continuu pentru a fi competitiv. În cadrul acestui sistem, expertiza, selecția și asistența psihologică a cadrelor cu atribuții și misiuni specifice ocupă un rol important, constituind un subsistem multiplicator de capacitate, calitate psihică și profesională.

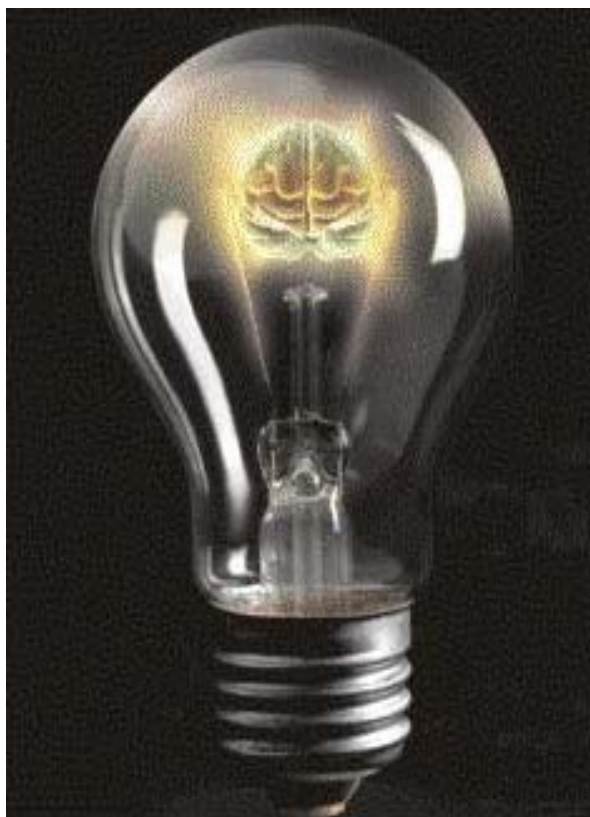
Selecția în funcție de profilul psihologic are în vedere baremele existente care pun în evidență necesarul de aptitudini, capacități, abilități și profilul optimal de personalitate. După selecție, prin pregătire și perfecționare profesională se urmărește creșterea potențialului psihologic care se evaluează preventiv și periodic de către psihologi prin probe și teste cu caracter pur tehnic și de specialitate.

Mai mult decât în alte activități profesionale, performanțele, conduita și evoluția ulterioară în carieră a cadrelor cu atribuții în domeniul

* Lt. col. Ionela David este psiholog militar în cadrul Direcției Generale de Informații a Apărării.

¹ Adrian Pârlog, „Remodelarea serviciilor de informații militare ca răspuns la noile provocări ale mediului internațional de securitate”, *Gândirea Militară Românească*, nr. 6/2006, p. 72

informațiilor pentru apărare depind în mare măsură de dotarea psihologică a personalității acestora și de starea unor calități psihoaptitudinale cum sunt inteligența și „șiretenia”, echilibrul psihoemoțional și stăpânirea de sine, curajul remarcabil de a acționa în situații de o anumită factură și de o anumită „agresivitate”, și, de ce nu, de un anumit spirit de aventură¹. În mod deosebit, activitatea informativ-operativă, ca profesie, prezintă o serie de particularități care influențează atât pozitiv, cât și negativ cele mai intime resorturi ale personalității celui care o practică. În funcție de structura psihică a operatorului de informații/contrainformații/ securitate, de particularitățile sale psihoindividuale, activitatea într-un serviciu de informații generează riscul potențial al accentuării trăsăturilor de caracter și comportament negative (când „terenul” este vulnerabil, desigur), până la manifestarea unor dezechilibre psihopatologice autentice de tip paranoid (tendință spre suspiciune, interpretare etc.) sau în sensul unei sentiment de situare deasupra legilor, deviații psihice patologice, caracteropatice, cum ar fi: vicii grave, dorință excesivă de putere, cinism etc.

În procesul de selecție psihologică inițială a personalului, astfel de riscuri sunt avute în vedere pentru a evita în primul rând pătrunderea în cadrul instituției a unor persoane cu predispoziții pentru diferite deformări sau dereglări psihice (persoane instabile emoțional sau fără caracter, cinice, dornice de putere și fără scrupule, neloiale etc). Pregătirea psihologică se continuă pe toată perioada desfășurării activității în cadrul structurilor cu atribuții în domeniul informațiilor pentru apărare.

Garanția formării unui bun profesionist implică două tipuri de acțiuni interconectate: selecția și formarea. Prin selecția profesională se evaluează și prognosticează capacitatea de adaptare și integrare profesională. Intervenția psihologului nu se termină însă odată cu selecția și nu se rezumă la aceasta. Pregătirea psihologică a personalului, ca principală pârgie formativă, constituie una dintre activitățile de bază ale structurilor specifice de pregătire în domeniul informațiilor pentru apărare. Aceasta se realizează atât în cadrul cursurilor de specialitate, cât și prin prelegeri și alte activități desfășurate în cadrul ședințelor de pregătire a cadrelor proprii.

Tendința de psihologizare permanentă a procesului de formare și perfecționare profesională a cadrelor proprii, în diferite etape, necesită participarea directă a specialiștilor în aplicarea programelor de pregătire și asistență psihologică în unitățile speciale de învățământ în cadrul procesului general de instruire și de formare profesională. În plus, componenta psihologică ocupă un rol important în procesul de transmitere a

¹ Apud James Austin, *The Psychological Dimension of Intelligence Activities*, Washington, 1989 in Alain Dewerpe,

Spionul. Antropologia secretului de stat contemporan, Ed. Nemira, București, 1998, p 225-227

cunoștințelor în cazul celorlalte forme de pregătire, diferențele se referă numai la obiective, conținuturi și metode ale pregătirii.

Stabilirea obiectivelor pregătirii psihologice trebuie să pornească de la necesitatea ca potențialul de reușită profesională, apreciat prin expertiza de selecție, să se dezvolte și să se poată obiectiva. Este, totodată, evident că o mare parte a competențelor trebuie învățate în interiorul organizației (instituției, domeniului profesional de activitate, al specialității), fiind specifice acesteia.

Primul pas în stabilirea domeniilor de interes formativ îl reprezintă culegerea datelor relevante. Modalitățile prin care aceste date sunt culese au la bază: socioprofesiograma - rezultată din analiza psihologică a muncii, studiul solicitărilor, studiul psihografic și modelul absolventului - elaborat de către structurile beneficiare, care reprezintă un set de cerințe prin care se stabilește ce trebuie „să fie”, „să știe”, „să facă” absolventul la terminarea cursurilor.

În 1908, Rollin descria calitățile necesare unui șef sau ofițer de informații. Acesta punea înaintea de toate discreția urmată de flexibilitatea spiritului (nu a caracterului!), fiindcă *”activitatea cu agenții exclude trufia și rigiditatea. Cunoașterea mai multor limbi străine, a tradițiilor militare și a organizării inamicului, memoria numelor și memoria fizionomiilor. Apoi e nevoie de tact, de îndemânare, de o mare putere de observație și de o profundă cunoaștere a sufletului uman”*. Potrivit lui Rollin, ofițerul de informații trebuie să dovedească de asemenea, o permanentă stăpânire de sine, să fie *„energic, dar nu încăpățânat”*, să aștepte răbdător rezultatele, să fie prudent, dar, în același timp, să aibă și inițiativă și să *„meargă în întâmpinarea informațiilor”*. Acestei psihologii i se adaugă morala celui care știe că va fi obligat *„să suporte, fără a se simți lezat în propria-i demnitate, anumite contacte pe care altminteri, în viața lui particulară, le repudiază”*. Trebuie să facă acest lucru fără dificultate, fără nici o prejudecată, cu bonomia și calmul celui care-și urmărește neclintit scopul. *„Mobilurile patriotice sunt esențiale: și patriotismul arzător, și spiritul de abnegație, și dorința fierbinte de a-ți sluji patria sunt rarele calități morale și psihologice pe care le pretinde această meserie”*¹.

Pe de altă parte, Allen Dulles susținea că nu există un model tip de caracterizare personală care să poată servi la selecționarea celor care vor să lucreze în serviciile de informații. Totuși el consideră drept calități indispensabile pentru un bun lucrător în intelligence, printre altele: capacitatea de a distinge între realitate și ficțiune, curiozitatea, ingeniozitatea, discreția, capacitatea de a înțelege alte puncte de vedere, alte feluri de gândire, alte moduri de comportare; ambiția și „mentalitatea primei linii”. Cu o astfel de mentalitate, o persoană cu un înalt spirit patriotic poate deveni, printr-o pregătire corespunzătoare, un bun specialist al serviciului de informații².

Socioprofesiograma, rezultată din studiul de validare a bateriei de selecție³, prezintă următorul model aptitudinal pentru serviciile de informații pentru apărare:

- stabilitate psihoemoțională și rezistență la stres;
- rezistență la frustrare, cu lipsa reacției extrapunitive;
- energie în activitate și comunicare;
- atitudine internalistă de încredere și sprijin pe propriile posibilități;
- optimism privind viitorul și cariera militară;
- motivație pozitivă pentru autoperfecționare și autodepășire prin profesie;
- flexibilitate ;
- eficiență și performanțe intelectuale;
- capacitate volitivă de mobilizare și dirijare spre scop;
- toleranță interpersonală și realizare prin independență;
- gândire practică;
- abilități de autocunoaștere, comunicare, relaționare;
- aptitudini manageriale în raport cu funcția îndeplinită.

Profilul optimal de personalitate al cadrelor militare din domeniul informațiilor pentru apărare, stabilit cu metodele investigației psihoprofesio-grafice și psihodiagnostice, reprezintă instrumentul conceptual de bază pentru perfecționarea teoriei și practicii activității de selecție și, ulterior, a pregătirii și asistenței psihologice. El se referă la acel registru minimal, dar suficient, de aptitudini, capacități și abilități psihologice, pe care trebuie să le posede și să le demonstreze personalul în cadrul examenului psihologic de selecție inițială

¹ Lieutenant-colonel Rollin, *Le service de renseignements militaires en temps de paix et en guerre*, Paris, Nouvelle Librairie Nationale, 1908, p.10-15.

² Allen Dulles, *The Craft of Intelligence*, 1967, p. 195-197

³ Gheorghe Perțea, *Psihologie militară aplicată*, Ed. AISM, 2003

și pe tot parcursul carierei sale, pentru a se putea adapta și deveni eficient în raport cu exigențele tot mai mari de natură psihointellectuală.

Pentru a face față misiunilor specifice, structurile de informații pentru apărare trebuie să dispună de cadre militare cu un grad ridicat de autodisciplină, motivație, inteligență nativă și inițiativă, încredere în propriile forțe și cu un echilibru psihic stabil.

Pregătirea psihologică, în cadrul cursurilor, constă în aplicarea unor instrumente specifice în practica activității de informații pentru apărare în scopul creșterii capacității de adaptare și perfecționare profesională a resurselor umane deja selecționate.

Atât din perspectivă didactică, dar mai ales metodică, pregătirea psihologică are mai multe direcții, conținutul acestora vizând obiective legate de însușirea conceptelor psihologice fundamentale aferente domeniului informații pentru apărare (instruire psihologică), modelarea solicitărilor psihice în condiții de laborator cu ajutorul instrumentelor psihodiagnostice, antrenarea reglării condiției psihice și recuperarea energiei (învățarea tehnicilor de relaxare și a strategiilor de combatere a stresului), antrenarea abilităților psihosociale (interpersonale) și potențarea competenței interpersonale și de comunicare, stimularea încrederii și înțelegerii interumane, stimularea autocunoașterii și creșterii securității de sine. O direcție prioritară nouă o reprezintă dezvoltarea capacităților de leadership, pe diferite trepte ierarhice, prin autoperfecționarea, optimizarea stilului de conducere și a comportamentului organizațional.

Obiectivele formative privind individul vizează dezvoltarea unor potențialități și capacități, cu implicații în toate planurile personalității, prin:

- **creșterea capacității de autoreglare a stărilor psihice.** Un individ cu mare forță a Eului (personalității) se caracterizează prin: maturitate afectivă, fermitate, perseverență, calm, simțul realității în rezolvarea problemelor și un nivel scăzut de oboseală nevrotică. Stabilitatea psihică se manifestă și prin autocunoaștere realistă și încredere în propriile posibilități, capacitate de acceptare și de respectare a normelor și cerințelor sociale, prin lipsa anxietății, a conflictelor interne și externe etc.
- **dezvoltarea capacității de autocunoaștere,**

autoconștientizare și autoexperimentare, de cunoaștere a propriilor limite, vulnerabilități, defecte. Optimizarea personalității cadrelor militare din domeniul informațiilor pentru apărare este strâns legată de dezvoltarea capacității de autoapreciere obiectivă, caracterizată printr-o atitudine realistă și critică față de sine, prin raportarea adecvată a posibilităților la cerințe care implică o analiză corectă a situației și prin stabilirea unor scopuri posibil de atins. Cunoașterea realistă a calităților și defectelor psihice ale celorlalți, cât și ale propriei persoane conduce la reacții și soluții adecvate de dominare a situațiilor interpersonale. Autoevaluarea, realistă sau nerealistă, stă la baza formării stabilității psihice, a constanței comportamentale și a atitudinii echilibrate, sau, dimpotrivă, generează neîncredere în sine, anxietate, dispoziție depresivă, lipsa de inițiativă etc. Acțiunile de asistență psihologică întreprinse de specialist trebuie să preîntâmpine apariția situațiilor extreme în ceea ce privește subaprecierea, autodeprecierea, neîncrederea în sine, dar și supraaprecierea sau orgoliul exagerat. Desconsiderarea valorii „adversarului”, a interlocutorului, are la bază, adesea, o supraapreciere a forțelor proprii care duce la alterarea relațiilor interpersonale. În același timp, subaprecierea forțelor proprii poate duce la neîncredere în sine, încordare exagerată, atitudine predominant defensivă, inițiativă scăzută.

- **dezvoltarea resurselor personalității implicate în comportamentul profesional.** Loialitatea, onestitatea, sentimentul datoriei și responsabilității profesionale (trăsături, relativ echivalente în conținut), reflectă, într-un cuvânt, atunci când este vorba despre performanța profesională, forța (tăria) caracterului. Ele exprimă și sintetizează gradul de interiorizare a valorilor organizatorice ale instituției, sentimentul de apartenență, dăruire și atașamentul față de structura în care este inclus ca persoană fizică și socială.
- **dezvoltarea capacității de comunicare și de relaționare** - urmărește utilizarea corectă a limbajului oral sau scris pentru a comunica celorlalți idei sau informații, pentru a asocia cu ușurință cuvintele sau pentru a vehicula un vocabular variat al limbii materne, necesar în optimizarea relațiilor de muncă. Aptitudinea de exprimare este legată de cea de înțelegere verbală. Aceasta din urmă presupune la rândul

ei abilitatea de a înțelege mesajele verbale scrise și orale: a înregistra în mod adecvat descrierea unui eveniment. Factorii intelectuali cei mai importanți care determină creativitatea verbală sunt: a) *fluența ideilor* - capacitatea de a produce un număr de idei pe o temă dată; contează numărul ideilor, nu atât calitatea acestora; b) *flexibilitatea gândirii* - capacitatea de a schimba ușor direcția în gândire - perspectiva de analiză a uneia și aceleiași probleme de rezolvat; b) *originalitatea* - capacitatea de a propune răspunsuri sau soluții neuzuale într-o temă sau situație dată.

De asemenea, obiective formative cu relevanță preponderent individuală se referă la: antrenarea și potențarea capacității de cunoaștere a altor persoane; antrenarea și potențarea capacității de memorare, a spiritului de observație; dezvoltarea capacității de a-i motiva pe ceilalți, de a le câștiga încrederea; dezvoltarea capacității empatice și a asertivității; creșterea rezistenței la efort, la stres, la frustrare, gestionarea stresului; creșterea flexibilității, a independenței în gândire și acțiune; depășirea barierelor interne care pot afecta comportamentul profesional; dezvoltarea capacității de analiză, sinteză, planificare.

În ceea ce privește **obiectivele formative**

cu relevanță preponderent organizațională, amintim:

- dezvoltarea capacității de conducere (leadership organizațional);
- dezvoltarea capacității de a lucra în echipă, de colaborare;
- prevenirea și controlul stresului organizațional;
- dezvoltarea comportamentului asertiv și a capacității de a rezolva/depăși conflictele;
- conștientizarea „maladiilor cognitive” care pot influența deciziile de grup;
- dezvoltarea comportamentului organizațional.

În concluzie, putem afirma că pregătirea psihologică vizează formarea, dezvoltarea, educarea și perfecționarea calităților psihice solicitate de munca din domeniul informațiilor pentru apărare, ținându-se cont, atât de specificul funcțiilor sau posturilor pe care sunt încadrate cadrele militare, cât și de tipul cursurilor la care acestea participă. „În meseria asta nu poți să înveți mare lucru înainte de a te implica în ea. Și asta din multe motive: mai întâi din cauza secretului: cunoștințele nu pot fi predate decât celor aflați deja înăuntrul sistemului; apoi, pentru că materia e mereu nouă și diferită, fără reguli precise, variabilă după vreme și loc, ca și după politică și alianțe”¹.

¹ Pierre Levergeois, *J'ai choisi la D.T.D. Souvenirs d'un inspecteur*, Flammarion, Paris, 1978, p.15-16

ROLUL EDUCAȚIEI DE SECURITATE ÎN ACTIVITATEA DE PROTECȚIE A INFORMAȚIILOR CLASIFICATE

Mariana ALEXE*

Într-o lume în continuă transformare, apare firească necesitatea actualizării reperelor culturale individuale și colective în vederea armonizării acestora cu cerințele sociale asociate unui anumit moment. În prezent, se simte din ce în ce mai mult nevoia ca dimensiunilor educaționale clasice - educația intelectuală, educația morală, educația religioasă, educația tehnologică, educația estetică și educația fizică - să li se adauge și aceea a *educației de securitate*. Acest aspect este reliefat inclusiv în *Strategia de Securitate Națională a României* care menționează măsurile educative ca parte a măsurilor prin care se realizează securitatea națională¹.

Concordanța deplină între scopuri și acțiuni este necesară pentru fundamentarea corespunzătoare a segmentului educațional în etapa implementării.

Stabilirea măsurilor educative ar trebui făcută la nivel național, printr-o politică unitară care să țină cont atât de condițiile de securitate din plan intern, cât și de calitatea de membru al unor organizații internaționale cu atribuții în asigurarea securității la nivel regional sau global, fapt care obligă la eforturi permanente pentru formarea unei culturi de securitate în rândul membrilor societății.

Potrivit art. 3 al Legii nr.51/1991 privind siguranța națională a României, printre amenințările la adresa siguranței naționale a României se numără și „*spionajul, transmiterea secretelor de stat unei puteri sau organizații străine ori agenților acestora, procurarea ori deținerea ilegală de documente sau date secrete de stat, în vederea transmiterii lor unei puteri sau organizații străine ori agenților acestora sau în orice alt scop neautorizat de lege, precum și divulgarea secretelor de stat sau neglijență în păstrarea acestora etc.*”. Se poate constata astfel că protecția informațiilor clasificate devine responsabilitatea fiecărui cetățean, în măsura în care acesta este conștient de contribuția sa la menținerea unei stări de securitate la nivel național². Existența cadrului legal adecvat a constituit primul pas în domeniu, cel de-al doilea urmând a fi implementarea corespunzătoare a acestuia.

Protecția împotriva amenințărilor și riscurilor la adresa drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, valorilor și intereselor naționale ale statului vizează o serie de domenii, printre care: starea de legalitate, siguranța cetățeanului, securitatea publică, prevenirea și contracararea terorismului și a altor amenințări asimetrice, capacitatea de apărare etc.

Primul pas pentru formarea unei culturi de securitate îl constituie elaborarea și implementarea unui program de educație de securitate care să

* Mariana ALEXE este expert în protecția informațiilor clasificate în cadrul Direcției Generale de Informații a Apărării.

¹ *Strategia de Securitate Națională a României*, 2007, p. 7

² Gl.bg. (r) Mihaiu Mărgărit, „Democrația și cultura de securitate”, *Spirit militar modern*, anul XV, nr.6-7 (1001-1002), 2005.

cuprindă cât mai multe medii ale societății. Este necesar să subliniem aici faptul că educația de securitate trebuie făcută diferențiat, în funcție de accesul la informații clasificate.

Astfel, **persoanele care nu au acces la informații clasificate** sunt expuse la un grad relativ mai scăzut de risc. Educația la nivelul societății civile, care nu are legătură directă cu informațiile clasificate, trebuie să conțină *un nivel minim de reguli* care trebuie respectate în cazul unei accesări întâmplătoare a unei astfel de informații. Cunoașterea cadrului legal, precum și explicarea unor consecințe care decurg din nerespectarea acestuia ar putea fi suficiente pentru formarea unei culturi minimale privind protecția informațiilor clasificate.

O atenție deosebită, dar fără a intra în detalii ce țin de domeniul specialiștilor, ar trebui acordată celor care lucrează în mass-media. Este cunoscut faptul că, în goana după știri, jurnaliștii încearcă să forțeze accesul la unele informații, invocând Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public. Liberul acces la informații și libertatea de exprimare nu pot fi invocate pentru a face cunoscute activități secrete privind siguranța națională. Deși art. 12 prevede că *„divulgarea, prin orice mijloace, de date și informații secrete care pot aduce prejudicii intereselor siguranței naționale, indiferent de modul în care au fost obținute, este interzisă și atrage, potrivit legii, răspunderea celor vinovați”*, nu se poate considera că are loc o încălcare a dreptului la informare sau a libertății de opinie.

Noțiunea de securitate, la nivel individual, se traduce prin prezența aceluși sentiment de liniște dat de absența oricărui pericol. Cel de-al doilea sens al noțiunii este reprezentat de legătura dintre planul personal și cel social în materie de securitate. Printr-o educație de securitate adecvată individul este învățat cum să apere valorile fundamentale ale statului, astfel încât statul, la rândul său, să fie în măsură să îi asigure acestuia protecția necesară. Beneficiile educației sunt conturate de ambele părți, stat și individ, ele aflându-se într-o relație de interdependență permanentă.

Obiectivul educației de securitate îl constituie *formarea conștiinței și conduitei adecvate menținerii și consolidării climatului de securitate*. La baza formării comportamentului dorit stau informațiile care provin din mediile specializate

în domeniul securității. Simpla înmagazinare a informațiilor nu este suficientă, scopul educației de securitate nefiind acumularea cantitativă a unor cunoștințe, ci utilizarea lor în mod reflex ca manifestare comportamentală a fiecărui individ. Asemenea normelor morale, pentru ca aplicarea lor să fie cu adevărat eficientă, normele de securitate ar trebui însușite nu doar de specialiști sau de persoane cu o anumită pregătire, ci de cât mai mulți membri ai societății.

Pentru a-și exercita funcționalitatea lor practică în plan psihologic, informațiile trebuie să-și găsească un **corespondent afectiv** și, pe această cale, să devină convingeri. Normele de securitate se transformă în convingeri în măsura în care se regăsesc în toate planurile psihicului: cognitiv, afectiv și volițional. Corespondentul afectiv al unei informații se bazează pe trăirea unor sentimente. Sentimentele au o orientare concretă spre persoane, fapte, evenimente, obiecte și prezintă un grad ridicat de stabilitate. Apelarea la sentimente în cadrul unui proces educativ este deosebit de dificilă, deoarece ele nu pot fi declanșate „la comandă”. Spre exemplu, persoanele implicate direct într-un atentat terorist vor fi mult mai receptive la însușirea și aplicarea unor norme de securitate. Simpla participare la concretizarea unei amenințări de securitate le-a schimbat deja comportamentul și atitudinea față de un potențial pericol. Impactul unui atentat terorist este foarte ușor de anticipat asupra psihicului oricărei persoane, indiferent dacă aceasta a fost afectată direct sau doar a perceput vizual evenimentul. Mai dificil de sensibilizat în privința protecției unei informații clasificate sunt acele persoane care consideră că acea informație nu are, aparent, legătură directă cu viața lor particulară. Prejudiciul adus statului sau unei alte entități este greu de conștientizat de către cineva fără o pregătire de bază în domeniu. Din această perspectivă, se apreciază că latura afectivă poate fi implicată doar prin apelare la sentimentul de patriotism.

La **nivel cognitiv** este necesar ca toate informațiile transmise să fie corect recepționate și înțelese. Noțiunile trebuie învățate, nu doar memorate. Învățarea presupune modificarea sistematică a comportamentului în funcție de experiență, în timp ce memorarea reprezintă formarea structurilor care permit astfel de modificări. Memorarea este un proces care se

produce atât voluntar, cât și involuntar. În cadrul educației de securitate se poate apela cu ușurință la acele imagini, sunete, acțiuni care se întâmplă involuntar, având un caracter de noutate, adeseori șocant¹.

Voința de a acționa are obligatoriu o componentă motivațională. Chiar dacă au fost înregistrate cunoștințe, nu poate exista comportament fără declanșarea și orientarea către un scop.

Un alt aspect important în formarea culturii de securitate îl reprezintă **motivația ca declanșator**. Ce motiv are cineva să respecte o normă de securitate? **Motivația** poate fi una primară, nevoia de securitate fizică și materială sau una secundară, cum ar fi nevoia de stimă sau nevoia de realizare. Nevoia de securitate fizică poate determina o persoană să acționeze pentru prevenirea unui atentat cu bombă, prin sesizarea unui colet suspect și comunicarea acestui lucru organelor specializate. Nevoia de securitate materială îmbracă două forme: cea de apărare a bunurilor și cea de obținere a bunurilor. Prima formă poate fi privită ca nevoie de securitate materială, iar persoana poate fi ușor motivată să-și apere bunul. A doua formă poate ridica o serie de probleme atunci când se încearcă obținerea de foloase materiale prin încălcarea conștiinței a normelor de securitate. Nevoia de stimă duce la adoptarea unui comportament care să atragă aprecierea semenilor, recunoașterea calităților morale și civice ale celui care a acționat pentru apărarea unor valori sociale recunoscute.

Nevoia de realizare poate fi și ea satisfăcută în două moduri: prin respectarea cu strictețe a normelor de securitate, astfel încât persoana să își asigure o ascensiune bazată pe corectitudine sau prin încălcarea flagrantă a acestora, întreaga realizare bazându-se în acest caz pe minciună, șantaj sau compromis.

În momentul în care motivația s-a conturat, individul posedă cunoștințele necesare satisfacerii acesteia și este dispus să investească afectiv în adoptarea unui anumit comportament, singura problemă este ca ceea ce urmărește persoana să fie în acord cu interesul societății. Acest lucru poate fi realizat doar prin existența unei culturi de securitate obținută printr-o susținută educație de securitate.

Procesul este unul de durată, care necesită în primul rând depășirea unor bariere psihologice în ceea ce privește conotația termenilor utilizați. Transmiterea și memorarea mecanică a unor concepte nu înseamnă că avut loc un act educativ eficient. Pe măsură ce normele de securitate vor fi însușite și transformate în convingeri se va produce trecerea de la o conduită impusă din exterior, adesea prin măsuri coercitive, la o conduită motivată intrinsec, auto-impusă la nivel individual, atingându-se astfel scopul educației de securitate.

Până în prezent această formă de educație nu a lipsit cu desăvârșire din viața comunităților, însă programele derulate au fost punctuale, acoperind doar o anumită zonă, cu preponderență terorismul. Aspecte ce țin de protecția informațiilor clasificate ar trebui să fie avute în vedere la elaborarea unei politici unitare la nivel național, cu programe și obiective comune pentru toate instituțiile cu atribuții în domeniu, ajungându-se la formarea unui sistem funcțional și eficient.

În ceea ce privește **educația de securitate destinată persoanelor care utilizează informații clasificate**, trebuie să subliniem că aceasta necesită o abordare mai detaliată a conceptelor specifice și, în special, cele din domeniul protecției acestei categorii de informații, avându-se în vedere faptul că riscurile sunt mult mai mari, iar eventualele compromiteri pot afecta securitatea națională. Putem distinge aici două categorii de persoane: a) cele care *utilizează* informații clasificate; b) cele care *au atribuții nemijlocite pe linia protecției* informațiilor clasificate.

¹ Eusebiu Rihan, *Aspecte psihologice în însușirea cunoștințelor*, www.e-scoala.ro

Elementul comun al celor două categorii este dat de necesitatea acordării unei autorizații de acces la informații clasificate. De aici și consecința firească a existenței unui minim de cunoștințe în domeniul protecției informațiilor clasificate. Educația de securitate se face însă diferențiat, iar cei care se ocupă de protecția efectivă a acestora trebuie să atingă cel mai înalt nivel de specializare în domeniu.

Doctrina definește și analizează o serie de metode și mijloace prin care se realizează protecția informațiilor clasificate, cea mai cunoscută clasificare fiind¹:

- a) **în funcție de tipul acțiunii** prin care se realizează protecția: acțiuni de prevenire, acțiuni de combatere, acțiuni de control al consecințelor;
- b) **în funcție de natura măsurilor de protecție**: protecție juridică, protecție prin măsuri procedurale, protecție fizică, protecția personalului;
- c) **în funcție de obiectivele urmărite**: protecția personalului, protecția fizică, protecția documentelor, securitatea industrială, protecția surselor generatoare de informații.

Educația se încadrează în acțiunile de prevenire, utilizează măsuri de protecție de toate tipurile și are ca obiective protecția personalului și protecția documentelor. Asigurarea unei pregătiri adecvate a personalului care își desfășoară activitatea în domeniul securității, constituie un deziderat al structurilor guvernamentale, având drept scop creșterea eficienței activității și asigurarea unui climat de securitate predictibil, cu menținerea riscurilor de securitate în limite controlabile².

Deși un număr important de specialiști din domeniul securității informațiilor au participat la programe de pregătire organizate de Oficiul NATO pentru Securitate sau de Autorități Naționale de Securitate din state membre NATO, până în prezent, la nivel național, nu s-a dezvoltat un program profesional de pregătire a

personalului care lucrează în acest domeniu³. Instituțiile cu atribuții în domeniul securității naționale dispun de structuri de pregătire a personalului propriu în funcție de specificul activității fiecăreia dintre ele, aspect care poate conduce la diferențe de abordare a unor probleme din sfera protecției informațiilor clasificate, precum și la disfuncționalități pe linie de colaborare între structuri similare.

Un studiu⁴ efectuat în SUA pe această temă, în anul 2002, caracteriza munca în domeniul securității, ca o „*profesionalizare prin practică*”, datorită lipsei majore a unor fundamente academice și a faptului că mulți dintre cei încadrați în aceste structuri intră în sistem fără o pregătire anterioară în domeniul securității.

În art.171 al H.G. nr.585/2002 pentru aprobarea Standardelor naționale de protecție a informațiilor clasificate în România se menționează că „*pregătirea personalului urmărește însușirea corectă a standardelor de securitate și a modului de implementare eficientă a măsurilor de protecție a informațiilor clasificate*”. Se poate constata limitarea scopului educației de securitate la cunoașterea și aplicarea normelor, scop insuficient pentru asigurarea unei protecții eficiente.

Într-un astfel de mediu specializat obiectivul educației de securitate definit anterior este mult mai ușor de atins. Conștiința este formată, normele sunt cunoscute, singura dificultate apare la formarea unei conduite adecvate menținerii și consolidării climatului de securitate. Riscul major acele persoane care lucrează cu informații clasificate sunt convinse că știu cum să le protejeze, permițându-și uneori să se abată ușor de la cadrul legal sau de la cel procedural. Ei nu reușesc întotdeauna să anticipeze toate evenimentele ce pot duce la compromiterea informațiilor. Educația de securitate poate fi în acest caz mai dificilă, deoarece se adresează unor persoane avizate, care pot considera că ceea ce știu este suficient pentru a asigura o protecție corespunzătoare.

O soluție ar fi prezentarea unor spețe de

¹ Constantin Romanoschi, *Managementul securității informațiilor clasificate. Introducere în securitatea și protecția informațiilor*, Editura Academiei Tehnice Militare, București, 2007

² J.C. Marshall-Mies, T.B Lupton & L.F. Fischer (2003), *Review of (ISC) 2 training and certification programs to inform the development of a model for certifying security professionals*, (Interim Report), Monterey, CA: Defense Personnel Security Research Center.

³ Petre Poradici, *Proiectarea unor programe de formare și certificare a specialiștilor în domeniul securității*, Sesiune internațională de comunicări științifice, Universitatea Națională de Apărare, București, 2009

⁴ Rizzoli Tippet, Miller Baker, *Baseline definition of the security profession*, Interim Report, Foster City, CA, Tippet Group, 2002.

incidente de securitate cât mai variate, din cât mai multe zone în care se vehiculează informații clasificate. Și în acest punct se poate stabili o formă de colaborare între instituțiile cu atribuții privind securitatea națională, iar educația să aibă ca țintă „*anticiparea imprevizibilului*”. Sintagma este valabilă atât pentru situația în care se respectă cu strictețe normele și procedurile de protecție, cât și în situația în care acestea sunt încălcate. Cazuistica incidentelor de securitate a relevat posibilitatea compromiterii unei informații, chiar dacă aceasta a fost protejată conform regulilor, datorită apariției unor elemente imprevizibile.

Consecințele compromiterii informațiilor sunt întotdeauna aduse la cunoștința persoanelor care au acces la informații clasificate, printre ele numărându-se și sancțiunile legale. Aplicarea obiectivă și reală a sancțiunilor reprezintă o formă de educare prin constrângere. Apariția incidentelor de securitate nu trebuie privită ca un eșec al educației de securitate, ci ca un element care oferă posibilitatea reglării conținutului acesteia.

Educația de securitate a celor care utilizează

informații clasificate are abordări multiple, iar în lipsa adoptării unei decizii unitare la nivelul structurilor responsabile, problema cea mai dificilă va rămâne în continuare transformarea noțiunilor din domeniul securității în conduită corespunzătoare. În acest scop, un rol deosebit de important îl joacă instituțiile de învățământ în care sunt pregătiți oamenii care vor lucra în mediile specializate. Formarea culturii de securitate înseamnă și cunoașterea aspectelor ce nu au putut fi menționate în legi și regulamente, dar care trebuie avute în vedere la formarea comportamentului adecvat pentru asigurarea protecției eficiente a informațiilor.

În concluzie, procesul educațional ce vizează protecția informațiilor clasificate trebuie să îmbine nevoia de securitate personală, colectivă și națională pentru ca țara noastră să facă față cu succes oricărui tip de provocări, riscuri și amenințări la adresa securității naționale, asigurându-se astfel o stare de siguranță benefică tuturor membrilor societății.

Editura **TOP FORM**

ISSN: 2065 - 3395